

”kommet til himmelen”

En studie om betydningen av kommunens omsorgsarbeid med
enslige mindreårige flyktninger

Foto: privat

Mrika Kozmaqi

Mastergradsavhandling i flerkulturelt forebyggende
arbeid med barn og unge 2012

Høgskolen i Telemark
Fakultet for helse- og sosialfag
Institutt for sosialfag
Kjølnes ring 56
3918 Porsgrunn

<http://www.hit.no>

© 2012 Mrika Kozmaqi

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

Tittel

”kommet til himmelen”

En studie om betydningen av kommunens omsorgsarbeid med enslige mindreårige flyktninger.

Bakgrunn for valg av tema

Temaet i studien er kommunens omsorgsarbeid med enslige mindreårige flyktninger. Bakgrunnen for valget av temaet er at antall enslige mindreårige som kommer til Norge har økt siste årene. Disse barn og unge kjennetegnes av at de kommer hit uten sine foreldre. De kommer fra områder preget av krig, konflikter, sult og fattigdom. Når flere får bo her, har de krav på å bosettes i en kommune. Fra å være på flukt til å bygge opp en ny tilværelse i Norge vil derfor bli en overgang for dem. Hvordan klarer de seg uten sine foreldres umiddelbare omsorg? I den forbindelse ønsket jeg å se nærmere på kommunens ivaretagelse av disse barn og unge i den nyetablerte tilværelsen.

Problemstilling

Studiens problemstilling er:

Hvilken betydning har omsorg, boligsituasjon og sosialt nettverk i bosetting av enslige mindreårige flyktninger i kommunen?

Belyst gjennom intervju med ti informanter.

Kontekst

Konteksten for denne studien er en kommune som bosetter mindreårige. Kommunen har lang erfaring med denne gruppen barn og unge og ulike boløsninger for dem. Oppgaven er skrevet ut fra de mindreåriges og de ansattes erfaringer fra bofellesskap og hybler.

Teoretisk ramme og metode

Studien tar utgangspunkt i et utviklingspsykologisk og sosiokulturelt perspektiv. De mindreårige som bosettes i kommunen går gjennom ulike utviklingsprosesser. De er på vei til å bli

voksne, de må tilpasse seg den nye tilværelsen og de må bygge opp en meningsfull tilværelse i Norge. Hvordan kommunen organiserer sitt omsorgsarbeid har betydning for ivaretagelsen av den mindreårige i en slik situasjon.

Oppgaven er skrevet med utgangspunkt i en kvalitativ tilnærming. Jeg har intervjuet sju ansatte og tre enslige mindreårige flyktninger med det siktemål å få fram deres meninger, synspunkter og refleksjoner. Funn fra studien blir presentert og drøftet under tre hovedkategorier: "*Bosetting og valg av bolig*", "*Kommunens omsorgsarbeid med de mindreårige*" og "*Sosialt nettverk*".

Resultater

Bosituasjon

Ved bosetting av mindreårige tar kommunen utgangspunkt i den individuelle kartleggingen for å finne en passende bolig. Kartleggingen er utarbeidet av mottaket i samarbeid med de unge. Det har vist seg at det ikke alltid tas hensyn til den mindreåriges ønsker og individuelle behov når det gjelder boligløsning. Kommunen bestemmer selv hvor og hvordan vedkommende skal bo. Valg av bolig ser ut til å ha betydning for den enkeltes muligheter til å etablere et sosialt nettverk.

Omsorg

Omsorgsarbeidet er sentralt i ivaretagelsen av de mindreårige. De ansatte er opptatt av at de unge skal få god omsorg. Det viser seg at omsorgen som gis springer ut av et norsk syn på barn og barneoppdragelse. Derfor føler de unge at de ikke blir forstått og at de ikke får den hjelpen de trenger. De ansatte representerer en voksen omsorgsperson for de mindreårige. Det ligger mye ansvar i dette, men de fleste er bevisste og engasjerte i sitt arbeid. Ansatte er også rollemodeller for disse barna. Men deres omsorgsarbeid med mindreårige begrenses av kommunens knappe ressurser, og tidspress. De som jobber ute på felten ser ikke barna så ofte som de skulle ønske. De ansatte er også de som mest direkte opplever de mindreåriges situasjon og utfordringer i hverdagen. De ser at enkelte er ensomme og at de trenger tettere oppfølging.

Sosialt nettverk

Å ha et nettverk rundt seg er ikke en selvfølge for de mindreårige. I noen tilfeller består deres nettverk kun av en eller få kommuneansatte. Med tanke på at relasjoner mellom ansatte og

mindreårige er tidsbegrenset, vil den unge måtte ha andre voksne å forholde seg til. Å skaffe de unge voksenkontakter er en utfordring. Når det gjelder venner klarer de fleste mindreårige å etablere vennskap med jevnaldrende. Men det viser seg at de unge synes at det er vanskelig å få norske venner. En mulig forklaring på dette er at enslige mindreårige barna og etnisk norske barn har ulikt utgangspunkt for å etablere vennskap.

Skole er også en sosialiseringsarena hvor de mindreårige kan treffe andre, lære språket og utvikle kunnskap. Skolen bidrar til at disse barna tilpasser seg lettere i den nye tilværelsen i Norge. Funn viser at de mindreårige er ambisiøse og motiverte for å skaffe seg en utdanning. Men måten skolegangen for dem over 16 år er organisert på ser ut til å påvirke disse barnas fremgang, utvikling og muligheter. De fleste vil gå på skole med norske elever og helst ikke i samme klasse som voksne flyktninger. De ansatte må ofte hjelpe dem til å forstå sin egen situasjon før de kan søke seg på videregående opplæring, spesielt med tanke på språkbeher- skelse og språkforståelse. Denne situasjonen oppleves gjerne som frustrerende for barna.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært lærerikt og interessant, men til tider også frustrerende. Oppgaven har tatt mye av min oppmerksomhet og har styrt mange samtaler med mine nære og kjære. Tiden for å sette et punktum har endelig kommet, og jeg ser fram til å bruke kunnskapen jeg har tilegnet meg underveis i mitt fremtidige arbeid med barn og unge. En stor takk går derfor til alle dere informanter - ansatte og bosatte - som velvillig har stilt opp. Jeg hadde ikke klart det uten dere!

Det sies at når man jobber med store prosjekter går man gjennom alle mulige følelser på veien. Jeg har hatt stunder hvor jeg har ropt ”hurra!” - og andre hvor alt bare har sett mørkt og umulig ut, og tårene har trillet. Det at jeg har kommet så langt at du nå leser dette, kan jeg ikke minst takke all støtte, hjelp og oppmuntring jeg har fått fra andre.

Først vil jeg takke min veileder, Ketil Eide. Jeg er takknemlig for din konstruktive veiledning og kritikk. Takk for at du var tålmodig med meg.

Takk til mine foreldre som både støttet meg og lot meg bo hos seg før jeg flyttet til Oslo. Det var godt å komme hjem til dere, bli oppmuntret og bli litt bortskjemt. Takk til mine søsken som også trodde på meg. Og ikke minst mine kjære venner Hege, Heidi og John fortjener også en stor takk. Hege har vært en god lytter og støttet meg hele veien. John og Heidi har vært flinke til å gi meg gode råd og tips siden de selv skrev sin masteroppgave.

Jeg vil takke K. og T. Hame for at dere leste og foretok ”språkvask” av teksten. Jeg hadde glemt hvor komplisert norsk som språk kunne være, og hvor kryptisk dette med preposisjoner er...

Til slutt vil jeg takke Thomas. Tusen takk for at du var der for meg. Du så meg gråte, le, smile og være oppgitt, men du ga meg ikke opp. Uten din støtte, hjelp og oppmuntring hadde jeg ikke klart det.

Til minne om min niese, Lea (2005-2011)

Oslo, høsten 2012,

Mrika Kozmaqi

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Forord.....	7
Innholdsfortegnelse	9
DEL 1	
1 Innledning	13
1.1 Bakgrunn for valg av tema.....	14
1.1.1 Temaets aktualitet og formålet med oppgaven	15
1.2 Problemstilling, begrepsavklaring og avgrensning.....	16
1.2.1 Begrepsavklaring og oppgavens avgrensning	16
1.3 Oppgavens videre oppbygging.....	17
2 Enslige mindreårige flyktninger og bosetting i kommune.....	18
2.1 Enslige mindreårige asylsøkere	18
2.2 Den norske definisjonen på enslige mindreårige flyktninger.....	19
2.2.1 Årsaker til enslige mindreåriges flukt	20
2.3 Enslige mindreårige og asyl	21
2.3.1 Hverdagen i asylmottak	22
2.4 Bosettingsprosessen og IMDi sin rolle.....	23
2.4.1 Kommunens rolle	24
3 Metode og utvalg.....	29
3.1 Forskningsmetode og metodevalg	29
3.1.1 Deltakende observasjon	30
3.1.2 Semistrukturert intervju.....	32
3.2 Presentasjon av utvalg.....	35
3.2.1 Kommunen.....	36
3.2.2 De ansatte	36
3.2.3 Enslige mindreårige flyktninger	36
3.3 Tilgang	37
3.4 Etske refleksjoner	38
3.4.1 NSD og informert og fritt samtykke	39
3.4.2 Konfidensialitet og anonymitet	40

3.4.3	Konsekvenser av å delta i forskningsprosjekter – barn og utsatte grupper.....	40
3.5	Utfordringer og metodiske betraktninger	41
3.5.1	Metodebruk.....	41
3.5.2	Kommunen og de ansatte.....	42
3.5.3	Tenåringene	43
3.6	Analyseprosessen	44
3.7	Vitenskapsteoretiske krav	45
4	Tidligere forskning og teori	47
4.1	Relevant forskning.....	47
4.1.1	Barn i bevegelse	47
4.1.2	Avhengig og selvstendig	48
4.1.3	ECON – rapporten: ” Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene”	49
4.1.4	”Enslige flyktninger – kollektive utfordringer. Kommunens arbeid med enslige mindreårige flyktninger”	50
4.2	Teoretiske rammer	50
4.2.1	Utviklingspsykologisk og sosiokulturelt perspektiv	51
4.2.2	Assistert utvikling gjennom gradert støtte	52
4.2.3	Det bioøkologiske utviklingssystemet	53
4.2.4	Bakkebyråkraten.....	54
 DEL 2		
5	Bosetting og valg av bolig.....	55
5.1	Kartlegging og samarbeid med mottak som utgangspunkt for valg av bolig	55
5.2	Valg av bolig.....	62
5.2.1	Bofellesskap.....	62
5.2.2	Hybel med tilsyn	65
5.2.3	Hybel eller bofellesskap?	69
5.3	Når forventningene ikke innfris.....	71
6	Kommunens omsorgsarbeid med de mindreårige.....	76
6.1	Omsorg som tillit, mening og regulering	76
6.1.1	De ansattes syn på omsorg	77
6.1.2	Enslige mindreåriges syn på omsorg	80
6.1.3	Grensesetting	87
6.2	Oppfølgingen – mer enn bare vanlig omsorg?	89
6.2.1	Tid.....	90
6.2.2	Å bli møtt med taushet	91
6.2.3	Rammer rundt enslige mindreårige bosatt i bokollektiv	93

6.3 Den ansatte	95
6.3.1 Personlig eller profesjonell omsorg?	97
7 Sosialt nettverk	100
7.1 Voksne omsorgspersoner	100
7.2 Skole	104
7.3 Venner og fritid	108
7.3.1 Fritid	112
8 Avsluttende kommentar	115
8.1 Egne refleksjoner	118
Referanser/litteraturliste	121
Vedlegg	127

1 Innledning

Denne masteroppgaven er en studie om enslige mindreårige asylsøkere og kommunens bosetting og oppfølging av dem. Enslige mindreårige asylsøkere har fått mye oppmerksomhet i norsk offentlighet. Myndighetenes arbeid og ivaretagelse av dem har vært et mye diskutert tema i media og i fagmiljøer. Diskusjonen har for en stor del dreid seg om omsorgsansvaret og asylprosessen for denne gruppen. Det faktum at disse barna kommer alene til et fremmed land og må klare seg uten sine nærmeste, vekker sympati, medlidenhet og engasjement hos mange.

Norge har i mange år mottatt barn som flykter alene fra krigs- og konfliktområder. De omtales som enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. De er en gruppe barn under 18 år som er her uten sine foreldres umiddelbare omsorg (BLD, 2011). På grunn av sin spesielle situasjon som umyndige og uten hjelp og støtte fra nær familie, anses de som en sårbar gruppe. Gruppen betegnes som heterogen fordi disse barna har forskjellige individuelle livshistorier. De har forskjellig kulturell og sosial bakgrunn, og snakker ulike språk. Det som er felles for dem er at de har flyktet fra sine hjemland og at de befinner seg i mer eller mindre samme situasjon her i Norge. Deres opplevelser og erfaringer fra hjemlandet og fra flukten kan forårsake traumer og posttraumatisk stress. Derfor har de forskjellige behov for oppfølging.

I litteraturen deles arbeidet med enslige mindreårige barn og unge i mottaks- og bosettingsfase (Eide, 2012). Mottaksfasen gjelder fra den dagen den mindreårige ankommer landet og søker asyl, mens bosettingsfasen starter etter innvilget oppholdstillatelse og tildeling av bosettingskommune. Barn og unge under 15 år plasseres i omsorgsentre der det statlige barnevernet, gjennom Barne-, ungdoms- og familieetaten, har den daglige omsorgen i mottaksfasen. Omsorgsansvaret for ungdom mellom 15 og 18 år plassert på asylmottak ligger hos Utlendingsdirektoratet (UDI).

Bosettingsansvaret for alle enslige mindreårige deles mellom UDI, BUFetat og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Dette har endret seg slik at IMDi nå er inne på bosetting både for de under og over 15 år. Bosettingen av alle mindreårige skjer i samarbeid med kommuner som er villige til å ta imot dem.

Før jeg går videre med å forklare bakgrunnen for temavalg, vil jeg presentere leseren for en av mine første erfaringer i møte med enslige mindreårige og kommuneansatte under datainn-samlingen. Historien handler om Stines besøk hos Amir som bor på hybel.

På besøk hos Amir

Stine har så vidt gått inn hos Amir da jeg ankommer. De to står ved kjøkkenhjørnet og snakker sammen. Hybelen er ryddig. Jeg spør hvordan det går med ham og han svarer kort at det går bra. Han sier at det går noe bedre med søknaden om familiegjenforeningen nå. Stine og Amir setter i gang med matlaging.

Jeg spør ham om hvordan det går på skolen, og han sier at det går greit. Han kjeder seg fordi han har en kjedelig lærer som bare ber dem skrive på data. Han føler ikke at han lærer mye. Han vil jobbe og forsørge familien og er ikke interessert i å ta høyere utdanning. Stine involverer seg i samtalen og sier at Amir skal være med på introduksjonsprogrammet, og dette forutsetter at han går på skole daglig, og at han etter hvert vil bli presentert for jobbmarkedet. Via programmet skal Amir lettere få seg jobb. Amir ønsker å få sommerjobb fordi han synes at han har lite å gjøre i sommerferien, men Stine forklarer at han ikke kan jobbe så mye siden det er barnevernet som forsørger ham. Amir forteller at han får en større sum barnebidrag som han ønsker å sende noe av til familien og bruke resten til å ta kjøretimer. Når Stine spør ham om han sender penger til familien nå, svarer han nei. Hun stiller samme spørsmål igjen og han svarer fortsatt nei. Han ser ned i bordet.

Pga dårlige bussforbindelser og fordi han har venner i byen som han kan treffe lettere om han bodde nærmere, ønsker Amir seg vekk fra bostedet. De norske vennene han har hatt, har han ingen kontakt med siden han bor så langt unna.

Stine nevner noen turer som barnevernet har organisert, og som Amir har vært med på. Deretter begynner de å snakke om aktuelle aktiviteter som kommunen kan organisere, blant annet å gå på skøyter og svømme, noe Amir hadde prøvd mens han bodde på mottaket. Han viser meg bilder fra malekurset han har begynt på. Bilder av biler, blomster og portretter av mennesker. Besøket nærmer seg slutten, men Amir ber oss om å bli litt lenger, siden han så sjelden får besøk. Vi blir litt til, men må reise videre fordi vi skal rekke å besøke en tenåring til...

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Fokuset i denne studien er kommunens organisering av omsorgsarbeidet rettet mot enslige mindreårige under og etter bosetting. Enslige mindreåriges hverdag på mottak kjennetegnes av usikkerhet og lang ventetid. Spørsmål og bekymringer knyttet til om de får bo her eller sendes tilbake opptar dem hele tiden. Ved positivt svar på asylsøknaden, begynner de allerede på mottaket å planlegge sitt nye liv i kommunen. De fleste har drømmer og håp om en bedre framtid her i Norge. De ser fram til å flytte til kommunen, starte på skolen og komme i gang med den nye tilværelsen. Men hva skjer egentlig når de bosettes i kommunen? Hvordan organiserer kommunen sitt omsorgsarbeid og ansvar for disse barna? Hvilke krav stilles det til den enkelte ansatte som følger dem opp? Hvordan skal de klare seg fremover?

Å vokse opp i Norge assosieres med trygghet, velferd og gode framtidsutsikter. Barn og unge, inkludert enslige mindreårige asylsøkere, er beskyttet av barne- og barnevernloven, som sikrer barns rettigheter i samfunnet. Statens mål om bosetting av enslige mindreårige innen tre måneder etter innvilget oppholdstillatelse har vært vanskelig å oppnå (BLD, 2011, Eide, 2012), og i 2010 ble Norge kritisert av FNs barnekomité (fjerde rapport) for situasjonen til

enslige mindreårige. Et punkt i kritikken gjaldt omsorgstilbudet til dem over 15 år, og det at barn ikke blir fulgt opp på en betryggende måte av barnevernet (Stang, 2012).

Ved bosetting av enslige mindreårige står kommunene fritt i organiseringen av omsorgsarbeidet (Eide, 2012). Kommunen har ved bosetting av enslige mindreårige plikt til å vurdere barnets behov ut fra barnevernslovens § 3-4, og på bakgrunn av dette tilby et egnet bo- og omsorgstiltak. Eksempler på dette kan være hybel, fosterhjem, bokollektiv eller institusjon (Stang, 2012).

Min interesse for dette temaet skyldes også min egen erfaring som asylsøkerbarn (mer om det i kapittel 4). Mine første opplevelser med å bo på asylmottak i et nytt og fremmed land kan til en viss grad sammenlignes med de enslige mindreåriges opplevelse av ventetiden. Forskjellen er at jeg hadde mine foreldre her. Derfor ønsker jeg å finne ut mer om hvordan denne gruppen blir ivaretatt av kommunen.

1.1.1 Temaets aktualitet og formålet med oppgaven

Det er forsket på ulike typer bo- og omsorgstiltak for denne målgruppen (Eide og Broch 2010). Men forskningen har til nå ikke kunnet fastslå at bestemte omsorgstiltak er bedre enn andre. Derimot er det dokumentert at støtte og oppfølging er avgjørende for barns utvikling (Eide, 2012).

Enslige mindreårige er i en utviklingsfase, de er på vei til å bli voksne. Å etablere seg i nye omgivelser kan være utfordrende både fordi de er her uten sine foreldre, har en annen etnisk bakgrunn og kommer fra områder med krig og konflikter. For kommuneansatte betyr bosettings- og omsorgsarbeidet med denne gruppen at det skal tilrettelegges for boløsning, skolegang, fritidsaktiviteter og oppbygging av sosialt nettverk. I tillegg skal de ansatte sørge for omsorg og voksenkontakt, og støtte den unge i bearbeiding av vonde opplevelser og planlegging av framtiden (Berg, 2012). Omsorgen som disse barna får er sentral både for deres personlige og kognitive utvikling og for deres fremtidsutsikter. I den forbindelse kan man spørre i hvilken grad den omsorgen de unge får, er tilpasset deres alder, utvikling og spesielle behov.

Formålet med masteroppgaven er å synliggjøre de enslige mindreåriges egen erfaring og opplevelse av sin livssituasjon etter bosetting. Dessuten ønsker jeg å kaste lys over de ansattes arbeid med ivaretagelsen av denne gruppen.

1.2 Problemstilling, begrepsavklaring og avgrensning

Bosetting av enslige mindreårige flyktninger er et omfattende arbeid og den forutsetter god planlegging og tilrettelegging, spesielt med hensyn til sosiale arenaer som vennegjeng, skole og fritid (Berg, 2012). Disse arenaene er viktige for de mindreåriges integreringsprosess, og ulike bo- og omsorgsløsninger i ulik grad kan legge til rette for bruk av disse sosiale arenaene. Oppsummert lyder min problemstilling slik:

Hvilken betydning har omsorg, boligsituasjon og sosialt nettverk i bosetting av enslige mindreårige flyktninger i kommunen?

Problemstillingen belyses med utgangspunkt i intervjuer med både kommuneansatte og enslige mindreårige flyktninger bosatt i kommunen, og drøftes ut i fra tre teoretiske innfallsvinkler, og relevant forskning og litteratur.

1.2.1 Begrepsavklaring og oppgavens avgrensning

Problemstillingen legger opp til en vektlegging av tre områder: omsorg, boligsituasjon og sosialt nettverk. Dette er viktige faktorer i de enslige mindreåriges oppvekst og utvikling. Ved en godt tilrettelagt oppfølging av de mindreårige ut fra individuelle behov, vil styrke deres mestringfølelse på den måten at de opplever trygghet, forutsigbarhet og stabilitet i hverdagen. Valg av bolig ut fra de mindreåriges behov og ønsker vil åpne opp eller begrense muligheter for å få tett oppfølging og utvide sitt sosiale nettverk. Forskning har vist at ungdom plassert på hybler med lite oppfølging sliter med ensomhet og sosial isolasjon, og det forsterker eller forårsaker psykiske plager (Oppedal m.fl., 2009). Når det gjelder sosialt nettverk ser jeg på voksenkontakt, skole, fritid og venner som betydningsfulle i sosialisering- og integreringsprosessen av den unge. Uten god oppfølging, en hensiktsmessig boligløsning og oppbygging av et sosialt nettverk, vil man anta at disse barna klarer seg dårligere i et samfunn som fremhever individualitet og selvstendighet.

Enslige mindreårige flyktninger i denne oppgaven er ungdom mellom 15 og 18 år, bosatt i kommunen. For den språklige variasjons skyld og ikke minst for å fremheve informantene som enkeltindivider, har jeg valgt å referere til dem som enslige mindreårige asylsøkere eller flyktninger, alenebarn, de/den mindreårige, barnemigranter, barn og unge og tenåringer.

Kommunen i denne oppgaven representeres av ansatte som jobber med de enslige mindreårige. Jeg refererer til dem som de ansatte, kommuneansatte, offentlig ansatte og sosial-

arbeidere. Grunnen til det er at de har forskjellig utdanningsbakgrunn og erfaring med mindreårige, men de har tilfelles at de alle har den nære kontakten med de mindreårige i det daglige.

Datainnsamlingen for denne studien ble foretatt høsten 2010. På grunn av begrenset tilgang til informanter tar jeg utgangspunkt i bosetting på hybler og i bofellesskap, selv om kommunen også opererer med andre former for bosetting.

1.3 Oppgavens videre oppbygging

For å gjøre den mer leservennlig har jeg valgt å dele oppgaven i del I og II. Del I består av de fire første kapitlene som utgjør den teoretiske rammen i oppgaven. I innledningen har jeg gitt en presentasjon av oppgavens tema og problemstilling, samt begrunnelse for valg av tema. I kapittel 2 gjør jeg en grundig redegjørelse for hvem enslige mindreårige asylsøkere er. En kort beskrivelse av asylprosessen presenteres, før jeg skriver videre om bosetting i kommunen. Kapittel 3 omhandler metodevalg og utvalg. Dette kapitlet inneholder en beskrivelse av to kvalitative metodetilnærminger som jeg har valgt, mine erfaringer under datainnsamlingen, utfordringer, relevansen av vitenskapsteoretiske krav for studien, samt en redegjørelse for analysen av datamaterialet. I kapittel 4 presenterer jeg leseren for relevant forskning og teori som jeg har brukt for å belyse problemstillingen.

Del II omfatter kapittel 5, 6, 7 og 8. Kapitlene 5, 6 og 7 representerer tre hovedkategorier som jeg har kommet fram til som følge av analysen. Kapittel 5 tar for seg kommunens omsorgsløsninger og valg av bolig i bosettingen av barnemigranter. Det neste kapitlet handler om de ansattes og enslige mindreåriges syn på omsorg. Refleksjoner, erfaringer og utfordringer sett fra begge parter forklares i lys av teori og tidligere forskning. Under kapittel 7 ser jeg nærmere på det sosiale nettverket til barnemigranter, hvor voksne omsorgspersoner, venner, skole og fritid spiller en viktig rolle for at den enkelte får gode utviklingsmuligheter og på lang sikt inkluderes i samfunnet. I det siste kapitlet oppsummerer jeg studiens funn og avslutter oppgaven med å reflektere over hva som eventuelt kunne bli gjort annerledes.

2 Enslige mindreårige flyktninger og bosetting i kommune

Dette kapitlet handler om fakta rundt alenebarn i Norge, deres vei gjennom det norske asylsystemet og bosettingen i kommunen. Arbeidet med enslige barn og unge deles opp i mottaksfase og bosettingsfase (Eide, 2012). Mottaksfasen går ut på mottakelsen av og omsorgsarbeid med enslige mindreårige som bosettes i omsorgssentre eller mottak under asylprosessen.

Bosettingsfasen handler om omsorgsarbeidet med enslige mindreårige som har fått oppholdstillatelse og skal bosettes i en kommune. For å få et helhetlig bilde av alenebarnas situasjon beskriver jeg kort asylprosessen. Deretter ser jeg nærmere på de ulike aktørene som har ansvaret for bosettingen i kommunene og kommunens rolle og arbeid med ungdom over 15 år.

2.1 Enslige mindreårige asylsøkere

Enslige mindreårige flyktninger er i norsk sammenheng ikke et fenomen. I sin bok, ”Tvetydige barn”, gjør Eide (2005) rede for fire tidsrom hvor enslige mindreårige barn og unge fra andre land kom til Norge. De aller første barna var jødiske og kom i 1938-39 på grunn av nazistenes forfølgelse. I 1956 kom ungarske barn og ungdom på grunn av den politiske uroen og den sovjetiske invasjonen av Ungarn. De tibetanske barna kom til Norge i 1964 grunnet den kinesiske okkupasjonen av Tibet som medførte undertrykking og forfølgelse av tibetanere. Mot slutten av 1980-tallet stod den vestlige verden overfor en ny og stor flyktningstrøm, der mennesker fra ulike land rømte fra krig, terror og sult. Flere alenebarn med ulike minoritetsbakgrunn kom til Norge. De største gruppene var fra Sri Lanka, Iran, Somalia, Etiopia/Eritrea og Vietnam (Eide 2000, 2005).

De siste 10-20 årene har flere europeiske myndigheter stått overfor et økende antall av enslige mindreårige flyktninger som har søkt om beskyttelse. Globaliseringen har medført at flere har søkt seg til en bedre framtid spesielt i vestlige land i Europa og i Nord - Amerika. Verden har fått flere økonomiske flyktninger som ønsker et bedre liv og sosial mobilitet (Eide 2012, Øien 2010). De fleste barnemigranter kommer fra Afghanistan, Irak og Somalia, hvorav de aller fleste er gutter over 15 år (Oppedal m. fl., 2009, Eide 2012).

Enslige mindreårige asylsøkere er en sammensatt gruppe med store individuelle forskjeller. De har ulike nasjonal bakgrunn, kjønn og til en viss grad alder. Andre nevneverdige forskjeller kan være sosial og kulturell bakgrunn, språk, oppvekst, familieforhold, skolegang og grad av

traumatisering (BLD, 2011). Det som er felles for alenebarn er at de har måttet flykte fra sine hjem og sine omsorgspersoner. Noen har opplevd krig og andre væpnede konflikter. Enkelte har flyktet fra naturkatastrofer og av økonomiske årsaker. I undersøkelsen til Oppedal m. fl (2009, s. 19), oppgir 76 % av intervjuede alenebarn at de har opplevd krig på nært hold, og 22 % av disse rapporterer at de har blitt skadet i krigen.

De fleste har vært gjennom en flukt hvor de har måttet forlate sine barndomshjem, familier og venner. De har stort sett måttet klare seg alene. Ifølge forskning har enkelte flyktet sammen med slektninger eller bekjente av familien, men de fleste har blitt smuglet inn i Europa av menneskesmuglere (Eide 2000, Øien 2010).

2.2 Den norske definisjonen på enslige mindreårige flyktninger

Mye har forandret seg i Norge etter at de første jødiske enslige mindreårige barna kom hit. Norske myndigheter har overtatt omsorgrollen fra hjelpeorganisasjoner som hjalp de første alenebarna her i landet (Eide, 2005). I dagens samfunn faller arbeidet med barnemigranter under det profesjonelle omsorgsapparatet, der hvor staten har det overordnede ansvar. Denne omsorgsrollen representeres av de voksne som er i direkte kontakt med barn og unge. Dessuten bidrar norske lover med på å regulere omsorgsansvaret og ivareta den enkeltes behov (Oppdal m.fl, 2009, Stang 2012). Norge har ratifisert FNs Flyktningkonvensjon og Barnekonvensjon og sistnevnte ble inkorporert i norsk lov 1. oktober 2003. Disse retningslinjene skal sikre barns rettigheter i deres hjemland og i en eksiltilværelse (BLD 2011, Stang 2012).

Utlendingsdirektoratet (UDI) opererer med en inndeling mellom overføringsflyktninger og asylsøkere. Overføringsflyktninger er FN kvoteflyktninger som ikke kan vende tilbake til sitt hjemland og som ikke har mulighet til å få oppholdstillatelse i det landet de befinner seg i som flyktninger (Eide, 2012). De bosettes direkte i kommuner når de ankommer Norge. Norske myndigheter definerer enslige mindreårige asylsøkere som barn og unge under 18 år som kommer til Norge uten foreldre og foreldreansvar, og som søker om asyl. Definisjonen legger også vekt på at som barn og unge er de en sårbar gruppe som har andre behov og rettigheter enn voksne asylsøkere (www.udi.no).

UDI (Eide 2000 s. 15, Eide & Broch 2010 s. 14) deler barnemigrantene inn i tre hovedkategorier:

1. De som kommer alene og er uten tilknytning til herboende familiemedlemmer
2. De som kommer alene, men har herboende slekt eller familierelasjoner som er å anse som potensielle omsorgspersoner
3. De som kommer til Norge uten foreldre, men sammen med voksne familiemedlemmer – en bror, søster, onkel, tante, fetter eller kusine.

Barne og familiedepartementet (Eide, 2005 s. 12, Eide & Broch 2010 s. 15) fremhever at uansett bakgrunn, har alle barna noen felles trekk i den livssituasjonen de befinner seg i når de kommer hit:

- De er uten sine foreldres umiddelbare omsorg, veiledning og beskyttelse
- De er i et fremmed land med fremmed språk, kultur, tradisjoner, mat, m.m
- De kommer som flyktninger fra samfunn med væpnet konflikt eller annen organisert vold og har i varierende grad opplevd tap, savn, sorg og andre traumatiske opplevelser.

Alenebarna kommer hit med et håp om en bedre framtid. De har vært gjennom mye og har derfor et stort behov for trygghet og beskyttelse. Ikke minst har de behov for god omsorg for å kunne utvikle seg og bli til godt fungerende voksne i samfunnet.

2.2.1 Årsaker til enslige mindreåriges flukt

Det er ofte ikke lett å forstå bakgrunnen til at barn og unge flykter. Eide (2012, s.22) tar utgangspunkt i Charles Watters sin teori om barnemigrasjon for å forklare fluktårsaker. Watters (i Eide 2012) viser til Castles og Miller (2009) sin teori om prosesser som finner sted mellom makro- og mikronivå, og som de kaller *Migration Systems Theory* for videre forklaring av migrasjonsårsaker. Et makroperspektiv forklarer hvordan samfunnsmessige prosesser er med på å forårsake migrasjon. Et slikt perspektiv vil legge vekt på ulikhetene i forhold til økonomi og politisk makt mellom land, hvor folk flytter fra utviklingsland til vestlige land i Europa og Nord-Amerika. Det som skjer i land hvor det rår krig, forfølgelse og arbeidsledighet, vil påvirke enkeltindividet på mikronivå. Det vil si at for en person som er truet på livet eller er avhengig av jobb for å kunne overleve, vil det å ta en beslutning om å flykte være avgjørende.

En annen teori som Eide (2012, s.22-23) også viser til, er Fugleruds (2001) og Castles og Miller (2009) sine *push-pull*-teorier. Disse teoriene bygger på fra en økonomisk modell hvor

enkelte aktører velger å reise fra sitt hjemland, og ser på det som en framtidsinvestering. En kan ha gode muligheter for å skaffe seg utdanning og jobb i et annet land. Andre aktører velger å bli i sitt hjemland på grunn av de store forandringene som de kan bli utsatt for ved å flytte til et fremmed land – alt fra å lære et nytt språk, miste sine venner og den psykososiale støtten fra nære og kjære. Svakheten ved disse teoriene er at de forutsetter valgfrihet, noe mange flyktninger mangler. Eksempelvis, vil en afghansk tenåring ikke ha mulighet til å bestemme selv å reise eller velge destinasjonsmål og transportmiddel for å komme seg dit han ønsker å bo. En slik flukt ville Eide (2000) kategorisert som motvillig flukt. Det innebærer at omsorgspersoner rundt tenåringen bestemmer at han skal reise. Eide (2000) skiller også mellom frivillig og kaotisk flukt i tillegg. Frivillig flukt handler om når barn og unge blir spurt av sine foreldre om de ønsker å reise. De har kanskje et søsken som har flyktet tidligere. Kaotisk flukt skjer i dramatiske situasjoner hvor barn og unge kommer bort fra familien under for eksempel et angrep.

Antall alenebarn som kommer til Norge varierer fra år til år. Statistikken viser at antallet er på vei ned. Per september 2011 har det kommet 638 barn og unge og året før kom det 892, sammenlignet med 2500 i 2009 (www.udi.no). Av de 2500 som kom i 2009, var ca 70 % fra Afghanistan. Som nevnt tidligere kommer de fleste enslige mindreårige barn fra Afghanistan, Irak, Somalia og Eritrea – land som er preget av store konflikter.

I 2009 innførte norske myndigheter innstramminger innen migrasjonspolitikken. Utfallet av innstrammingspolitikken er at færre kommer hit og at færre får bo her. Norske myndigheter har fokusert på blant annet Dublin II - forordningen og på midlertidige og begrensede oppholdstillatelser for ungdom over 16 år (Eide & Broch 2010, Stang 2012). Det innebærer at det i disse tilfellene ikke kan påvises at de unge var utsatt for livsfare eller forfølgelse, bortsett fra at de ikke fikk forsvarlig omsorg i hjemlandet.

Jeg skal nå se nærmere på asylprosessen som alenebarn går gjennom når de kommer til Norge og søker asyl.

2.3 Enslige mindreårige og asyl

Flertallet av barn og unge på flukt kommer fra ikke-vestlige land. I de fleste tilfeller har barna hatt en lang og risikofylt reise til Norge. Forskning viser at Norge som destinasjonsland ofte er et tilfeldig valg (Eide 2000, 2005, 2012). Øien (2010) påpeker at de unges egne valg og ytre faktorer som begrenser deres valgmuligheter, for eksempel grensekontroll, vil ha stor be-

tydning for det landet de velger å slå seg ned i. Den informasjonen om ulike land som barnemigranter klarer å skaffe underveis, vil bidra til valg av destinasjonsland. Norge anses for å være et trygt land med gode muligheter for å få en bedre framtid og som derfor barnemigranter setter kursen mot (Eide, 2012).

Når en enslig mindreårig ungdom over 15 år søker asyl i Norge, blir søknaden registrert hos politiet og den enkelte blir plassert i et transittmottak. Vedkommende vil bo der en begrenset tid til han har gjennomført et større og gjennomgående intervju. Barn under 15 år plasseres direkte i omsorgssentre under det statlige barnevernet (BLD, 2011, Stang 2012). Før intervjuet finner sted utnevner Overformynderiet en hjelpeverge som skal sikre at barnets rettigheter og interesser blir ivaretatt (Lidén, 2012). En asylsøknad fra barn og unge skal behandles så fort som mulig og prioriteres i alle ledd. Et vedtak skal fattes innen 6 måneder etter at søkeren er blitt registrert hos norsk politi (St.mld.nr. 27, 2011-2012).

Asylintervjuet vil være avgjørende for om vedkommende får innvilget oppholdstillatelse eller avslag på asylsøknaden (Lidén, 2012). Parallelt med saksbehandlingen vil norske myndigheter undersøke om nasjonaliteten og alderen asylsøkeren har oppgitt stemmer, og i tillegg vil man spore opp eventuelle omsorgspersoner. UDI skal også ta hensyn til forholdene i den enkeltes hjemland og den faktiske situasjonen under saksbehandlingen før et vedtak finner sted. Et vedtak kan resultere i tre ulike svar: innvilget asyl, opphold på humanitært grunnlag eller at søknaden avslås (Eide 2012, Stang 2012).

Ofte tar saksbehandlingen av asylsøknaden lengre tid enn 6 måneder, grunnet de ulike prosessene som identifisering, alderstesting og oppsporing av omsorgspersoner. Derfor bor mange enslige mindreårige på mottak over en lengre periode. Norge har blitt kritisert av FNs barnekomité i 2010 for blant annet den lange saksbehandlingstiden av alenebarns asylsøknader og foreslår at Norge setter i gang tiltak for å redusere den (Stang, 2012).

2.3.1 Hverdagen i asylmottak

Ungdom mellom 15 og 18 år plasseres på asylmottak under UDIs ansvar. Det har vist seg at ventetiden på mottaket kan være lang og tøff. Å ikke vite hva som skjer leder ofte til at den unge setter sitt liv på vent (Berg, 2012). Selv om den enkelte har fått oppholdstillatelse tar bosettingen tid. Slikt kan forårsake eller forsterke psykiske plager som angst, depresjon, ensomhet, isolering og søvnløshet. Marthe F. Kjærnsrød (2010) har undersøkt alenebarnas opplevelse av å bo i asylmottak, og kom fram til at ventetiden er en belastning, og at barna er

hjem søkt av traumer selv om de prøver å fremstå som sterke. Flere forskningsrapporter har dokumentert at opphold og ventetiden på mottak og omsorgsentre har en uheldig virkning for alenebarns helse og hverdag (Berg, 2012).

Under oppholdet på mottaket er de ansatte pålagt å kartlegge ulike behov hos den enkelte, noe som skal brukes senere ved en eventuell bosetting i kommunen (BLD, 2011).

2.4 Bosettingsprosessen og IMDi sin rolle

Når den unge får et positivt svar fra UDI, er neste steg selve bosettingen i kommunen. Bosettingen forutsetter at kommunen er villig til å ta imot alenebarn. Denne prosessen kan være utfordrende og kreve lang tid (Berg 2012). Bosettingsprosessen involverer flere instanser som samarbeider for barnets beste. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) og Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) fordeler bosettingsansvaret, ettersom IMDi har ansvaret for enslig mindreårig ungdom over 15 år, og Bufetat¹ har ansvaret for enslige mindreårige under 15 år (Berg 2012). IMDi tar initiativ til å skaffe bosettinger i ulike kommuner ved å sende anmodning om et bestemt antall vedtaks plasser for enslige mindreårige over 15 år (BLD 2011). I løpet av 2011 – 2012 har det skjedd en utvikling innen bosetting av mindreårige. IMDi har bosettingsansvaret for alle mindreårige og det prøves ut en form for direkte bosetting i kommunen.² Kommunene som får en slik anmodning, kan ha erfaring med å bosette barn og unge fra tidligere, men det kan også være helt nye kommuner som frivillig tar imot et visst antall alenebarn (Lauritsen m.fl. 2002, BLD, 2011).

Målet er å bosette barn og unge, uansett alder, i en kommune innen 3 måneder etter at de har fått innvilget oppholdstillatelse (St.mld. nr.17, 2000). En viktig begrunnelse for rask bosetting er at alenebarn skal få muligheten til en stabil etablering med nettverksoppbygging, og ellers en god og hensiktsmessig integrering (Eide, 2012).

¹ For mer informasjon om Bufetat og enslige mindreårige se ”Barn på flukt – psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger”, kapittel 1, 4, 5 og 8.

² <http://www.imdi.no/no/Tilskudd/Tilskudd-2012/Sarskilt-tilskudd-for-pilotprosjekt-om-direktebosetting-av-enslige-mindrearige-flyktninger-og-asylsokere/>

Selve bosettingsarbeidet deles inn i to faser (BLD 2011, Berg 2012). Den første delen fokuserer på kartleggingsarbeidet som skal finne sted under opphold på mottak. Det utarbeides en *Individuell kompetanse- og tiltaksplan (IKTP)* for barn over 15 år. Kartleggingen skal bidra til at den enkeltes behov og ønsker kommer fram slik at man kan finne en passende boløsning for vedkommende (Berg, 2012). BLD (2011) legger stor vekt på IKTP som et verktøy for å identifisere hvilke forutsetninger og behov for omsorg og oppfølging den enkelte har både under oppholdet i mottak og i bosettingsprosessen i kommunen.

Den andre fasen dreier seg om konkret arbeid med bosettingen. UDI informerer mottaket eller omsorgssenteret om et positivt vedtak. Integrerings- og mangfoldsdirektoratet begynner å se etter en passende bosettingskommune med utgangspunkt i IKTP. IMDi tar deretter kontakt med aktuelle kommuner. Om en av kommunene velger å bosette barnet, avtales det et tidspunkt for flyttingen, og kommunen overtar kartleggingsarbeidet (BLD 2011, Berg 2012).

IMDi skal også sørge for en god oppfølging av bosettingskommuner (BFD, 2001). Ved å delta på kommunemøter utveksles det informasjon, og bosettingsarbeidet blir tilrettelagt. IMDi etablerer nettverk mellom kommuner slik at kompetansenivået i bosettingskommuner heves. Det arrangeres flere seminarer, kurs og konferanser i regi av IMDis regionkontorer hvor ulike kommuner kan utveksle erfaring (IMDi, 2009).

2.4.1 Kommunens rolle

For å motta barn, må kommunen ha ressurser og et solid hjelpeapparat til disposisjon (BLD 2011, Berg 2012). Dersom kommunen etter anmodning fra IMDi sier ja til å bosette alenebarn vil direktoratet bli informert om det og prosessen settes i gang (BFD, 2001).

Kommuner trenger ofte tid til å skaffe boliger. Uerfarne bosettingskommuner satser ofte på prosjektorganisering i forberedelsesfasen, hvilket innebærer å anskaffe og klargjøre bolig, ansette folk med relevant kompetanse, og forberede ulike tiltak slik som skole, botrening og aktiviteter for alenebarn (IMDi, 2009).

IMDi overfører personlige opplysninger om den enkelte til kommunen. Deretter vil kommunen kontakte mottaket og avtale et møte med den enslige mindreårige (BFD 2001, BLD 2011). Det er viktig at møtet finner sted tidlig, slik at den unge blir kjent og får en tilknytning til de ansatte som overtar omsorgen ved bosettingen på det nye stedet. Det er av stor betyd-

ning å gi konkret informasjon til de unge om bosted, regler og rutiner, rettigheter angående økonomisk støtte, skole, aktiviteter og lignende.

De opplysningene kommunen får ved det første møtet, vil være avgjørende for den videre planleggingen, oppfølgingen og de ulike tiltakene som den unge får. Det anbefales derfor at tolk er til stede ved slike anledninger (BFD, 2001). Ut fra informasjonen som er videreført av IMDi kan kommunen finne en boløsning tilpasset den enkeltes behov. I tillegg vil kartleggingsverktøy danne grunnlag for det videre omsorgsarbeidet i kommunen. Derfor forutsettes det et godt samarbeid mellom mottaket og bosettingskommunen (BFD, 2001).

Ved bosettingen av barn og unge i kommuner, igangsettes det ulike økonomiske hjelpetiltak fra statens side. IMDi deler ut integreringstilskudd, særtilskudd og tilskudd til funksjonshemmede barn. Bufetat er ansvarlig for refusjon for kommunale barnevernsutgifter over et visst nivå. For å finansiere ulike boliger og finne egnede boløsninger hjelper Husbanken med tilskudd til kommuner som bosetter alenebarn (Berg, 2012).

Integreringstilskuddet er en ordinær støtte fordelt over en periode på 5 år. Kommunen søker om tilskuddet ved bosetting av alenebarn. Bidraget skal dekke kommunens gjennomsnittlige utgifter. Pengene brukes til de forskjellige etatene i kommunen som er involvert i arbeidet med barna (BLD, 2011). *Særskilt tilskudd* gis i tillegg til integreringstilskuddet til de kommuner som bosetter enslige mindreårige asylsøkere. Hensikten med denne ordningen er å bosette barn raskere i kommunen. Kommunen skal sørge for et tilpasset omsorgstilbud til barnet. Tilskuddet utbetales til og med det året barnet fyller 20 (BLD, 2011). *Tilskudd for barn med funksjonshemninger eller atferdsvansker* gis når barnet er psykisk eller fysisk funksjonshemmet og har alvorlige atferdsproblemer. Det tildeles i maksimum 5 år. *Refusjon* gis for å dekke kommunale barneverntiltak utover kommunens egenandel. Refusjonen gis etter vedtak i barnevernloven §§ 4-4, 4-6, 4-8 og 4-12 og dekker bo- og omsorgstiltak (hybler med tilsyn, døgnbemanning i bofelleskap) (BLD 2011, s.66).

Selv om kommunene får økonomisk støtte for å ta imot barnemigranter, er det ikke så mange kommuner som frivillig påtar seg å bosette dem. Det begrunnes med begrensede ressurser og et stort ansvar som det kommunale barnevernet må sitte med (Berg, 2012).

BOLØSNINGER

Kommuner som bosetter barn og unge, organiserer sitt omsorgsarbeid ulikt. Stort sett er det enten det lokale barnevernet eller flyktningtjenesten som har det daglige ansvaret. I mange

tilfeller samarbeider disse to ovennevnte instansene om ungene (Lauritsen m.fl. 2002, BLD 2011, Eide 2012). Uansett hvor kommunen forankrer sitt omsorgsarbeid, har alenebarn rett til å motta tjenester og tiltak etter lov om barneverntjenester dersom behovet skulle være til stede (BLD, 2011). Det legges derfor stor vekt på at barn får rask hjelp og oppfølging ved bosetting.

Alenebarn vil ha ulike behov for omsorg og oppfølging. BLD (2011) anbefaler bosettingskommuner å gjennomføre en individuell vurdering ved hvert enkelt tilfelle. En slik vurdering gjøres ved å ta hensyn til barnets alder, kjønn, psykisk og fysisk utvikling, helse, ressurser, mestringsevne og livssituasjon før og nå. Det finnes ulike bosettingsalternativer i ulike kommuner. Hovedformene for boløsninger ser slik ut (Berg, 2012):

- Hybel/leilighet med eller uten tilsyn
- Bofellesskap med fulltidsbemanning eller turnusordning etter behov
- Slektsplassering
- Fosterhjem
- Barnevernsinstitusjon for barn og unge med særskilte behov

I tillegg til disse boløsningene finnes andre boformer også (ECON 2007). Kommuner som bosetter barnemigranter, er pliktet til å yte tjenester og igangsette ulike tiltak, deriblant et egnet botiltak for den bosatte (BLD 2011).

Vi skal nå se nærmere på to former for bosetting, nemlig bofellesskap og hybel. Grunnen til det er at informantene som har deltatt i undersøkelsen, er knyttet til disse to formene for boløsning.

Bofellesskap

Bofellesskap organiseres ulikt fra kommune til kommune. Noen av dem er døgnbemannet, andre er ledet av en person med samme bakgrunn som de unge, og enkelte bofellesskap får tilsyn av kommuneansatte (Eide 2000, ECON 2007). Et døgnbemannet bofellesskap har den fordel at beboerne har tilgang til voksne kontinuerlig. Barna trenger forutsigbarhet, trygge rammer og en voksen veileder (Bengtson og Ruud, 2012). Bofellesskapet bidrar også til at alenebarn bor sammen og er i kontakt med jevnaldrende med flyktningbakgrunn. Fellesskap vil utvikles etterfulgt av vennskap. Det kan også oppstå konflikter, men de voksne vil kunne spille en viktig rolle som meglere i slike tilfeller. Ettersom alenebarn som individer er forskjellige med tanke på bakgrunn og utvikling, og har ulike oppfølgings- og omsorgsbehov,

blir det i bofellesskap lagt vekt på fleksibilitet og tilpassing. Dessuten fungerer bofellesskap som en god plassering for alenebarn, hvor de får botrening før de flytter for seg selv.

Hybler med tilsyn

Bosetting av enslige mindreårige på hybler er en vanlig boløsning for ungdom over 15 år. De kan bosettes direkte eller overføres fra et bofellesskap. Vanligvis følges ungdommene opp av kommuneansatte. Hvordan oppfølgingsarbeidet er organisert avhenger av selve kommunen (Berg, 2012). Det er en viss fare for at noen ungdommer kan føle seg ensomme og isolerte ved å bo alene, mens andre trives med å bo for seg selv (Oppedal m.fl., 2009). Derfor er det avgjørende for kommunen å kartlegge individuelle behov hos den enkelte, og starte med oppfølging straks den unge bosettes der (Berg, 2012).

OPPFØLGINGSARBEIDET I KOMMUNEN

Eide (2000) har i sin forskning sett nærmere på omsorgssituasjonen til alenebarn etter bosetting. I perioden 1989-1998 var 59 % av alenebarn omfattet av barneverntiltak (Eide 2000, s.12). *Lov om barneverntjenester* gjelder for alle barn som bor i Norge, uansett rettslig status (St.mld.nr. 27, 2011-2012). Barnevernets rolle har blitt mer fremtredende i arbeid med enslige mindreårige barn, særlig på grunn av den barnekyndige kompetansen som barnevernet innehar. I de kommuner hvor barnevernet har ansvar for arbeidet med barn og unge, har alenebarn krav på oppfølging fram til de er 20 år, selv om de ikke er tradisjonelle barnevernsbarn.

Omsorgsarbeidet rundt barnemigranter bosatt i kommunen forutsetter tett oppfølging over tid, psykososialt arbeid med oppbygging av sosialt nettverk og fritidsaktiviteter, tilrettelegging for skolegang, og tverrfaglig samarbeid med andre kommunale etater slik som helsetilbud og frivillige organisasjoner (BLD 2011, Berg 2012). Avslutningsvis skal jeg kort redegjøre for kommunens plikter overfor alenebarn knyttet til skole, fritid, sosialt nettverk og helhetlig tilnærming av barnas situasjon etter bosetting i kommunen.

Skole

Enslige mindreårige barn og unge gir uttrykk for at de ønsker å gå på skole, lære norsk og skaffe seg utdanning. De er derfor opptatte av å komme i gang så fort de bosetter seg i kommunen. Kommunens oppgave er å kartlegge alder og skolegang som alenebarn har fra tidligere for å kunne skreddersy et skoleopplegg før de bosettes i kommunen. Alle barn (6-16 år) som oppholder seg i Norge har rett til grunnskoleutdanning jf. Opplæringsloven § 2-1 første og annet ledd (BLD, 2011). Studier viser at det er variasjon blant alenebarns tidligere

skolegang (Pastoor, 2012). Disse ungdommene må få tilpasset grunnskoleopplæring for å få vitnemål. Kommunen vil i samarbeid med kyndige opplæringscentre tilrettelegge for grunnskoleopplæring for voksne (fra 16 år) eller for deltakelse i introduksjonsordningen som et ledd for integrering av innvandrere i yrkes- og samfunnslivet etter ankomst i Norge (BLD, 2011). Mange enslige mindreårige ungdommer med oppholdstillatelse som fyller vilkårene, vil ha rett til å søke til videregående opplæring (BLD, 2011).

Fritid og sosialt nettverk

Fritid er en betydningsfull sosialiseringsarena for barn og unge. Ved deltakelse i fritidsaktiviteter opplever de mestring. De knytter vennskap med andre med samme bakgrunn og ikke minst med etnisk norske barn og unge. Som resultat av det, vil den enslige mindreårige lettere integreres i samfunnet (St.mld.nr. 27, 2011-2012). Bosettingskommunen spiller en viktig rolle med å presentere dem overfor ulike aktiviteter og støtte dem økonomisk ved deltakelse. Kommunen skal også bidra med tilrettelegging for deltakelse i aktiviteter (Lauritsen m.fl., 2002).

Kommuneansatte vil representere en voksen omsorgsperson overfor beboerne, kanskje den eneste i bosettingsfasen. Det er derfor viktig at kommunen jobber mot utvidelse av den enkeltes sosiale nettverk, i form av kontakt med norske voksne og voksne med samme etnisk bakgrunn som den enslige mindreårige (Lauritsen m.fl., 2002).

Helhetlig tilnærming til alenebarns situasjon og tverrfaglig samarbeid i kommunen

Å bosette alenebarn kan være ressurskrevende og utfordrende dersom kommunen ikke har planlagt godt nok (Lauritsen m.fl., 2002, BLD 2011, Eide 2012). På grunn av barnemigranternes spesielle situasjon og erfaringer, i tillegg til overgangen mellom å være barn og bli voksen, vil de trenge en helhetlig ivaretagelse. Et tverrfaglig team bestående av for eksempel sosialarbeidere med barnevernfaglig kunnskap, helsesøster, fastlege, psykolog, lærere, miljøterapeuter og andre viktige personer som samarbeider godt om hvert enkelt flyktningbarn, vil kunne dekke disse behovene som alenebarn har (Lauritsen m.fl., 2002, BLD 2011).

Jeg har nå gått gjennom noen relevante opplysninger om enslige mindreårige under dette kapitlet. Før jeg presenterer leseren for studiens teoretiske grunnlag, vil jeg først beskrive metodevalg og fremgangsmåte for datainnsamlingen. Dette for at leseren skal få en dypere forståelse av analysen av undersøkelsens resultater.

3 Metode og utvalg

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for måten jeg har gått fram på for å samle inn data til prosjektet. Men først skal jeg si litt om forskningsmetode og metodevalg. Underkapitlene som følger inneholder en beskrivelse av to kvalitative metoder, deltakende observasjon og semi-strukturert intervju. Deretter går jeg gjennom utvalget av informantene og tilgangen til feltet. I siste del av kapitlet følger underkapitlene om etiske refleksjoner, utfordringer og metodiske betraktninger. Kapitlet avsluttes med en redegjørelse for analyseprosessen og vitenskaps-teoretiske krav.

3.1 Forskningsmetode og metodevalg

De siste årene har mange enslige mindreårige flyktninger fått permanent oppholdstillatelse i Norge. Det medfører store forandringer i deres liv. Det nye livet byr på flere overganger som for eksempel det å få et nytt bosted, å måtte forholde seg til nye mennesker, nye instanser, nye regler, en annerledes økonomi og ikke minst prosessen med å bli voksen i et nytt land. De fleste har positive forventninger, men ofte er virkeligheten en annen enn den de har forestilt seg. Derfor kan overgangene i visse tilfeller føre til utfordringer både for unge og omsorgsarbeidere. Det er viktig å identifisere de områdene som kan være problematiske, og så forsøke å finne løsninger som er til barnas beste. Man kan også se nærmere på konkrete ordninger som gir gode resultater og bygge videre på dem i omsorgen for barna. Ved å undersøke konkrete forhold får man viktig kunnskap som man kan bruke i det forebyggende arbeidet med ungdom.

For å finne ut de ulike prosessene som utspiller seg i en slik sammenheng, kan man hente kunnskap ved hjelp av forskning. Forskning innebærer at man gransker aktivt og grundig for å komme fram til ny viten, øke kunnskapen eller etablere ny kunnskap. Systematikk er også en viktig faktor innen forskning (Befring, 2007). Det finnes ulike fremgangsmåter for å tilegne seg kunnskap på et bestemt felt. Grønmo (2004, s.28) sier at:

... generelt sett er en metode en planmessig framgangsmåte for å nå et bestemt mål (...)
Metodene angir hvordan vi skal framskaffe kunnskapen og utvikle teoriene, og hvordan vi skal sikre at kunnskapen og teoriene oppfyller kravene til vitenskapelig kvalitet og relevans på det aktuelle fagområdet.

Ettersom mitt overordnede mål med prosjektet var å se nærmere på overgangen ved bosetting av alenebarn og kommunens videre arbeid med dem, valgte jeg en kvalitativ tilnærming. Den kvalitative metoden handler om å gå i dybden for å hente informasjon om sosiale fenomener. Det handler om å forstå og være åpen for ulike sosiale samspill og prosesser. En slik metodisk tilnærming egnes godt til å forstå menneskers meninger, tanker, virkelighetsoppfatninger og erfaringer. Den er fleksibel og kan endres underveis (Grønmo, 2004, Thagaard, 2009).

Fordelen med kvalitativ metode er at det er en nær kontakt mellom forsker og den/de som studeres, og dataene kan være fyldige (Thagaard, 2009). Jeg var nysgjerrig på arbeidet med enslige mindreårige, og samtidig ønsket jeg å forstå mer av informantenes livsverden, meninger, erfaringer, holdninger og intensjoner. Det å observere informantene i samspill og kommunikasjon med hverandre gir verdifull informasjon for å få et innsyn i deres subjektive opplevelser. For å få tilgang til dette valgte jeg deltakende observasjon og semistrukturert intervju som metodetilnærming. Det er vanlig å kombinere disse to metodene for å oppnå en dypere forståelse av den enkeltes situasjon og erfaringer, meninger og holdninger (Fangen, 2004).

Kvalitativ metode har blitt kritisert for at resultatene er vanskelig å etterprøve for at det skal være troverdig (se pkt 3.7). Det er derfor viktig å være åpen og systematisk i beskrivelsen av framgangsmåten og analysen av datainnsamlingen. Forskningsprosessen kan påvirkes av den nære relasjonen mellom forsker og informant, og dermed også forskningsresultatet (Thagaard, 2009).

3.1.1 Deltakende observasjon

Selve begrepet ”deltakende observasjon” sier noe om denne metodens særtrekk, nemlig at man som forsker deltar i en bestemt situasjon og samtidig iakttar dem man samhandler med. Metoden gjør at man som forsker utvikler et stort engasjement, da man kommer tett på personene man studerer i deres naturlige sosiale omgivelser og hverdag. Man utvikler relasjoner, og metoden gjør at man ikke kan være likegyldig (Fangen, 2004). Slik sett deltar man ikke bare som forsker, men også som medmenneske. Selv om man ikke trenger å delta i alle aktiviteter på lik linje med informantene, kan man følgelig si at man samhandler med forskningssubjekter, snarere enn forskningsobjekter (Fangen, 2004, Hammersley og Atkinson, 1987).

Planlegging og forberedelse

Å flytte fra et asylmottak og bli bosatt i en kommune er en viktig overgang for alenebarna. I den forbindelse er det av stor betydning å få relevant informasjon om hvordan ungdommene

takler den nye tilværelsen og de nye utfordringene som de kan stå overfor. Ved å anvende deltakende observasjon som metodetilnærming, ønsket jeg å være tilstede i konkrete situasjoner hvor kommuneansatte og enslige mindreårige samhandlet. Jeg var opptatt av å se virkeligheten fra begge parters ståsted. Videre ville jeg få med meg andre nonverbale, men meningsbærende elementer knyttet til sosial kommunikasjon, og som ikke kommer frem ved et intervju. Dette kan for eksempel være detaljer informanten utelater i en intervjusituasjon, slik som kroppsspråk, ansiktsuttrykk og lignende. Fangen (2004) understreker nettopp dette med at man får et helhetlig bilde av deltakerne og deres virkelighet. Ved et intervju er selve situasjonen konstruert, og informanten gjengir kun subjektive opplevelser som allerede er erfart, og dermed er dataene mer begrensede (Fangen, 2004).

Med temaet som utgangspunkt begynte jeg å forberede meg til feltarbeid. Jeg leste tidligere forskning som var relevant for det jeg ville undersøke og jeg diskuterte med min veileder hva jeg kunne forvente. Etersom emnet er ganske bredt, måtte jeg være selektiv med tanke på de områdene som var av interesse for undersøkelsen.

I planleggingsfasen kartla jeg hvilke kommuner som tok imot enslige mindreårige flyktninger og hva slags erfaring de hadde med de unge, for å finne ut hvor jeg kunne skaffe informanter. Jeg vektla relevante situasjoner hvor de ansatte var i direkte samhandling med ungdommene. Etersom det kom fram at den ene kommunen planla å starte med bofellesskap, tenkte jeg at det forskningsmessig ville være interessant å være med på hele prosessen fra de tok imot ungdommen i bofellesskapet.

Nærhet og distanse

I denne delen av arbeidet reflekterte jeg over min egen rolle som forsker. Jeg skulle inn i et nytt miljø som jeg hadde liten kunnskap om fra før og hadde i begynnelsen forventninger om at jeg lett skulle oppnå tillit og kontakt med informantene (se pkt 3.3).

Med min yrkesbakgrunn som sykepleier, og privat, har jeg lært og erfart at man bør møte andre mennesker med et åpent sinn. Arbeidsdagen for en sykepleier innebærer tett kontakt med pasienter, relasjoner oppstår, og dermed også erfaringer knyttet til nærhet og distanse. Disse erfaringene tok jeg med meg ut i felten. Det var en fordel at den nye arenaen var forholdsvis ukjent for meg, da dette bidro til å skape distanse nok til å kunne observere informantene. På den andre siden brukte jeg kunnskap jeg tilegnet meg ved å lese tidligere forskning til å skape nærhet, slik at jeg kunne forstå hvordan informanten opplevde sin situasjon.

Mine første erfaringer fra felten og tidsbruk

Som deltakende observatør deltok jeg aktivt i situasjoner med de enslige mindreårige og de ansatte. Mine første erfaringer som forsker hadde jeg hjemme hos ungdommer som bodde alene og hadde tilsyn av de ansatte. Under det første besøket der jeg og en ansatt var hos to ungdommer, opplevde jeg både en deltakende rolle hvor jeg samhandlet med innformantene, og en observerende rolle overfor miljøterapeut og ungdom. For å bli kjent med miljøet hadde jeg i starten i større grad en rolle som observatør, noe som også Hammersley og Atkinson (1987) i sin bok poengterer som et vanlig trekk.

Etter de første møtene med miljøet tok jeg stilling til tidsrammen for feltarbeid. Det var vanskelig å si noe på forhånd om hvor lenge jeg skulle holde på med deltakende observasjon. Jeg vurderte det slik at det i stor grad var avhengig av mengden data jeg samlet inn. Det endte med at jeg satte av 4 til 6 uker.

Feltnotater og memoarer

I løpet av perioden med feltarbeidet er det svært viktig å skrive feltnotater fra den informasjonen man innhenter. Det er avgjørende å skrive fylldige notater, siden notatene utgjør grunnlaget for analysearbeidet. I tillegg skal de være en støtte for hukommelsen. Fangen (2004) kaller dem fylldige beskrivelser. Hun påpeker videre at det er viktig å beskrive noen detaljerte observasjoner som man kan bruke spesifikt i analysearbeidet, istedenfor å ta med alle mulige og kanskje lite relevante detaljer fra for eksempel en kveld ute i felten.

Under feltarbeidet noterte jeg stikkord i notatbok. Med dette som utgangspunkt skrev jeg umiddelbart etterpå fylldige feltnotater, der også detaljer var med. Etter å ha blitt mer fortrolig med feltnotater, var det lettere å være selektiv og se hva som var relevant informasjon.

Memoarer er også et viktig hjelpemiddel som man kan bruke i forskning. De går ut på at man beskriver forskningsprosessen, følelser, ideer, inntrykk og opplevelser under datainnsamlingen. Man kan bruke dem til å erindre enkelte episoder og/eller til å analysere datamaterialet (Dalen, 2004). Jeg har i mindre grad brukt memoarer i min forskning, da de var tidskrevende å skrive.

3.1.2 Semistrukturert intervju

Når man bruker forskningsintervju, er målet å skape ny kunnskap. Ved et intervju er forsker og informant i et samspill der man utveksler synspunkter om et bestemt tema. Slik produseres det kunnskap (Kvale og Brinkmann, 2009).

Min rolle som deltakende observatør viste seg å være begrenset. Dessuten var det lite samhandling mellom ansatte og guttene de gangene jeg var i bofellesskapet. Samtidig var jeg nysgjerrig på å få tilgang til informantenes egne tanker, erfaringer og opplevelser. Ved hjelp av intervju kunne jeg gå i dybden og fange opp nyanser som ellers ikke kom fram ved deltakende observasjon.

Ulike intervjuformer og valg av intervjuform

Valg av intervjuform styres ofte av temaet og problemstillingen man ønsker å undersøke (Dalen, 2004). Mine tanker rundt det med intervju var at jeg hadde noen nøkkeltemaer i min problemstilling som jeg ville vite mer om, samtidig som jeg var åpen for relevant informasjon som eventuelt kom frem. Semistrukturert intervju var derfor et velegnet alternativ.

Det semistrukturerte intervjuet inneholder gjerne noen fastlagte temaer man skal snakke om, og gjerne noen spørsmål under temaene. Denne intervjuformen er mer fleksibel i den forstand at intervjueren er åpen for andre temaer som eventuelt informanten tar opp under intervjuet, og ved at rekkefølgen på temaene ikke er fastsatt (Thagaard, 2009). Jeg inkluderte denne metoden fordi jeg ønsket å forstå mer av den subjektive virkeligheten til informanten, hans eller hennes egen selvforståelse og beskrivelse av sine egne opplevelser. For ansatte kan det dreie seg om å være en god omsorgsgiver, å kunne takle ulike situasjoner i hverdagen og støtte den unge til å klare seg selv etter hvert. Ungdommene befinner seg i en ny situasjon hvor mye skjer på en gang. De har kanskje forventninger som ikke blir innfridd etter å ha flyttet til kommunen, som f.eks å få ny PC, nye klær, ny sykkel, mer penger, osv.

Planlegging og intervjuguide

Man antar ofte at det er lett å gjennomføre et intervju, men selve prosessen består av flere elementer som må settes sammen. Siden jeg allerede hadde valgt tema og lest litteratur og tidligere forskning, forberedte jeg meg til begge metodetilknytningene på samme tid. Ved å være ute i felten først var jeg et skritt nærmere tillit og det å bli kjent med informantene før jeg intervjuet dem (se pkt. 3.2.3).

Intervjuguide er et hjelpemiddel man bruker under intervju. Å utarbeide en intervjuguide vil si at man deler det overordnede temaet i mindre enheter som settes inn i en mer konkret sammenheng der informanten skal delta og gi informasjon om det man vil undersøke (Dalen, 2004). Ved å basere meg på min problemstilling utviklet jeg to intervjuguider med tre felles hovedtemaer tilpasset informantgruppene. Det første temaet handlet om overgangen fra asylmottak til kommunen. Det andre tok for seg selve bosettingen i kommunen, og det siste hadde

hovedfokus på kommunens arbeid med ungdommene. Siden siste hovedtema var mer omfattende inneholdt det tre mindre temaer (se vedlegg 5 og 6).

Det er mange hensyn å ta når man utarbeider en intervjuguide. Spesielt er det viktig å være bevisst på typen spørsmål man stiller. For å få en fylldig og rik beskrivelse av for eksempel ansattes hverdag på jobb, er det viktig å stille åpne spørsmål som gjerne er beskrivende (Dalen, 2004). Man bør unngå ledende og tvetydige spørsmål, sensitive spørsmål og avanserte spørsmål som krever mye kunnskap. For å begrense temaene som jeg ville snakke med informantene om, benyttet jeg litteraturen, spesielt dokumentet ”Håndbok for kommunene om arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger” (BFD, 2001).

Prøveintervju og gjennomføringen av intervjuene

For å teste hvordan intervjuguiden fungerer, blir det ofte anbefalt å ta et prøveintervju. Da får man anledning til å gjøre nødvendige endringer før man foretar flere intervjuer. Man blir også bevisst på omstendigheter som kan påvirke intervjuet, som for eksempel sted, støy, måten man presenterer seg på og hva slags interaksjon som blir skapt mellom forskeren og informanten.

Jeg prøveintervjuet en ansatt ganske tidlig i datainnsamlingsprosessen, der jeg fikk sett hvordan guiden fungerte. Intervjuet foregikk på et av barnevernskontorene etter et personalmøte. Det var også det lengste intervjuet, som varte i litt over 1 time og 15 minutter. Selve situasjonen var forholdsvis avslappet og vi hadde allerede hilst på hverandre, men på grunn av at intervjuet tok tid og informanten hadde ærender, ble det tidspress mot slutten. Prøveintervjuet var vellykket og er inkludert i mitt datamateriale, selv om jeg oppdaget at jeg hadde en del strukturerte spørsmål. Etter denne starten var jeg forventningsfull til de kommende intervjuene.

Fordi noen ansatte jobbet skift og enkelte jobbet i halv stilling, var det mest hensiktsmessig å utføre individuelle intervjuer. Dessuten hadde de ansatte ikke så mye erfaring med enslige mindreårige ungdommer. I alt intervjuet jeg sju ansatte fra kommunen. To av dem var fra nabokommuner (se mer under pkt. 3.3). Intervjuene ble foretatt på arbeidsplassen, bortsett fra et som fant sted hjemme hos informanten.

Med tanke på ungdommene, og det at de kanskje tok opp vanskelige temaer, fant jeg at det var best å være alene under intervjuene. I tillegg syntes jeg at det var viktig å få dem til å føle seg trygge og at de ikke hadde mistanke om at jeg var ”en fra kommunen” (se pkt. 3.5).

Jeg intervjuet tre ungdommer, hvorav en bodde på hybel og to bodde i kollektiv. Det første intervjuet fant sted på hybelen til den enslige mindreårige. Det gikk forholdsvis greit med

språket, men jeg fikk ikke lov å bruke lydopptaker. De to andre ungdommene intervjuet jeg i bofellesskapet. Vi satt alene på stua, og ved det ene intervjuet var det litt uro fordi ansatte måtte gå gjennom stua for å komme til den delen av boligen hvor kontorene lå.

Intervjuene begynte med at jeg presenterte meg selv og informerte om hva samtalen skulle handle om. På slutten av intervjuet hadde jeg en kort oppsummering og ga ordet til informant-en hvis vedkommende hadde noe å tilføye. I enkelte tilfeller ble tida knapp og vi måtte avslutte raskt fordi informanten enten fikk telefon eller måtte gå, men vi ble enige om at jeg skulle ta kontakt hvis det var noe. Intervjuene ble litt ulike med tanke på innhold, lengde og kvalitet, noe jeg kommer nærmere inn på under kapitlet om utfordringer og metodiske betraktninger.

Lydopptak og transkribering

Under alle intervjuene brukte jeg lydopptaker, bortsett fra det nevnte tilfellet. Selv om jeg forklarte hvorfor jeg brukte den, var denne informanten skeptisk. På en måte forsto jeg at han var skeptisk siden han kom fra et land hvor folk kanskje ble forhørt og torturert. Kanskje han forbandt bruken av lydopptaker med det å bli spionert på, eller at det eventuelt skulle brukes mot ham i en eller annen sammenheng.

Det var en stor fordel å bruke lydopptaker fordi det var mulig å kunne gå tilbake til opptakene og høre på intervjuene. Selve prosessen med å transkribere var krevende og tok mange timer. Det lengste intervjuet var på en time og et kvarter, mens det korteste varte bare halv time. Gjennomsnittstiden for 10 intervjuer var ca 45 minutter. Under transkriberingen forandret jeg noe på språket, slik som dialekt, lett gjenkjennelige uttrykk, m.m for å bevare anonymiteten til informantene. Jeg har kun brukt bokmål i transkriberingen.

3.2 Presentasjon av utvalg

Ut fra temaet og problemstillingen ønsket jeg å ha kommuneansatte og enslige mindreårige ungdommer som informanter. Mitt mål var å få inn data fra begge parter for å kunne få fram både de ansattes og barnas perspektiver. Nedenfor skal jeg si litt om selve kommunen der undersøkelsen fant sted og om hvordan bofellesskapet var organisert. Deretter presenterer jeg informantene, nærmere bestemt de ansatte og de enslige mindreårige ungdommene.

3.2.1 Kommunen

Kommunen er mellomstor, og barneverntjenesten har ansvaret for enslige flyktningbarn som blir bosatt i kommunen. Den har bosatt alenebarn i mange år og den bosetter ca 10 ungdommer årlig. Det finnes ulike former for bosettinger, og den mest vanlige formen før høsten 2010, har vært hybler med tilsyn. Andre former for bosettinger var plasseringer hos slektninger, noen få fosterhjems plasseringer og bofellesskap med ukentlig tilsyn. I 2010 ble bofellesskapet bemannet med ansatte som skulle følge opp mindreårige kontinuerlig. Høsten 2010 ble det nye kullet på tre tenåringer bosatt i det nye bofellesskapet.

Bofellesskapet

Det nye bofellesskapet har plass til 5-6 ungdommer. Et nytt bofellesskap som også skal romme ca 5 ungdommer, var under planlegging da jeg foretok min datainnsamling. Som nevnt eksisterte dette bofellesskapet allerede som et bokollektiv med noe tilsyn fra kommunen. Den dårlige erfaringen med dette gjorde at kommunen ville omorganisere bosettingen av de unge, og man satte inn døgnbemanning fra august 2010. Målet med det nye konseptet var at bofellesskapet skulle være en mellomstasjon for alle ungdommer før de flytter for seg selv. I bofellesskapet er det 8 ansatte som jobber i team etter turnus, ledet av en faglig leder som jobbet dagtid. Under datainnsamlingen var det bare 3 ungdommer som var bosatt i huset. En av dem var på vei til å flytte ut, og det var forventet at 2 nye skulle komme etter hvert.

3.2.2 De ansatte

Informantene som jobbet med alenebarn, hadde forskjellig utdanningsbakgrunn. Noen av dem jobbet i bofellesskapet og noen jobbet "ute" med ungdommer som bodde på hybler. De hadde ulike erfaringer med enslige mindreårige, der noen på forhånd manglet erfaring med å arbeide med alenebarn. Andre hadde erfaringer over lenger tid med flyktninger og enslige mindreårige flyktningbarn både i jobbsammenheng og privat.

3.2.3 Enslige mindreårige flyktninger

Ved rekruttering av ungdommer som informanter la jeg et viktig kriterium til grunn. De skulle helst ha bodd her i landet i over 1 år. Da har ungdommene rukket å etablere seg og gjort en del erfaringer som de kunne dele med meg. Siden jeg finansierte studiene selv, ble det dyrt å leie profesjonell tolk. Men de kunne snakke greit norsk og trengte ikke tolk for å kommunisere. Ungdommene var over 15 år og de ordla seg og beskrev sine opplevelser forholdsvis

godt. I alt var det fire gutter som samtykket til deltakende observasjon, men bare tre av dem sa ja til å bli intervjuet. Alle fire hadde bodd i Norge i ca. 17 – 19 måneder.

3.3 Tilgang

For å få tilgang til en kommune ble jeg på forsommeren 2010 rådet av min veileder til å kontakte flere kommuner som bosatte alenebarn. Han informerte også om at han skulle ha møter med noen kommuner og han kunne undersøke om noen var interessert i mitt prosjekt. Etter noen resultatløse telefonsamtaler og forsøk på å få kontakt med enkelte kommuner, informerte min veileder meg om at en kommune hadde takket ja til forespørselen om å delta i prosjektet. Min første kontakt med kommunen skjedde via e-post i begynnelsen av september 2010. Jeg avtalte et møte med prosjektlederen hvor jeg ville presentere prosjektet og mine tanker rundt det. Møtet fant sted i slutten av september 2010.

Under møtet fortalte jeg hva undersøkelsen gikk ut på og hvordan jeg hadde planlagt å gå frem i min forskning. Etter å ha avklart visse spørsmål underveis, fikk jeg inntrykk av at de var positive til prosjektet. Etersom jeg blant annet ønsket å bruke deltakende observasjon som metode i bofellesskapet, ble jeg fortalt at på det tidspunktet var det ingen ungdommer boende der.

Jeg fikk godkjent min søknad fra NSD (Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste) rundt midten av oktober. Jeg fikk etter mange forsøk omsider kontakt med lederen av bokollektivet, og hun forklarte at de hadde tatt imot de tre første ungdommene den uka. På grunn av at det var mye som skjedde rundt ungdommene, ble jeg bedt om å utsette min tilstedeværelse i bofellesskapet. Etter også å ha diskutert det med prosjektlederen fra kommunen, ble vi enige om å utsette datasamlingen i 4 uker. Jeg regnet med at ungdommene innen den tid hadde rukket å bli kjent med personalet og fått etablert seg og blitt kjent med sine nye omgivelser.

Den begrensede tiden gjorde at jeg vurderte hvilke alternativer jeg hadde for snarest å komme i gang med datainnsamlingen. Derfor tok jeg kontakt med de to andre kommunene i distriktet og undersøkte om de tok imot enslige mindreårige flyktninger. Den ene var i utrednings- og planleggingsfasen og skulle ta imot 10 ungdommer i løpet av 2011. Disse skulle bosettes i bofellesskap. Den siste kommunen hadde tatt imot 3 ungdommer nesten på samme tidspunkt som den aller første kommunen jeg kontaktet. Det var første gangen det var bosatt ungdommer i bofellesskap der og jeg ble da anbefalt å ta kontakt med kommunen som jeg allerede hadde vært i kontakt med, fordi de hadde mer erfaring med alenebarn.

På grunn av tidspresset kontaktet jeg prosjektlederen i kommunen igjen og diskuterte om jeg kunne være med og besøke ungdommer som bodde på hybler, eventuelt om de kunne spørres om å la seg intervju. Det viktigste var at det ble opprettet kontakt mellom meg og dem. På denne måten kunne jeg begynne med datainnsamlingen. Samtidig ville jeg få gjort noen erfaringer selv før jeg kom til bofellesskapet. Prosjektlederen foreslo at jeg skulle delta på et personalmøte og presentere mine ideer for personalet både fra bofellesskapet og dem som jobbet ute i feltet. Det møtet fant sted i slutten av oktober 2010. Jeg forklarte fort hva mitt prosjekt gikk ut på og spurte om noen kunne tenke seg å ha meg med på hjemmebesøk hos enslige mindreårige ungdommer. Jeg presiserte at det var viktig at de informerte ungdommene på forhånd og at ungdommene samtykket til det før jeg kunne være med. De ansatte kunne også ta kontakt med meg hvis de ønsket mer informasjon om hva observasjonen ville innebære.

I begynnelsen av november 2010 fikk jeg den første telefonen fra en miljøterapeut. Vedkommende spurte om jeg ville være med henne på hjemmebesøk. Hun hadde allerede snakket med ungdommene og de tillot at jeg var med. Et par uker senere fikk jeg komme til bofellesskapet også.

Jeg avsluttet datainnsamlingen etter ca 6 uker ved å delta på en julefest som kommunen hadde arrangert for de enslige mindreårige. For å forberede informantene på at de ikke kom til å se meg mer i denne sammenheng, hadde jeg allerede i femte uke hintet om at min tid blant dem snart ville være over. Det at det var en julefest, gjorde at jeg traff de fleste jeg hadde snakket med og kunne ta avskjed. I løpet av de seks ukene ble jeg kjent med nye folk og det har vært svært berikende med tanke på de erfaringene jeg har gjort.

3.4 Etiske refleksjoner

Forskeren skal foreta etiske vurderinger i alle forskningsfasene (Thagaard, 2009). Under studien vurderte jeg ulike fordeler og ulemper som kunne komme fram ved problemstillingen, planleggingen av prosjektet, datainnsamlingen, transkriberingen, analysen og rapporteringen. Etikk innebærer også refleksjon omkring rollen som forsker. Forskeren skal opptre ærlig og moralsk rettferdig og skal ikke la sine interesser gå foran hensynet til informanten. Ved rapportering skal forskeren også være så nøyaktig som mulig for at resultatene skal kunne kontrolleres (Thagaard, 2009). Som forsker skal man også være nøytral og ikke la seg påvirke av sine informanter fordi det har oppstått en vennskaplig relasjon under feltarbeid. Under data-

innsamlingen var det av betydning at jeg ikke tok parti og at jeg gjorde min rolle tydelig for informantene. Det gjorde jeg ved å forklare at jeg var en selvstendig person som ønsket å undersøke ulike siden ved mottakelsen av alenebarn i kommunen, og at jeg ikke hadde noen form for tilknytning til selve kommunen.

Etiske retningslinjer skal guide forskere gjennom hele prosessen, og de gjelder innen forskningsmiljøer og tilknyttet forskningssubjekter.³ Jeg skal herunder gjøre rede for tre viktige punkter knyttet til mine etiske plikter og mitt ansvar som forsker overfor den enkelte informant.

3.4.1 NSD og informert og fritt samtykke

Mitt prosjekt forutsatte at jeg fikk personopplysninger (alder, kjønn, nasjonalitet) og ble derfor meldt inn til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste for godkjenning (NSD) (se vedlegg 1). Når det gjaldt informert samtykke måtte det skje på en frivillig og naturlig måte, slik at informantene ikke følte seg presset til å delta. Det gjorde jeg ved å informere både muntlig og skriftlig om prosjektet og dets mål. Jeg informerte om at deltakelse var frivillig og at informanten kunne trekke seg når som helst fra prosjektet uten at det fikk konsekvenser for dem (se vedlegg 2 og 3). Ungdommene som deltok ble først informert av de ansatte og forespurt om de ville delta i undersøkelsen. Det var en riktig måte å gjøre det på fordi mange av de unge kunne ha følt seg presset til å samtykke for høflighets skyld dersom jeg spurte. Siden guttene var under 18 år, kontaktet jeg deres hjelpeverger for at alt skulle være i orden, ikke bare forskningsetisk, men også juridisk. Jeg tilbød meg å møte hjelpevergene for å gi mer informasjon om prosjektet. Da kunne de også se hvem jeg var. De var fornøyde med informasjonen jeg ga dem via telefon og den skriftlige som jeg sendte i posten.

³ <http://www.etikkom.no/no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>

3.4.2 Konfidensialitet og anonymitet

Noe av den informasjonen som jeg ga informantene, handlet også om min taushetsplikt som forsker. Den opplysningen som informantene bidro med, skulle kun jeg ha adgang til og den skulle på ingen måte brukes til å skade vedkommende. Derfor har jeg anonymisert informantene ved at de har fått fiktive navn og ved at jeg i sitater har brukt standard bokmål. I tillegg blir kommunen anonymt omtalt slik at den ikke skal kunne gjenkjennes i rapporten.

Når det gjaldt konfidensialitet forberedte jeg meg på at jeg kunne få en del opplysninger som kunne komme i konflikt med min taushetsplikt. Det kunne være at den unge kanskje fortalte om overgrep han kan ha opplevd i hjemlandet sitt, under flukten, eller etter å ha kommet til Norge. Dette kan ha konsekvenser for den unges psykiske helse og må tas hensyn til.

De etiske retningslinjene sier også noe om hvordan man skal lagre data med personidentifiserende opplysninger. For å beskytte mine informanter og mitt datamateriale mot innsyn fra uvedkommende, har jeg fulgt anbefalingen om bevaring i et låsbart skap. Materialet ble lagret også på min private PC som er passordbeskyttet.

3.4.3 Konsekvenser av å delta i forskningsprosjekter – barn og utsatte grupper

Ved valg av tema var det avgjørende å tenke gjennom hvilke konsekvenser prosjektet kunne ha for alle parter som deltok. Mine refleksjoner handlet om hvorvidt den kunnskapen som ble produsert, bidro til en forbedret situasjon for informantene og de ansatte.

Når det gjaldt mine metodetilnærminger, tenkte jeg på hva min tilstedeværelse og mine spørsmål kunne føre til i ulike situasjoner. Det var viktig for meg at alle informantene følte seg trygge på meg, slik at min deltakelse ikke skulle føre til noen form for stress. Jeg var bevisst på å unngå spørsmål som kunne frembringe følelsesmessige reaksjoner hos alenebarna.

Når jeg som forsker rekrutterer informanter, har jeg et spesielt ansvar overfor dem. Det er viktig for meg å respektere dem, deres integritet og privatliv. Barn og unge som informanter er i en spesielt sårbar situasjon (Dalen, 2004, Befring, 2007). Grunnen til det er at de som umyndige adlyder autoriteter. De etiske retningslinjene beskytter barna ved at både foresatte (i dette tilfellet hjelpevergen) og barna selv blir forespurt om samtykke. Det var derfor av stor betydning at ungdommene fikk riktig og lett forståelig informasjon før de ga sitt samtykke.

De ansatte forespurte dem om deltakelse i prosjektet, slik at de ble skånet fra det som kunne oppleves som press fra min side til å delta. Jeg var til å begynne med ikke så klar over betydningen av hvem som forespurte ungdommene om å delta, noe jeg erfarte som svært avgjørende etter hvert (les mer under pkt. 3.5.3).

Enslige mindreårige ungdommer er en minoritetsgruppe som ofte oppfattes som sårbar. Under forskning får man kanskje sensitiv og personlig informasjon som man må tenke gjennom hvordan man skal fremstille, slik at ingen blir stemplet eller tar skade av det. I løpet av datainnsamlingen har det ikke forekommet noen form for sensitiv informasjon. Jeg har dermed valgt å nevne deres hjemland i studien. Grunnen til det er at det er mange som er fra Afghanistan og at det derfor blir umulig for andre å identifisere informantene som har deltatt i undersøkelsen.

3.5 utfordringer og metodiske betraktninger

Under forskning kan man komme i situasjoner som byr på ulike utfordringer som ofte er knyttet til metodetilnærmingene. På den ene siden kreves det av forsker at hun er trofast mot forskningen, og på den andre siden at hun skjermes informanter mot skade (Thagaard, 2009). Vansker med å få tilgang til informanter kan påvirke forskningsresultatet. De hindringene jeg møtte på under datainnsamlingen, skal jeg beskrive nedenfor under tre punkter: metodebruk, kommunen og de ansatte, og til sist ungdommene.

3.5.1 Metodebruk

Bruken av deltakende observasjon som metode bød på visse hindringer. Blant annet bør det nevnes at det ikke var enkelt å trekke seg tilbake fra situasjonen for å ta notater. Selv om jeg risikerte å påvirke informanten, hendte det at jeg skrev på min notatbok som lå på bordet sammen med en del andre papirer. Mitt inntrykk var at informantene ikke brydde seg og så upåvirket ut. Ved bruk av denne metoden var det ikke alltid lett å treffe på ungdommene i bofellesskapet og det var for liten samhandling mellom guttene og personalet da jeg først var til stede. For å løse dette problemet informerte jeg om at jeg ønsket å være til stede på kveldstid fordi det var større mulighet for at de var hjemme da. Jeg var avhengig av å innhente informasjon fra aktive situasjoner, men guttene oppholdt seg mye på sine rom om kvelden. Det ble derfor for lite datamateriale. Som følge av det bestemte jeg meg for å fokusere mest på intervjuene.

Prosessen med å intervjuer gikk stort sett bra. Jeg brukte samme guide under intervjuene av de ansatte. I det ene tilfellet følte jeg at jeg og informantene ikke hadde så ”god kjemi”, og det preget datamaterialet. En ulempe ved intervjuguidene var det at de var litt for strukturerte, og i tillegg det at spørsmålene overlappet hverandre. Det innså jeg allerede under det første intervjuet, og derfor justerte jeg spørsmålene ved resten av intervjuene. De spørsmålene som etter hvert viste seg å være mindre relevante, lot jeg være å stille.

Et velkjent fenomen ved intervjuing er at informantene gjerne vil gi det svaret som de tror jeg er ute etter. Dette opplevde jeg under visse intervjuer der informantene spurte om det var det svaret jeg ville ha. Dette kan tolkes som et tegn på at min tilstedeværelse som forsker kan ha påvirket data. Mitt svar til informantene var at jeg ikke var ute etter et bestemt eller et riktig svar, men at jeg ønsket å høre deres mening om det enkelte temaet. Det fantes derfor ikke uriktige svar. Det førte faktisk til at informantene slappet mer av.

Å benytte seg av lydopptaker har vært veldig praktisk, men det kan ha påvirket informantene og intervjusituasjonen. De fleste lot seg ikke forstyrre av den og de registrerte ikke at den var på. Jeg informerte alle på forhånd om bruken av apparatet. I starten brukte jeg en liten notatblokk til å skrive stikkord på, for å kunne følge opp med spørsmål opplysninger som jeg fant interessante. Etter å ha fått mer erfaring med å intervjuer ble jeg flinkere til å huske betydningsfulle momenter. Derfor lot jeg notatblokken ligge igjen. Enkelte ganger kom vi naturlig tilbake til temaene og jeg fikk en mer utfyllende forklaring fra informantene. Jeg vil også nevne at etter å ha gjort noen intervjuer, ble jeg tryggere på meg selv, og jeg fulgte da ikke alle spørsmålene fra guiden. Det førte til at intervjuet fløt som en vanlig samtale og det ble et mer naturlig samspill mellom meg og informantene.

3.5.2 Kommunen og de ansatte

Tillit og tilgang var avgjørende for datainnsamlingen. Tilgangen til feltet ble ikke lett med mindre man fikk tillit fra informantene. Det gjaldt til en viss grad både ungdommene og de ansatte. Ved å etablere kontakt med prosjektlederen i kommunen, fikk jeg anledning til å presentere meg selv og mitt prosjekt. Det første møtet med ledelsen var positivt og tillitsvekkende. Likevel hadde jeg en liten mistanke om at enkelte kanskje følte seg forpliktet til å delta. Dette fordi de ga uttrykk for at ”man må stille opp” eller ved at de var unnvikende hvis jeg prøvde å snakke med dem. For å oppnå tillit hos de ansatte innså jeg at det var viktig å gi grundig informasjon om prosjektet og understreke at all informasjon ville bli behandlet anon-

ynt. I tillegg hadde min yrkesbakgrunn som omsorgsarbeider visse likhetstrekk med deres arbeid. Det gikk slik rimelig greit å oppnå deres tillit. Det faktum at jeg har bodd lenge i Norge og fremsto som integrert, gjorde også at det ble etablert et forhold mellom oss. Jeg var 14 da jeg og min familie kom til Norge høsten 1991 som asylsøkere fra Kosovo. Vi fikk oppholdstillatelse våren 1994 og flyttet endelig til kommunen før jul i 1994. Senere har jeg tatt min sykepleierutdannelse og jobbet som sykepleier for FN i Kosovo og ved sykehus i Norge og Sverige. I tillegg har jeg jobbet som albansk frilanstolk. Min kulturelle bakgrunn og mine erfaringer som asylsøkerbarn, samt det faktum at jeg har bodd lenge i Norge og er godt integrert i det norske samfunnet, viste seg å være et tveegget sverd. De ansatte så på meg som norsk og antok at jeg forsto alt og ikke trengte forklaring. Jeg fikk ofte høre ”ja, du vet jo hvordan det er...”. I starten var det naturlig at jeg sa meg enig i det, men jeg ble mer bevisst på det etter hvert og stilte gjerne noen spørsmål som for enkelte kunne virke selvfølgelig.

Som nevnt tidligere drøyd det med at jeg fikk komme til bofellesskapet. På det tidspunktet ble det vanskelig for personalet å forholde seg til meg i tillegg til guttene. Under feltarbeidet ble jeg fortalt at kommunen skulle ta imot en ny gutt. Jeg ga uttrykk for at jeg hadde lyst å bli med på det første møtet mellom ham og kommunen, slik at jeg kunne få med denne biten av bosettingsprosessen også. Etter kontakt med møteansvarlig fikk jeg beskjed om at det ble for mange på det møtet siden tre kommuneansatte allerede skulle være med. Ved noen anledninger ble et par avtaler om å besøke ungdommene hjemme avlyst på grunn av uventet endring i planene til informantene.

Jeg ønsket å bruke dokumenter (vedtak, retningslinjer, direktiver, målsetting, planlegging) fra kommunen i prosjektet. Ved forespørsel fikk jeg som svar at det ikke fantes slikt. Jeg hadde allerede fått tak i et kartleggingsskjema og et skriv om mottakelse av nye alenebarn som kom til bofellesskapet. Men jeg vet ikke grunnen til at det ikke forelå dokumenter.

3.5.3 Tenåringene

Noen informanter ønsker ikke at informasjon fra forskning skal offentliggjøres, og noen er redd for å bli framstilt på en uriktig måte. Derfor er det vanlig å møte på motstand fra enkelte miljøer. I den forbindelse snakket jeg med personer som hadde erfaringer fra ulike instanser som hadde med enslige mindreårige å gjøre. Ifølge dem kunne det bli vrient å få tilgang. Min veileder advarte meg om at det kunne bli vanskelig å få ungdommer til å snakke, men jeg måtte være kreativ og finne løsninger hvis situasjonen krevde det.

For å forberede meg til feltarbeid meldte jeg meg på et seminar om enslige mindreårige flyktinger i Larvik, i regi av IMDI den 23. og 24. september 2010. Det var svært lærerikt fordi jeg fikk nytt innblikk i arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere, og det motiverte meg til å komme i gang med prosjektet. Min strategi for å få tillit og tilgang hos enslige mindreårige var å bruke min egen bakgrunn. Det faktum at jeg kom til Norge som fjortenåring og den erfaringen jeg hadde fram til i dag, ble derfor nyttig i møtet med de unge. Jeg følte at jeg ble lettere akseptert av dem fordi jeg hadde en annen bakgrunn enn norsk, et annet morsmål og at jeg kjente meg igjen i en del prosesser som de hadde gått gjennom og fremdeles går gjennom. Jeg informerte om prosjektet og forsikret dem også om at jeg ikke hadde noe med kommunen å gjøre, ettersom jeg kunne ane en viss skepsis hos dem. Det er vanlig at en forsker kan møte på slike problemer når hun antas å være representant for samfunnet, i mitt tilfelle kommunen (Thagaard, 2009).

Det var absolutt en fordel å kjenne til det norske systemet og samtidig vite noe om de erfaringer som ungdommene fikk etter å ha kommet til Norge. Ulempen var at jeg til en viss grad følte sympati med dem og måtte jobbe med meg selv for å være objektiv og nøytral som forsker. Det var ikke lett å få ungdommene til å la seg intervju. Enkelte fra kommunen prøvde å hjelpe meg ved å fungere som kontaktformidler mellom meg og ungdommer, men uten resultat. Noen tipset meg som neste skritt om å være med på ungdomsklubben. Ungdommene samlet seg der hver torsdag kveld og tilbrakte tid med hverandre. Mitt mål var å bli kjent med noen og på en indirekte måte vinne deres tillit. De var nysgjerrige på hvem jeg var og stilte mange private spørsmål. Jeg fikk forholdsvis god kontakt med enkelte, men de valgte likevel ikke å snakke med meg.

3.6 Analyseprosessen

Analyseprosessen starter allerede ved datainnsamling, men blir mer dominerende etter at alle dataene fra intervjuene er transkribert og foreligger i form av tekst. Valg av framgangsmåte vurderes og bestemmes ut fra problemstillingen, det aktuelle undersøkelsesopplegget og selve konteksten for studien. Målet med analysen er å komme fram til en helhetlig forståelse av spesifikke forhold eller utvikle teorier og hypoteser om samfunnsmessige sammenhenger (Grønmo, 2004).

Når det gjelder analysen i denne studien, begynte jeg med å lese gjennom alle intervjuene. Ved hjelp av intervjuguiden markerte jeg de ulike temaene som kom opp og hva informantene

ga uttrykk for. Etter å ha laget en tabell med de ulike temaene som overskrifter, plasserte jeg informantenes sitater i tabellen. Der fikk jeg fram likheter og ulikheter. Dette kunne være felles trekk ved informantenes meninger, eller noe informantene la stor vekt på, eller noe som skilte seg ut i konteksten. Ved hjelp av meningskategorisering og meningsfortolkning har jeg sortert de ulike temaene i tre hovedkategorier. Disse er: ”Bosetting og valg av bolig”, ”Kommunens oppfølgingsarbeid med de mindreårige” og ”Sosialt nettverk”. Innen hovedkategoriene framstiller jeg de nyansene som kommer fram i undersøkelsen. For å belyse min problemstilling har jeg benyttet hovedsakelig sitater fra intervjuene med ansatte og enslige mindreårige. Grunnen til det er at jeg ønsker å få fram begge parters syn. Ved å sammenligne sitatene fra de to informantgruppene vil man se om de har samme syn på visse temaer eller om de har forskjellige meninger. Dette gjør også at informasjonen settes i sammenheng og danner en helhetlig tilnærming, slik hermeneutikken tilsier. Sitatene gjengis slik informantene har ordlagt seg. Jeg har forkortet enkelte setninger som jeg anså som unødvendige eller som ikke hadde betydning for sammenhengen. Leseren vil derfor få tilgang til informantenes tanker og refleksjoner som jeg mener er betydningsfulle for studien. Studiens funn presenteres under hovedkategoriene ved hjelp av sitater som belyses og drøftes ut fra relevant teori og tidligere forskning. Hovedfunnene oppsummeres under avslutningskapitlet (kap.8).

Jeg har tatt utgangspunkt i en hermeneutisk og fenomenologisk tilnærming i analysen. Hermeneutikk er læren om fortolkning av tekst. Det legges vekt på tolkerens forforståelse av temaet i teksten (Dalen, 2004). Fenomenologi handler om individets subjektive opplevelse av virkeligheten og den søker forståelse av en dypere mening i individets opplevelser (Thagaard, 2009). Det vil si at jeg tolker dataene og gir dem en spesiell mening ut fra min tidligere kunnskap og den forståelsen som oppdages underveis. Dessuten tar jeg utgangspunkt i informantenes egne opplevelser og erfaringer når jeg framstiller resultatene. For å se om jeg har utført mitt prosjekt på en troverdig måte, skal jeg nedenfor presentere dere for vitenskapsteoretiske krav.

3.7 Vitenskapsteoretiske krav

Enhver forskning skal utføres på en systematisk og troverdig måte (Befring, 2007). Det betyr at forskeren må vise at prosjektet er utført på en fornuftig og forsvarlig måte slik at det fremstår som troverdig. For å sikre kvaliteten på forskningen stilles det vitenskapsteoretiske krav. Både innen kvantitativ og kvalitativ forskning er validitet og reliabilitet sentralt i kvalitets-

vurderingen av prosjekter. Innen kvalitativ forskning er bruken av begrepene validitet og reliabilitet kritisert for å være positivistiske og undertrykkende, noe som ifølge Kvale og Brinkmann (2009) begrenser en kreativ og frigjørende kvalitativ forskning. Derfor foretrekkes begreper som pålitelighet og gyldighet innen kvalitativ forskning, noe som jeg også velger å bruke her.

Gyldighet innen kvalitativ forskning sier noe om i hvilken grad en metode undersøker det den er ment å undersøke (Kvale og Brinkmann, 2009). I denne undersøkelsen ønsket jeg å se nærmere på hvordan enslige mindreårige ble ivaretatt under og etter bosettingen til kommune. Oppmerksomheten ble rettet mot de ansattes tilrettelegging for godt bo- og omsorgsarbeid og en smidig overgang for barnemigranter. Ved hjelp av semistrukturert intervju og delvis deltagende observasjon har jeg hentet inn den informasjonen som jeg mener har vært relevant for min problemstilling. Slik sett vil de tolkninger jeg har kommet fram til være gyldige.

Pålitelighet sier noe om forskningen er gjort på en troverdig og tillitvekkende måte (Thagaard, 2009). Dette kriteriet forutsetter at andre forskere får innsyn i forskningsprosessen og i resultatene. Innen kvalitative studier vil forskeren påvise pålitelighet ved å redegjøre for hvordan dataene er blitt utviklet under forskningsprosessen (Thagaard, 2009). Under metodekapittelet har jeg beskrevet nøye fremgangsmåten med datainnsamling og vært kritisk til konteksten som har hatt betydning for de dataene jeg har fått. Jeg har forsøkt å gjengi et realistisk bilde av både meg selv som forsker og mine forventninger som forsker, av informantene som har deltatt i undersøkelsen og av intervjusituasjonene. Pålitelighet viser til etterprøvnbarhet av undersøkelsesresultater, hvor andre forskere kan utføre samme forskning og få samme resultat (Thagaard, 2009). I denne studien blir det vanskelig å utføre en slik test fordi konteksten ikke vil være den samme. Dessuten vil forskerne med sin forforståelse ha ulike utgangspunkter for samspill med informanter, noe som preger datamaterialet (Thagaard, 2009). Studien tar utgangspunkt i intervju med ti informanter og resultatene kan ikke generaliseres til å gjelde for alle kommuner og deres arbeid med enslige mindreårige.

Denne studiens funn belyses med utgangspunkt i relevant forskning og teori. I den forbindelse skal jeg i neste kapittel beskrive og begrunne mine valg av teoretiske begreper og tidligere forskning.

4 Tidligere forskning og teori

I dette kapitlet presenterer jeg relevant forskning og teori som benyttes i analysen av data-materialet fra undersøkelsen. Kapitlet er delt i to hoveddeler. Den første delen handler om ulike rapporter om de enslige mindreåriges situasjon i Norge. I den andre delen skal jeg introdusere teorien og teoretiske begreper som jeg anvender for å belyse studiens funn.

4.1 Relevant forskning

Norge har i de siste 20-30 årene mottatt flere innvandrere, flyktninger og asylsøkere. I den forbindelse er det gjort en del forskning om flyktninger generelt, men først de senere årene har forskerne vist en økende interesse for alenebarn. Eide og Broch (2010) har i sin rapport gått gjennom den forskningen som er gjort om barnemigranter. De har kommet fram til at både den nasjonale og internasjonale forskningen stort sett dreier seg om alenebarns livssituasjon og hjelpearbeidet rundt barna i mottaksfasen og etter bosetting.

Barnas livssituasjon omfatter områder slik som psykisk helse, sosialt nettverk, skole og utdanning, fritid og omsorgssituasjon. Hjelpearbeidet, eller tjenesteyting, som Eide og Broch (2010) kaller det, handler om den hjelpen og utviklingsstøtten som barnemigranter får i form av barnevernfaglig oppfølging, tilsyn, miljøarbeid, helsearbeid (både behandling og forebygging), ettervern og så videre.

I perioden 1997 – 2010 er det utarbeidet tre kunnskapsstuser angående informasjon om barnemigranter. Av disse fremhever den siste den forandringen som har skjedd innen organiseringen av hjelpeapparatet, særlig med tanke på barnevernets rolle og ansvar for enslige mindreårige (Eide 2012).

Det er skrevet flere rapporter, prosjekter og masteroppgaver om alenebarn. Fokuset i min undersøkelse er organisering av bosettingen, boløsninger, omsorg, oppfølging, nettverk og mestring. På grunn av begrensninger i oppgaven følger det nedenfor en beskrivelse av den mest relevante forskningen for min undersøkelse. Jeg kommer også til å henvise til annen relevant litteratur i tillegg under analysen i oppgaven.

4.1.1 Barn i bevegelse

Ketil Eide har viet mye av sin forskning nettopp til barnemigranter. ”Barn i bevegelse” (Eide, 2000) handler om oppveksten og levekårene for disse barna. Undersøkelsen fokuserer på omsorgssituasjon, skole og myndighetenes arbeid med alenebarn. De enslige mindreårige som

deltok i forskningen, var bosatt i forskjellige boløsninger, men det var tre som var mest vanlige: bosetting hos slekt med og uten barneverntiltak, bofellesskap med samme nasjonalitet med og uten bofellesskapsleder, og bofellesskap med ulik nasjonalitet med og uten bofellesskapsleder (Eide 2000, s. 55). Eide (2000) fant ut at mange av barna la vekt på tre faktorer ved omsorgssituasjonen: opplevelsen av tillit til omsorgspersonen, graden av konflikt i omsorgssituasjonen og graden av integrering av omsorgspersonene i det norske samfunn. Videre opplevde mange barn brudd i omsorgssituasjonen, slik at det hadde konsekvenser for den psykososiale situasjonen deres.

Andre funn i denne undersøkelsen viser til liten eller ingen oppfølging ved privatplassering. Det finnes god faglig kompetanse i hjelpeapparatet, men også manglende kompetanse og engasjement i visse tilfeller. De unge som ikke fullførte videregående skole, prioriterte arbeid på grunn av en vanskelig psykososial- eller skolesituasjon og på grunn av høy studiegjeld som de har tatt opp mens de har gått på videregående skole. De voksenkontaktene som de unge oppgir som betydningsfulle, kommer fra det offentlige slik som sosialarbeidere, lærere, flyktningskonsulenter og tolk. Mye av de enslige mindreåriges oppvekstsituasjon forklares ut fra ulike faser som de går gjennom, slik som usikkerhets-, trygghets-, utviklings-, etablerings- og framtidssfasen (Eide, 2000).

4.1.2 Avhengig og selvstendig

Folkehelseinstituttet publiserte i 2009 en viktig rapport som beskriver enslige mindreårige flyktningers hverdag i Norge etter bosetting. Rapporten utgår fra delprosjektet ” *Sosiale nettverk, mestring og psykisk helse blant ungdom som har kommet til Norge som enslige mindreårige asylsøkere*”, som er underlagt UngKul programmet ved Folkehelseinstituttet, divisjon for psykisk helse (Oppedal m.fl., 2009). Undersøkelsen fokuserer på de unges tilpassning og psykiske helse, og de ulike utfordringene de står overfor i hverdagen. Denne forskningsrapporten bygger på informasjon som 325 ungdommer bosatt i 25 kommuner har gitt i form av spørreskjemaer og individuelle intervjuer. De 325 informantene som har deltatt i undersøkelsen er mellom 11 og 26 år gamle, hvorav 79 % av dem er gutter. Alenebarnas informasjon sammenlignes med en referansegruppe som består av 273 elever med minoritetsbakgrunn og 151 elever med etnisk majoritetsbakgrunn (Oppedal m.fl., 2009).

For en større og bedre forståelse av de unges psykiske helse og psykiske plager har Oppedal m.fl. (2009) tatt utgangspunkt i beskrivelsen av de belastningene de unge utsettes for i hverdagen etter bosettingen. I tillegg vektlegges det hva slags tilknytning de unge har til voksne i Norge, med tanke på deres alder, utvikling og balanse mellom selvstendighet og avhengighet.

Rapporten viser at mange enslige mindreårige sliter med psykiske plager, hvorav 52 % av guttene og 60 % av jentene svarte at de hadde betydelige depressive plager (Oppedal m.fl., 2009). Bortimot 2/3 av dem har opplevd krig på nært hold, og de som var plaget av post-traumatiske stresssymptomer (PTSS), viste seg å være mer utsatt for depressive plager. Videre viser rapporten at omsorgssituasjonen har innvirkning på den psykiske helsen til barnemigranter. De unge som bodde alene, var mest utsatt for psykiske plager, og ensomhet, angst og depresjon er typisk for denne gruppen.

Når det gjelder tilknytning til voksne omsorgspersoner, viser rapporten at noen har familie eller slekt her i Norge som de har kontakt med eller bor hos. Andre har en tilknytning til offentlige ansatte og støttekontakter. Noen av dem har kontakt med familie i utlandet. Ifølge rapporten oppgir 32 ungdommer som at de ikke har noen voksne å snakke med. De som ikke hadde voksenkontakt var mest utsatt for psykiske plager. Rapporten beskriver at de som har en eller annen form for tilknytning til familie i Norge, har minst psykiske plager (Oppedal m.fl. 2009). Andre belastninger som de unge sliter med i hverdagen er bekymringer knyttet til økonomi, skole, familie i utlandet, konflikter i nettverk, diskriminering og akkulturasjonsbelastninger (Oppedal m.fl. 2009).

4.1.3 ECON – rapporten: ” Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene”

ECON er et velkjent analysefirma som den norske staten engasjerer i forbindelse med økonomiske og samfunnsfaglige analyser og evalueringer (www.poyry.no). I 2007 gjennomførte ECON en undersøkelse om de ulike omsorgstilbudene i de kommuner som bosatte alenebarn, dette med oppdrag fra Barne- og Likestillingsdepartementet. Rapporten viste stor variasjon i organiseringen av arbeidet med alenebarn og de tilbudene kommunene hadde til barna. ECON (2007) konstaterte at det er tilfeldig hvem som får et godt og individuelt tilpasset omsorgstilbud. Det pekes på at barn som bor hos slekt, ikke får noen form for oppfølging. Mange kommuner bosatte alenebarn på hybler, noe selv kommunene mente var det dårligste omsorgstilbudet. Et annet punkt som også var bekymringsfullt, var den videre oppfølgingen av ungdommene over 18 år (ECON, 2007). I de kommuner der barnevernet hadde det overordnede ansvaret, fikk alenebarn et noe bedre, men ikke alltid et godt nok tilbud. Likevel viser rapporten at det gjøres mye godt faglig arbeid med denne gruppen. Det er mye nyttig kunnskap, god omsorg og engasjement (ECON, 2007).

ECON (2007) anbefaler at kommunene og/eller barnevernet jobber mer mot et individuelt tilpasset bo- og omsorgstilbud, samtidig med at de vektlegger tett oppfølging, mer voksenkontakt, relasjonsbygging og fellesskap med andre barn og ungdommer.

4.1.4 ”Enslige flyktninger – kollektive utfordringer. Kommunens arbeid med enslige mindreårige flyktninger”

Lauritsen, Berg og Dalby (2002) har i regi av SINTEF gjennomført en undersøkelse om seks ulike kommuners organisering av sitt omsorgsarbeid ved bosetting av barnemigranter.

Rapporten er en kombinasjon av anbefalinger og drøfting av dilemmaer som er felles for kommunene i arbeidet med enslige mindreårige. Lauritsen m.fl (2002) anbefaler individuell tilpasning og utvikling av lokale løsninger i bo- og omsorgsarbeidet, skole og fritid, psykososialt arbeid og reetablering av kontakt med foreldre og hjemland. Videre vektlegges tverrfaglighet, kontinuitet og videreutvikling av faglig kompetanse. Forfatterne setter også fokus på relasjoner mellom hjelpere og mindreårige og myndiggjøring av barna.

4.2 Teoretiske rammer

I oppgavens del II skal jeg presentere empiri og analyse. For å belyse resultatene har jeg valgt å ta utgangspunkt i et utviklingspsykologisk og sosiokulturelt perspektiv. Grunnen til det er at enslige mindreårige som bosettes i kommunen, går gjennom en personlig utviklingsfase og en overgang til et nytt miljø som kjennetegnes av kultur, språk, holdninger og koder som kan være fremmede for dem. I den forbindelse er det tre områder som er sentrale i studien – bosettingsarbeidet, oppfølgingen og sosialt nettverk. For å få en dypere forståelse av aspektene ved alenebarns liv har jeg valgt teoretiske begreper fra tre teoretikere, Karsten Hundeide, Uri Bronfenbrenner og Michael Lipsky. Kommuneansatte som jobber med alenebarn er i daglig kontakt med dem og representerer Lipskys (1980) bakkebyråkrat. Ansatte er ofte den eneste voksne omsorgsgiver overfor barnemigranter som flytter til kommunen. Som omsorgsgiver vil den ansatte spille en viktig rolle i den unges videreutvikling og sosialisering. Ofte trenger de hjelp til å forstå sin situasjon og veiledes til å unngå valg som kan være uheldige for dem. Hundeide (2003) beskriver gradert støtte som den utviklingsstøtten som voksne omsorgspersoner kan utøve overfor barn og unge for at de skal kunne utnytte sine utviklingsmuligheter og bli etter hvert selvstendige. Overgangen til et nytt miljø, slik som kommune, nabolag, skole og fritid, kan representere både utviklingsmuligheter og risikofaktorer. Hvordan de ulike faktorene påvirker den unges hverdag er avhengig av samspillet som skjer

rundt og mellom de ulike nærmiljøene til den unge. Bronfenbrenners bioøkologiske utviklingsystem bidrar til å forstå de prosessene som finner sted i barnets liv og den gjensidige påvirkningen mellom barn og miljø (Klefsbeck og Ogden, 2003).

Jeg skal nå beskrive teoriene jeg bruker i analysen. Jeg begynner med en kort introduksjon av det utviklingspsykologiske og sosiokulturelle perspektivet før jeg kort beskriver utviklingsstøttende omsorg. Deretter redegjør jeg for sentrale begreper fra Hundeides, Bronfenbrenners og Lipskys teori. På grunn av oppgavens omfang kommer jeg til å utdype noen teoretiske begreper underveis i analysen.

4.2.1 Utviklingspsykologisk og sosiokulturelt perspektiv

Utviklingspsykologi handler om et menneskes utvikling og forandring gjennom livet. Man går gjennom ulike utviklingsprosesser fra man blir født, og utviklingen stopper ikke når man blir voksen. Den utviklingen som barnet går gjennom innebærer både biologiske og psykologiske forandringer (Gulbrandsen, 2006). Det som er viktig sett fra et utviklingspsykologisk perspektiv er at barnet fra det blir født har en medfødt evne til samspill med sitt sosiokulturelle miljø. Det er nettopp i en slik samhandlingskontekst barnet utvikles. Både barnet og dets samhandlingspartnere (omsorgsgivere) påvirker hverandre over tid. Med utgangspunkt i dette vil barnet lære om seg selv og den ytre verden (Gulbrandsen, 2006).

Utviklingspsykologien er videreutviklet med utgangspunkt i den kulturhistoriske skolen fra 1920-30 tallet. Ifølge den kulturhistoriske skolen skulle menneskelig utvikling analyseres ut fra et historisk, materialistisk og dialektisk utgangspunkt. Slik vil man se at mennesket ikke bare har tilpasset seg sine omgivelser, men at det også har omformet dem (Gulbrandsen, 2006).

Utviklingsstøttende omsorg

Når barnemigranter flykter til et fremmed land, taper de det som er kjent og trygt og muligheten til en utvikling ut fra den kulturelle, sosiale og mentale konteksten de har vokst opp i (Varvin, 2003). Møtet med en ny kultur, nytt språk og en annerledes væremåte er med på å skape usikkerhet hos enslige mindreårige. De ses ofte på som både sårbare og overlevende (Eide og Broch 2010, Christie m.fl., 2011). Samtidig har de ulike forutsetninger for mestring av den nye tilværelsen (Bengtson og Ruud, 2012). De er vanlige ungdommer som går gjennom en utvikling hvor identitet, kognitive systemer og sosiale arenaer er i forandring.

Hvordan disse unge guttene blir møtt og støttet av ansatte i kommunen har stor betydning for overgangen både til et nytt miljø og til det å bli voksen.

Utviklingsstøttende omsorg er et begrep som man stadig støter på i arbeid med enslige mindreårige. Bengtson og Ruud (2012, s. 190) definerer denne slik: ”Utviklingsstøttende omsorg innebærer at barna og ungdommene gis omsorg, at de ivaretas og at deres behov blir imøtekommet. At omsorgen er utviklingsstøttende innebærer at den ivaretar de spesielle behovene og møter de spesielle utfordringene enslige mindreårige asylsøkere står overfor.”

Utvikling blir sett på som et livslangt prosjekt. De ulike aldersstadiene kan inneholde både muligheter for utvikling og/eller sårbarhet knyttet til et spesielt område. De fleste enslige mindreårige flyktninger er i en alder hvor de er på vei til å bli voksne og prøver å finne ut hvem de er. På tross av sine traumatiske erfaringer, tap og savn, skal de fortsette å utvikle seg. De ansatte i kommunen representerer voksne omsorgsgivere som kan gi utviklingsstøttende omsorg rundt alenebarn som bosettes i kommuner (Bengtson og Ruud, 2012).

4.2.2 Assistert utvikling gjennom gradert støtte

Karsten Hundeide er en kjent norsk psykologiprofessor som har forsket mye innen utviklingspsykologi. Han tar utgangspunkt i nyere forskning om barns utvikling, spesielt i samspillet mellom barn og omsorgsperson og kvaliteten på det samspillet. I den forbindelse ser Hundeide (2001, 2003) nærmere på omsorgsgivere og deres omsorgskompetanse. Han legger vekt på at barnet kommer til en allerede historisk og kulturelt utformet verden. Disse faktorene er med på å forme hvordan barnets utvikling vil skje. Han (Hundeide 2003, s. 5) sier at: ”... innenfor forskjellige samfunn foreligger visse typiske utviklingsspor eller livskarrierer som barnet kan kvalifisere seg til gjennom sin sosiale posisjon og bakgrunn eller gjennom de påvirkninger som det er utsatt for.”

For å forstå barnet er det derfor viktig at man tar i betraktning det som Hundeide (2003) kaller barnets sosiokulturelle landskap. Det holder ikke å forstå barnets utvikling som et individuelt fenomen. I det sosiokulturelle perspektivet legges det også vekt på at barnets utvikling ikke bare er biologisk betinget, men at barnet er et sosialt vesen som kan læres og veiledes av en følsom omsorgsperson i den sosiokulturelle verden (Hundeide, 2003).

Barn går gjennom emosjonell, kognitiv og sosial utvikling, og de vil trenge støtte fra sine nærmeste for å føle seg trygge og skape tillit. De har behov for hjelp til å forstå den verden de

lever i, og veiledning til å kunne mestre ulike utfordringer under oppveksten. I den forbindelse vil det viktige være at omsorgsgiver er i stand til å se barnet som en person med utviklingsmuligheter, og et individ som omsorgsgiver kan kjenne seg igjen i. Hundeide (2001, 2003) kaller dette for empatisk identifikasjon med barnet.

Hundeide (2001) legger vekt på at omsorgsgivere kan forsterke sine egne omsorgssider ved å være bevisst på dem. Dessuten vil en slik sensitivisering bidra til at den enkelte omsorgsgiver lettere kan se, klarlegge og fortolke ulike omsorgsbehov hos barnet. For at omsorgsgiver skal være i stand til å være sensitiv overfor barnet, må han/hun skape en relasjon til barnet. Med andre ord må den voksne være den trygge tilknytningsbasen til barnet. En slik trygg base vil forsikre barnet om at det vil få trøst, hjelp og støtte både emosjonelt og intellektuelt.

For at barnet skal få en god emosjonell og kognitiv utvikling, tar Hundeide (2001, 2003) utgangspunkt i gradert støtte. Ved hjelp av gradert støtte vil barn være i stand til å utvikle selvstendighet. Den består av tre typer dialoger som kan brukes som verktøy i samspill mellom den voksne og barnet. Den første er den emosjonelt ekspressive dialogen som har som mål at barnet skal oppleve trygghet og tillit og det gjøres ved at man fokuserer på barnets følelsesmessige utvikling. Den andre dialogen er meningsskapende og utvidende og har som fokus barnets kognitive utvikling, som danner grunnlaget for hvordan barn forstår verden rundt seg. Den siste dialogen, regulering, har som mål å utvikle moralfølelse og atferd hos barnet. En slik dialog vil kunne bidra til at barnet utvikler og får hjelp til selvkontroll, tar ansvar og fremmer moralsk forståelse.

4.2.3 Det bioøkologiske utviklingssystemet

Urie Bronfenbrenner har hentet inspirasjon til sin teori fra den kulturhistoriske skolen. Mennesket har et nettverk rundt seg bestående av ulike systemer som er i samspill med hverandre. Den bioøkologiske utviklingsmodellen legger vekt på hvordan enkeltindivid og miljø påvirker hverandre, og den understreker helheten og sammenhengen i barns oppvekst og utvikling (Klefbeck og Ogden, 2003).

Denne systemteorien framhever individet som en biologisk organisme og en aktiv deltaker i sin egen utvikling. De grunnleggende strukturene i denne modellen er mikro-, meso-, ekso-, og makrosystemer (Klefbeck og Ogden, 2003). Teorien vektlegger at systemene henger sammen og derfor er avhengige av hverandre. Det vil si at hvis det skjer noe i ett ledd, vil det føre til en kjedereaksjon i hele systemet. Med andre ord vil det si at den utviklende personen går

gjennom en dynamisk utviklingsprosess. Som følge av dette vil man være aktiv og bevege seg i og endre miljøene man hører til. Forbindelsen mellom de ulike miljøene, samt innflytelse fra mer omfattende omgivelser vil ha betydning for utviklingen av den enkelte (Klefbeck og Ogden, 2003).

4.2.4 Bakkebyråkraten

Den amerikanske samfunnsforskeren Michael Lipsky utviklet på 1970-80 tallet teorien om bakkebyråkrati, såkalt "Street-level bureaucracy". Han tar utgangspunkt i offentlige systemer, der de profesjonelle ansatte i offentlig sektor er i direkte kontakt med befolkningen. Politimenn, helsearbeidere, sosialarbeidere, lærere og andre offentlig ansatte betegnes som bakkebyråkrater, og deres arbeid består av en direkte relasjon til brukere (Lipsky, 1980). Det som er felles for disse offentlige ansatte, er at de utøver en betydelig grad av skjønn i samhandlinger med klienter eller brukere. Det innebærer at den ansatte ofte må bruke skjønn for å ta beslutninger som berører menneskers livssituasjoner som kan være for flertydige og komplekse til at de fanges opp av regelverket. Offentlige organisasjoner med denne typen ansatte kalles for bakkebyråkratier (Lipsky, 1980).

Lipsky (1980) legger vekt på bakkebyråkratenes innflytelse i det offentlige. De er med på å utforme de tjenestene som tilbys og leveres i praksis. De er ikke passive i sitt profesjonelle virke, men de er med på å utøve politikken på bakkenivå ved å aktivt tolke lover og regelverk, fordele ressurser og fatte beslutninger. De ansatte yter ulike tjenester, men ved å bestemme over fordelingen av ressurser, strukturerer eller begrenser de menneskers liv og muligheter. På den andre siden har bakkebyråkratene liten innflytelse på rammebetingelsene rundt det arbeidet de utfører. Deres arbeid kjennetegnes generelt av store arbeidsmengder i forhold til tilgjengelige ressurser, som økonomiske rammer og tid. Arbeidet styres ofte av motstridende og tvetydige mål og de ansatte opplever fremmedgjøring i sitt arbeid. Derfor går bakkebyråkratene gjennom en tilpasningsprosess der de over tid rasjonaliserer sitt arbeid i samsvar med de gitte rammene (Lipsky, 1980).

Nå skal jeg presentere leseren for oppgavens del II, hvor denne studiens funn belyses og drøftes i lys av de beskrevne teoriene og den relevante forskningen. Den første hovedkategorien handler om bo- og omsorgsløsninger.

5 Bosetting og valg av bolig

Enslige mindreårige asylsøkere som får oppholdstillatelse i Norge har rett til å bli bosatt i en kommune. Ifølge barnevernloven § 3-4, som handler om botiltak for denne målgruppen, kreves det at bosettingskommunen foretar en vurdering av den enkeltes behov og at det på bakgrunn av denne tilbys et egnet bosted (www.lovdata.no). Det samme fastslår Europa-programmet ”Erklæring om god praksis” (UNHCR, 2004), som vektlegger god tilrettelegging for en langsiktig bosetting. Dette programmet er utarbeidet av FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR) og den internasjonale Redd Barna – Alliansen for å sikre rettigheter og forhold som er til beste for enslige mindreårige som er kommet til eller gjennom Europa (UNHCR, 2004, s.2). Norge har forpliktet seg til det politiske og praktiske grunnlaget for arbeidet med barnemigranter som er fastlagt av dette programmet.

Dette kapittelet handler om hvordan kommunen organiserer bosettingen av den enslige mindreårige. Jeg starter med å belyse forberedelsene som gjøres i forkant av bosettingen. Deretter ser jeg på hva forberedelsene innebærer og hvilke følger de har for de bosatte. Videre skal jeg redegjøre for kommunens boløsninger – hybler og bofellesskap, og hvilke erfaringer alenebarn har med disse to. Til sist beskriver jeg om noen funn som viser at noen bosatte på hybler sliter med ensomhet.

5.1 Kartlegging og samarbeid med mottak som utgangspunkt for valg av bolig

Kartleggingen av alenebarn som bosettes i kommunen har en avgjørende betydning for valg av omsorgsløsning. Asylmottaket er pålagt av UDI å utarbeide en individuell kartlegging og tiltaksplan (IKTP) i samarbeid med den enslige mindreårige, og denne skal brukes ved bosetting i kommunen (BLD, 2011). Med et slikt verktøy vil kommunen kunne utrede og planlegge en smidig bosetting fra mottak til kommunen for alenebarna.

Informasjonen fra IKTP brukes i hovedsak til å finne ut hvilke forutsetninger den unge har for ulike typer boløsninger, ut fra målet om individuell tilpasning (BLD, 2011). Funn fra studien viser at det som oftest tas utgangspunkt i den individuelle kartleggingen og tiltaksplanen som er gjort på mottaket når kommunen skal bosette en enslig mindreårig asylsøker. De ansatte bruker kartleggingen for å innhente generell og spesifikk informasjon om den enkelte. For å kunne finne en egnet bolig er de opptatt av å kartlegge ressurser, mestringsevner, kunnskap og behov den unge har. Dette gjenspeiles i sitatet fra informanten:

Det er veldig greit å få vite litt om hvordan de er, om han passer å bo for eksempel i bofellesskap eller om det er best for han å bo aleine, hvor mye han kan fra før av i matlaging, hvor flink han er til å hjelpe til – sånne ting er veldig greit å vite før man vet hvor man skal plassere de. Det er greit å vite litt om bakgrunnen for å vite hva de egentlig sliter med, selv om det er veldig bra å begynne med helt blanke ark og sånne ting, men det er greit å vite litt om bakgrunnen, hva som har skjedd tidligere for å kunne yte mest mulig hjelp da.

Lipskys (1980) samfunnsteori tar utgangspunkt i velferdsstatens omsorg i form av tjenesteyting. I den forbindelse legges det vekt på den offentlig ansattes kontakt med brukerne. Denne kontakten oppstår som følge av de tjenestene velferdsstaten tilbyr brukeren. Offentlig ansatte som er i nær og tett kontakt med brukere kalles *bakkebyråkrater*, og det er de som i praksis utformer velferdstjenester. Bakkebyråkratens ansvar overfor brukeren er å hjelpe og yte tjenester ut fra den enkeltes individuelle behov, og hennes arbeid og oppgaver er underlagt rammer fra arbeidsgiver. Informanten fra sitatet overfor vil representere bakkebyråkraten fordi hun vil ha hyppig kontakt med alenebarna. Med utgangspunkt i informasjonen som foreligger, vil hun danne seg et bilde av den unge, og til en viss grad forberede seg til den unges ankomst til kommunen og slik tilrettelegge de tjenester som den unge har behov for. Når den ansatte bruker kartleggingen aktivt, vil hun være i stand til å planlegge langsiktig, og slik ta hensyn til den unges behov.

Lauritsen m.fl (2002) la i sin undersøkelse vekt på individuell tilpasning og utvikling av lokale løsninger når det gjelder bosetting. For å få til en god bosetting av barnemigranter var kontakten mellom mottak og kommune av stor betydning. Det at kommunen tok initiativ til å besøke den enkelte på mottaket ga også verdifull informasjon. Besøket hadde andre mål i tillegg, slik som å skape trygghet og gi informasjon til den unge (Lauritsen m.fl., 2002). Informantene fra denne studien bekrefter at kommunen avtaler besøk med mottaket i forkant av bosettingen av alenebarn: ”Altså, vi har kontakt med mottaket før ungdommene kommer. Sånn at vi er på besøk på mottaket og har en samtale med de der, miljøarbeider og saksbehandler.”

De fleste ansatte i denne undersøkelsen mener at kartleggingen er et nyttig verktøy i bosettingsarbeidet. Likevel opplever de at informasjonen fra kartleggingen ofte ikke stemmer helt. Dette kan ha konsekvenser for den som skal bosettes. For eksempel kan det føre til at den enslige mindreårige bosettes i en hybel uten at kommunen vet at vedkommende for eksempel sliter med psykiske plager. En ansatt sier:

Noen ganger så tror jeg at kanskje informasjonen blir holdt tilbake for å hjelpe ungdommen, ikke sant? Det tror jeg. Og noen ganger så kan informasjonen ... noen sider ved ungdommen blir overdrevet for å få ungdommen raskere ut for eksempel, så kan opplysninger bli holdt tilbake.

Det er velkjent at norske myndigheter står overfor utfordringer når det gjelder bosetting av enslige mindreårige. Myndighetene har et mål om å bosette alenebarn innen tre måneder etter positivt vedtak. For å nå dette målet vil myndighetene satse på effektivitet i bosettingen for at barnemigranter bosettes forttest mulig. Ifølge Lipsky (1980) vil et slikt effektiviseringsmål komme i konflikt med kapasiteten i bosettingskommuner. Med andre ord vil sannsynligvis barn bosettes i kommunen uten at de individuelle behovene kartlegges og utredes tilstrekkelig. En annen måte å se det på er at mottaket har et kapasitetsproblem i ivaretagelsen av disse barna og at det kan være stor pågang av nye asylsøkende barn og unge. For å oppnå målet om effektivitet vil ansatte fra mottaket kanskje ikke gi et helt riktig bilde av alenebarn til bosettingskommunen. Når den kommunalt ansatte mangler eller får ”feilaktig” informasjon, slik det fremkommer i sitatet ovenfor, kan det få uheldige virkninger for omsorgsarbeidet, tilretteleggingen og i relasjonen til den bosatte. Dersom en ungdom fra mottakets side fremstilles som selvstendig, men i virkeligheten sliter med psykiske plager, kan vedkommende risikere å få mindre tilsyn enn han har behov for når han bosettes i kommunen. Muligheten for forverring av plagene er til stede når tenåringen ikke får hjelp, og behandling kan bli forsinket som følge av at informasjonen ikke ble gitt på et tidlig stadium.

I rapporten ”Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene” (ECON, 2007), mente 44 % av respondentene fra kommunene at kartleggingen var overfladisk og ga lite relevant informasjon; 57 % av kommunene oppdaget svært ofte eller ofte viktige ting som ikke sto i IKTP, mens 3 av 4 mente at kartleggingen av og til eller sjeldent ga et godt bilde av barnemigranter og deres behov. I denne studien ser det ut som kartleggingen brukes mye, men at det finnes avvik i form av blant annet tilbakeholdt informasjon. Om det er andre grunner enn den informanten oppgir, er vanskelig å si noe om. Det kan tenkes at de unge ikke har bodd lenge nok på mottaket til at omsorgsarbeidere har rukket å gjennomføre en omfattende kartlegging. På den annen side viser studier at barnemigranter bor lenge på asylmottak i påvente av tildeling av bosettingskommune (Lauritsen m.fl., 2002, Berg, 2012). De vil gjerne flytte derfra, noe som de ansatte ved asylmottak trolig ønsker å hjelpe dem med. Ungdommene i denne undersøkelsen har bodd i mottak i over 6 måneder. For å få til en raskere bosetting i kommunen, kan mottaket derfor overdrive eller holde tilbake informasjon til bosettingskommunen. Man skal heller ikke se bort fra det faktum at noen barnemigranter bærer på tunge

og vonde historier og derfor er preget av traumatiske opplevelser, som kan gjøre at de ikke stoler på andre. Det kan følgelig være vanskelig å innhente opplysninger fra dem. Det er grunn til å anta at noe av informasjonen om de unge holdes tilbake på grunn av taushetsplikten, slik som Lauritsen m.fl. (2002) påpeker i sin studie. Slik informasjon kan handle om ulike problemer den unge har, som for eksempel rus- eller atferdsproblemer. Mottaket er en mellomstasjon i alenebarns vei til en permanent bosetting og har kanskje ikke kapasitet og ekspertise til å ivareta barn med ulike atferdsproblemer. Lauritsen m.fl. (2002) anbefaler i sin rapport direkte og tett kontakt over lengre tid mellom mottaket, den unge og kommunen i bosettingsarbeidet.

Den beskrevne situasjonen fra sitatet ovenfor ser ut til å ligge utenfor informantenes herredømme, og ingen av dem gir uttrykk for at de gir tilbakemeldinger til mottaket når uoverensstemmelser oppdages i kartleggingen. Lipsky (1980) forklarer dette med at bakkebyråkraten har ansvaret for å sørge for den tjenesten som brukeren trenger, og at det er myndighetene som tar beslutningene. Dette vil begrense bakkebyråkratens muligheter til å gjøre et grundig arbeid, siden hun vil ha begrenset informasjon om den som bosettes. Derfor prøver de å kompensere for dette ved at de følger systemets regler der hvor det individuelle fokuset på tiltak glir over til mer standardiserte tiltak (Lipsky, 1980). Med andre ord må de løse slike dilemmaer ut fra de arbeidsrammene som er satt av arbeidsgiver.

Med utgangspunkt i kartleggingen kontakter kommunen boligetaten for å finne bolig til den som bosettes. Når kommunen har et konkret tilbud om bolig etableres det kontakt med den unge på asylmottaket:

Kartlegginga er jo foretatt av mottaket. Så, når vi planlegger, når vi får forespørselen, så må vi jo allerede da si noe om hva slags bolig vi trenger, og da vil boligkontoret måtte sette i gang eventuelt selv om vi ikke har hilst på den enslige mindreårige. Det er i grunn avgjørende hva som er sagt på mottaket fra ungdommens sin side for hva slags boløsning den får. Hvis det er et valg.

Ut fra den utviklingsøkologiske modellen representerer kommunen og boligkontoret eksosystemet i den enslige mindreåriges miljø (Klefbeck og Ogden, 2003). Eksosystemet er et system som barnet selv ikke inngår i, men som påvirker situasjonen til barnet på en indirekte måte. Hendelser i et slikt eksternt system knyttes til prosesser i den unges mikromiljø og til hans utviklingsmuligheter. Konkret vil det innebære at prosessene enten kan gi utvidete eller begrensede utviklingsmuligheter. For eksempel er den unge ikke i direkte kontakt med selve kommunen og boligkontoret, men den avgjørelsen som tas på boligkontoret på grunnlag av de

opplysningene som er gitt av mottaket, vil ha betydning for hvordan den enslige mindreåriges hverdag vil bli etter bosettingen i kommunen. Den boligen som tildeles den unge vil gjøre inngangsporten til et sosialt nettverk og sosial støtte enten videre eller trangere (se pkt 5.3.2).

Det forrige sitatet viser til at det ved avgjørelse om boløsning tas utgangspunkt i det den mindreårige har sagt og oppgitt under kartleggingen på mottaket. Men ifølge denne studien har de unge som skal bosettes liten eller ingen innflytelse over valg av bolig. En kommune-ansatt sier at:

Men de får ikke lov til å sette opp ønsker om de vil bo i bofellesskap eller noe sånt. Det er noe som bare blir bestemt. Der har de vel ikke så store valgmuligheter egentlig. Når vi er på mottaket, så har vi som regel en leilighet som vi vet blir ferdig, eller burde bli ferdig innen bestemt dato. Og det er det vi får fra boligkontoret.

Mens den mindreårige forteller at:

De sa til oss at når vi får oppholdstillatelse, så blir det kartlegging etterpå. De spurte oss liksom hva liker, hvordan liker du det. De spurte ikke hvordan du vil fordi vi kunne ikke bestemme. Vi bare kan ønske, vet du. De sa hvilken plass, hvordan du liker. Ikke noe mer.

Ifølge sitatene ovenfor blir de mindreårige spurt om hvor og hvordan de vil bo. Alenebarn er i norsk lov likestilt med andre barn. Barnelovens § 31 sier at barn over 12 år skal bli hørt og at det skal legges vekt på deres mening i avgjørelser som angår dem. Dette innbefatter også spørsmålet om hvor de vil bo. Barnemigrantenes rett til deltakelse i beslutninger om dem selv inngår også som et hovedpunkt i programmet ”Erklæring om god praksis” (UNHCR, 2004). Selv om de mindreårige får lov å si sin mening om hvor og hvordan de ønsker å bo, viser sitatene også at de ikke har særlige valgmuligheter. Altså kan det stilles spørsmål ved om det tas tilstrekkelig hensyn til disse barnas ønsker i bosettingen av dem.

Om vi legger byråkratens synsvinkel til grunn, er arbeidet preget av tvetydige mål. På den ene siden har barnet rett til å bli hørt, slik at det tas individuelle hensyn. På den andre siden tilbyr kommunen kun en boløsning til barnet, med et mål om effektivitet i bosettingsarbeidet. Fordi de unge ikke har andre instanser å henvende seg til for å få hjelp, må de godta tilbudet fra kommunen (Lipsky, 1980). For bakkebyråkraten betyr dette at hun igjen må tilpasse sitt delegerte arbeidsansvar innenfor de fastlagte rammer. Følgelig kan man si at hensynet til den enkeltes individuelle behov må vike for velferdsmyndighetens mål om å bosette flest mulig alenebarn.

En kan spørre etter hva som ligger til grunn for den beslutningen som kommunen tar når det gjelder boløsning. Barnevernlovens § 4-15 sier at plassering av barnet skal skje ut fra barnets egenart, behov for omsorg og opplæring i et stabilt miljø. Barnevernets oppgave er å hjelpe til at den unge får en hensiktsmessig boløsning. I undersøkelsen til ECON (2007) svarte ca halvparten av kommunene at de hadde tatt hensyn til barnets ønsker i alle eller mange tilfeller. Men en annen studie viser at det varierer hvorvidt bosettingskommuner tar hensyn til de mindreåriges ønsker om botiltak (Lauritsen m.fl., 2002). Ifølge Eide (2012) er det opp til kommunen hvordan den løser bosettingen av mindreårige. Når loven sier at det skal tas hensyn til barnets mening samtidig som kommunen selv bestemmer, blir dette motsetningsfullt. Slikt sett kan man si at barnets mening bli hørt så lenge det ikke er i strid med kommunens rammer.

Hensynet til barnets beste skal ifølge norske myndigheter være veiledende i alle ledd når det gjelder enslige mindreårige flyktninger (St.mld.nr 17, 2000). En kan stille spørsmål ved om kommunen kjenner den enkelte så godt at den vet hva som er barnets beste. Engebriksen (2012) problematiserer denne anbefalingen, som legges til grunn for alle avgjørelser angående barnet. Grunnen til det er at vurderinger om barnets beste skjer ut fra en norsk kontekst, et norsk syn på hva som er det beste for barnet (se pkt. 6).

Videre viser funn fra denne studien at samarbeidet med mottaket har mye å si i forbindelse med bosetting av alenebarn. Informantene gir uttrykk for at mottaket kunne vært flinkere til å orientere de unge om kommunene og bosettingen. En ansatt forklarer:

Samarbeidet er nok viktig. Jeg tenker det viktigste er jo at vi kjenner til hverandres arbeidsområder og at de på mottaket kan være med og informere ungdommen om faktisk hva som skjer når den kommer til kommunen, fordi at ungdommen har veldig store forventninger når de kommer hit, og asylmottaket tror jeg ofte setter ting på vent – vent til du kommer til kommunen, som er med på å bygge opp under de store forventningene som kan gjøre at det er veldig vanskelig å sette oss i.

For at overgangen for alenebarn fra mottak til kommune skal være smidig, anbefales at både mottaket og kommunen arbeider mot et felles mål, det som er det beste for den unge (BLD, 2011). En vurdering av barnets beste blir gjort ut fra en individuell kartlegging av om barnet har slekt i Norge, dets oppfølgingsbehov, mestringsevner, sosiale kompetanse, fritidsinteresser, skolegang med mer, og vil danne grunnlaget for arbeid mot det felles målet. Mottaket og kommunen er representanter for to mikrosystemer i alenebarns verden (Klefbeck og Ogdén, 2003). Det nåværende mikrosystemet, mottaket, vil ved bosetting erstattes med det

nye mikrosystemet, bosettingskommunen. Forholdet mellom disse systemene, det såkalte mesosystemet, vil ha betydning i den enslige mindreåriges hverdag. Selv om kontakten mellom mottak og bosettingskommune er kortvarig, vil graden av samarbeid, tillit og felles mål mellom disse mikromiljøene ha betydning for den enkelte ungdom (Klefbeck og Ogden, 2003). Kommunens ansvar innen bosetting er å sørge for bolig, sosiale ytelser, grunnutdanning og ulike omsorgs- og støttetiltak. Mottakets ansvar ligger i å ha kjennskap til tilbud og muligheter som bosettingskommunen har. Mottakets oppgave er derfor å gjennomføre en grundig kartlegging (Berg, 2012). Den ansatte fra sitatet over foreslår at mottaket skal være realistisk og gi konkret informasjon om hvordan det er å bo i kommunen. Utsagnet kan forstås i den retning at mottaket ikke alltid har nok eller nødvendig kunnskap om bosettingskommunen, slik at ansvaret skyves på kommunen. Det kan også tenkes at ansatte fra mottaket ønsker å unngå pågående tenåringer som venter på å få beskjed om flyttedato. Dersom mottaket idealiserer livet i kommunen for at ungdommen skal ha noe å se fram til, vil det skape skuffelse og frustrasjon når den unges forventninger ikke innfris i bosettingskommunen. Dette kommer jeg tilbake til.

De ansatte kjenner til disse utfordringene ved bosettingen av alenebarn. Når jeg spør informantene om det er noe som kunne blitt gjort annerledes i bosettingsprosessen, ser det ut som tidsfaktoren har en del å si i forberedelsesarbeidet. En av dem sier:

Jeg ville vel oftere hatt ungdommen hit enn at vi besøker de på mottak og jeg ville ha brukt mer tid på informasjon før de kommer. Jeg ville hatt tid til å sette meg ned og utarbeide velkomstmateriell som de kan kikke på, og strukturere arbeidet mer, det ville jeg gjerne hatt mer tid til.

Bakkebyråkratens arbeidshverdag preges som sagt av krav om tjenesteyting på den ene siden og begrensede ressurser for å utføre arbeidsoppgaver på den andre siden (Lipsky, 1980). Det betyr at den ansatte for å kunne tilpasse seg situasjonen må prioritere annerledes og rasjonalisere sine oppgaver i forhold til de fastlagte arbeidsrammene. De unge brukerne oppsøker de ansatte på grunn av behovet for å bli bosatt og fulgt opp, mens de ansatte har behov for å ha kontroll over sitt arbeid. De ansatte har ansvar for oppfølging av flere enslige mindreårige bosatt i kommunen. Oppfølgingsarbeidet forutsetter at ansatte gir god informasjon til nylig bosatte. På grunn av stor arbeidsmengde og tidspress klarer ikke den ansatte fra sitatet overfor å gi nok informasjon til alenebarna. Den ansatte overfor anser tiden som et stort problem for å komme i mål med sine oppgaver og sine ambisjoner om bedre tjenesteyting (Lipsky, 1980) (mer om tid under kap. 6). Hun strever på den ene siden med å gi god hjelp og ta hensyn til

individuelle behov hos den unge, og på andre siden utføre administrativt arbeid. Det blir derfor vanskelig for henne å løse dette dilemmaet fordi det ligger utenfor hennes makt. Slike faktorer som ligger utenfor den ansattes ansvarsområde vil ha betydning for den mindreåriges oppfølging og hverdag.

For å bedre forstå det arbeidet som gjøres med bosetting av enslige flyktningbarn, skal jeg i den videre analysen se nærmere på valg av bolig. Jeg tar utgangspunkt i to boløsninger som kommunen tar i bruk ved bosetting av enslige mindreårige flyktninger, nemlig bofellesskap og hybel.

5.2 Valg av bolig

I dette kapitlet skal jeg se nærmere på hva som ligger til grunn når kommunen avgjør hvilken type bolig den enkelte bosettes i. Tilgangen til ledige boliger i kommunen spiller også en avgjørende rolle. Jeg har allerede nevnt at kartleggingen og samarbeidet med asylmottaket har mye å si for bosettingen. Kommunen i denne undersøkelsen opererer med ulike boløsninger, men fram til sommeren 2010 har hybelplassering med tilsyn vært mest vanlig for ungdom mellom 15 og 18 år (se kap. 3). Bosettingsformen med døgnbemannet bofellesskap er forholdsvis ny i kommunen, og det første bofellesskapet hadde vært i drift i ca. 2,5 – 3 måneder da jeg startet min datainnsamling. Barnevernet i kommunen har ansvaret for de unge uansett valg av bolig. Funn fra dette prosjektet dreier seg om erfaringer med bosetting på hybler og bofellesskap.

5.2.1 Bofellesskap

Berg (2012) forklarer at valg av bolig for alenebarn har endret seg over tid. Årsakene hun oppgir er målgruppens sammensetning, endring i tallet på tilgjengelige boliger og endring i synet på hva som er gode løsninger. Hun sier at det i senere tid har vært stor fokus på at ungdom mellom 16 og 18 år bosettes i kollektive boformer. Både Lauritsen m.fl. (2002) og Eide og Broch (2010) påpeker at alder har betydning for hva slag bolig som velges til den som bosettes. De mindreårige i denne studien som bosettes i bokollektiv kommer til et hus som rommer opptil seks beboere, og personalet er til stede døgnet rundt. Kollektivet som boløsning beskrives ofte av personalet som et hjem hvor de unge kan oppleve trygghet og varme:

Det er jo det som er ment når vi kaller det for et bokollektiv eller et bofellesskap. Så er det jo ment liksom at det skal være et hjem for de guttene her. De skal være trygge, det skal være

trygt, det skal være varmt. De skal liksom føle at de skal kunne være seg sjøl der, sove trygt om natta. Det skal være mat, altså, alt de trenger skal være der og vi skal være der for dem. Men også sammen med dem.

Enslige mindreårige karakteriseres som nevnt både som en ressurssterk og sårbar gruppe. De er på vei til å bli voksne, og befinner seg i en balansegang mellom å være avhengige og løsrive seg fra trygge baser (Hundeide, 2003). Bofellesskapet vil bli hjemmet for disse guttene i en bestemt periode. For dem betyr det et nytt miljø og nye mennesker å forholde seg til. Ansatte er voksne omsorgspersoner som kan representere trygge baser som ungdom kan løsrive seg fra. Utviklingsstøttende omsorg vektlegger både trygghet og tilknytning mellom barn og deres omsorgspersoner (Christie m.fl., 2011, Bengtson og Ruud, 2012). Om ikke de unge føler seg trygge, vil det bli vanskelig for dem å skape tilknytning til personalet. Når en ansatt skal utøve omsorg overfor guttene, er hun avhengig av å skape en trygg atmosfære rundt dem. Ved å være sensitiv og søke å forstå og fortolke den bosattes situasjon, vil hun være i stand til å hjelpe, veilede, lære og støtte vedkommende. Det understreker informanten overfor når hun sier at ”alt de trenger skal være der og vi skal være der for dem. Men også sammen med dem”. Det siste utsagnet kan også bety at den ansatte er opptatt av guttenes engasjement i sin egen situasjon. Hundeide (2003) hevder at et engasjert samspill mellom omsorgsgiver og barnet utvikles ved at den voksne er følsom for barnets tilstand og utspill, og er i stand til å justere seg deretter. Den ansatte tar initiativ og prøver å skape trygge rammer rundt guttene ved å være tilgjengelig, støttende og oppmuntrende. Det fører til at den unge får den tryggheten han trenger og kan begynne å utforske verden rundt seg. Samhandling som bærer elementer av utviklingsstøttende omsorg vil på lang sikt virke positivt inn på guttenes utviklingsmuligheter, ved at de blir trygge på seg selv, ved at de utvikler sin sosiale kompetanse og ved at de får kunnskap om norsk samfunn og kultur. Det forutsetter et felles engasjement og fokus fra både de ansatte og guttene. Bofellesskapet er et sted hvor den mindreårige kan møte trygge omsorgspersoner, men også jevnaldrende i samme situasjon.

Funn fra denne studien viser at de fleste av de ansatte som jobber med ungdom bosatt i bofellesskap har erfart at de unge ikke ønsker denne boløsningen. For å få innblikk i den mindreårige informantens synspunkter om temaet, spurte jeg ham om hans mening om valg av bolig. Han sier at:

Jeg syns det var veldig dårlig. Og så jeg tenkte ikke at jeg skal bo på en plass med seks stykker. Jeg tenkte ikke sånn. Derfor sa jeg ok, kanskje vi får et hus og kanskje noen passer oss, og ikke for alltid. Kanskje en dag, om dagen eller hverdagen kommer noen og spør hva

trenger dere. Jeg tenkte sånn. Jeg likte sånn, derfor. Så derfor ventet jeg og kanskje vanskelig å finne kommune. Jeg ventet så lenge. Og så i et hus... jeg tenkte ikke sånn at det skjedde. Det er ikke helt greit. Det er litt bedre enn å bo på mottaket. Ikke noe mer. Det kommer til å bli bedre. Jeg vil tro. Det kommer til å bli enda bedre. Først er alt rolig. Hører du meg. Ikke noe bråk. Der [mottaket] noen hører høy musikk og noen gjør en annen ting. Her, ikke sånn. Vet ikke når andre gutter kommer hit, hva som skjer.

Informanten overfor uttrykker at han ble ufrivillig plassert i bofellesskapet. Han har tydeligvis forventet at han skulle bosettes i en leilighet eller hybel med noe tilsyn. Han tror også at årsaken til at han måtte vente så lenge på å bli bosatt var den lange tiden det tar for kommunen å finne en passende bolig til ham. Utsagnet viser også at han klarer å se det positive ved bofellesskapet selv om hans forventninger om å bo alene ikke ble innfridd. Til forskjell fra å bo på mottak, opplever han at det er bedre å bo i bofellesskapet. Han er optimistisk angående oppholdet der og har tro på at ting vil bli bedre. Berg (2012) nevner flere grunner til at enkelte mindreårige ungdommer ønsker å flytte for seg selv. Hun peker blant annet på det å komme i gang med livet etter oppholdet på mottaket, å slippe å bo trangt og dele alt med andre, og kanskje komme i gang med jobb for å hjelpe familien. Disse grunnene kan være aktuelle også i denne studien.

Kommunen tilbyr vanligvis bare en boløsning ved bosetting. Barnemigranter bosatt i kollektiv uttrykker ofte sin misnøye med valg av bolig overfor personalet. For å håndtere misnøyen fremhever de ansatte utfordringen som deres kollegaer møter med ungdom bosatt på hybler. De har ofte begrenset tid til å følge opp alle alenebarn som de har ansvaret for. Derfor anbefaler personalet guttene om å bli boende i bofellesskapet og begrunner det med de vanskelighetene som hybeltilværelsen innebærer, som ensomheten ved å bo alene, liten oppfølging fra ansatte og det å skaffe seg bolig på leiemarkedet:

For da må de jo ut på det åpne markedet som alle andre og nordmenn flest er jo veldig skeptiske til. En ting er at det er ungdom - det som ungdom generelt kan dra med seg, og en annen ting er at de er flyktninger, altså fremmedspråklige, en annen kultur og kanskje en annen hudfarge. Jeg opplever at de guttene som kom her at de ikke ville hit. De ville egentlig flytte rett for seg sjøl. Det virker sikkert veldig flott og fint. De damene som jobber ute med ungdommene, de har jo veldig begrensa med tid for hver enkelt.

De ansatte er godt kjent med problematikken med ungdom som vil bo alene. Å finne en balanse mellom kravene fra arbeidsgiver og beboere kan være vrient. Det er fullt mulig at de ansatte ser at noen av de unge klarer seg fint alene på hybel med tilsyn, men at de likevel må

prøve å overtale tenåringene til å bli i bofellesskapet fordi det er den eneste løsningen de kan tilby for øyeblikket. Dette kan for det første begrunnes med at den ansatte kjenner godt til den belastningen som deres kollegaer ute i felten møter i arbeid med mindreårige. Derfor prøver ansatte fra bofellesskapet å fremheve overfor ungdommene negative sider ved å bo alene. For det andre kan grunnen til at tenåringer ikke bosettes på hybel være at kommunen ikke har tilgang til hybler. Jeg har allerede nevnt at kommunen er i en prosjektfase der de bosetter alenebarn i bofellesskap.

Det er grunn til å anta at kommunen overfor de bosatte kan oppfattes som en kontrollerende omsorgsutøver. Det er den delvis fordi den ikke tilbyr mer enn en boløsning. På den andre siden kan denne kontrollen betraktes som positiv, fordi kommunen er med på å forberede de unge til en selvstendig tilværelse. På langt sikt kan dette være forebyggende, fordi de mindreårige kan beskyttes fra skadelige miljøer og ved at de lettere integreres i samfunnet. Ofte kan det være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i praktiske situasjoner der den unge trenger mer trening, for å begrunne kommunens avgjørelse for boløsning. En av de ansatte viser til økonomien som en grunn til at mange vil bo alene: ”De mener at de får mer penger”. Ved å gå gjennom regninger, lage en plan for ulike utgifter, eller ved at den enkelte får det økonomiske ansvaret for husholdningen i en ukes tid, kan man konkret vise den unge hva det vil si å ha et økonomisk ansvar.

5.2.2 Hybel med tilsyn

Ved bosetting av mindreårige på hybel, blir mye av det praktiske gjort etter at den mindreårige flytter inn. De ansatte kontakter skolen, ordner fastlege og andre helsetjenester, og hjelper den enslige med innkjøp av møbler og kjøkkenutstyr. Ofte har ansatte dårlig tid og rekker ikke å gjøre alt dette når den unge flytter inn i boligen. Som følge av dette blir de unge ofte overlatt til seg selv, spesielt den første perioden etter bosettingen. En informant er opptatt av at de bosatte skal oppleve at de blir ivaretatt. Hun sier at:

Noe av det som er om å gjøre ganske fort er å få dem på skolen, helst på norskundervisning, sånn at de kommer i gang med noe, at de ikke bare blir sittende alene i leiligheten, for det er begrenset med hvor mye tid vi har til å følge de opp.

Den ansatte ovenfor vil være en viktig kontaktperson for den enslige mindreårige, særlig med tanke på den første tiden etter bosettingen. Den ansatte er klar over den mangelfulle oppfølgingen av den bosatte som bor på hybel. Sitatet overfor viser at hun tilrettelegger det slik at den

bosatte ikke blir sittende alene på grunn av hennes utilstrekkelighet. Den samme informanten er også noe skeptisk til opplegget rundt de unge som bosettes på hybler. Hun forklarer at:

Jeg mener det at en del ting burde ha vært mer på plass før, med tanke på de som flytter i leilighet. Bare sånn som det å kjøpe enkle kjøkkenpakker med helt nøytral servise og bestikk og kjeler. For bare det er jo for noen av dem slitsomt – skal de forholde seg til den eller den koppen, ikke sant? Og så mener de jo, særlig fra ledelsens sin side at det er viktig at de lærer, at det her skal være en læringsprosess – den handlingen da, å se at ting koster, men jeg tenker at når de kommer til kommune, så har de så mye annet opp i hodet, tanker og følelser og slik at kanskje de burde slippe akkurat å forholde seg til sånne ting, for de lærer siden allikevel – en kopp koster så mye, en annen koster så mye.

Dette sitatet forteller oss at overgangen fra mottaket til kommunen medfører store endringer i hverdagen til den bosatte. Det er mye nytt å forholde seg til, og ifølge informanten er det ikke så lett for den bosatte å tilpasse seg den nye livssituasjonen. Selv om mange ungdommer ser fram til å komme til kommunen, er de fortsatt i en sårbar situasjon. Å flytte til et nytt sted uten å kjenne noen er vanskelig. Det tar tid å venne seg til og orientere seg på det nye bostedet. Muligheten for at de unge ikke har fått bearbeidet sine traumer og tap, og at de sliter med sorg, kan fortsatt være der. Traumer kan blant annet svekke den unges følelse av trygghet og evnen til å knytte seg til andre (Christie m.fl., 2011).

Tanken bak innkjøp av møbler og servise til hybelen er velment og et forsøk på å forsterke mestringsevnen hos de unge. Man kan anta at en 17-årig gutt fra Afghanistan ikke har særlig erfaring med å gjøre slike innkjøp, siden det ikke har vært hans plikt i familien. Selv om dette skal være en læringsprosess, erfarer den ansatte at det kommer på et ubeleilig tidspunkt. Den ansatte har godt kjennskap til de prosessene som den mindreårige går gjennom siden hun er i stand til å fortolke den mindreåriges tanker og opplevelser i en slik situasjon (Hundeide, 2003). På den måten vil hun bekrefte den unge og anerkjenne vedkommendes følelser. Ved hjelp av den empatiske evnen vil hun kunne veilede den unge i den retning av å mestre situasjonen, men hennes handlinger blir bundet av kommunens retningslinjer i tråd med bosetting av barn på hybler (Lipsky, 1980). Konsekvensene er at den mindreårige må klare seg på egenhånd både med tanke på det praktiske, med innkjøp av møbler, og til å orientere seg i en ny og uvant situasjon.

Den ansatte ser ut til å ha rett i at de unge ofte ikke er forberedt på praktiske oppgaver når de bosettes i kommunen. Enkelte søker hjelp hos andre enn kommuneansatte for å slippe å vente dersom det finnes en slik mulighet. En av guttene forteller:

Jeg har fått 5500 kr til å kjøpe møbler. Det er første gang jeg kjøpte og visste ikke hvordan. Det var ikke bra. Jeg kjøpte brukte møbler. En dag gikk jeg i butikken og spurte om gardiner – hvor mye koster gardiner? De sa: ”du har ikke noen i familien som kan gardiner?” Jeg sa: ”Jeg har ikke det”. En snill dame fra asylmottaket har sydd gardiner for meg. Hun er veldig snill. Jeg kjøpte møbler alene. En tolk som jeg ble kjent med på mottaket, kjørte møblene til leiligheten. Bare når jeg kjøpte spisebord jeg var med miljøarbeider, bare det.

Denne unge informanten har brukt andre kontakter for å få hjelp til innredningen av hybelen. Det viser at han har klart å mestre en utfordring alene i og med at kommuneansatte ikke har kunnet hjelpe ham. Likevel er han avhengig av at voksne stiller opp for ham. Den unge informanten er opptatt av å forklare at dette var nytt for ham. Ingen voksne var der for å lære, veilede og hjelpe ham. Denne gutten mestret denne utfordringen, men hva med de som ikke besitter samme kompetanse og ressurser? På grunn av kommunens organisering av bosettings- og omsorgarbeidet vil vedkommende antageligvis bli sittende i leiligheten og vente til en ansatt finner tid til å hjelpe ham.

For å vite mer om hvilke tanker den unge informanten hadde rundt valg av bolig, spurte jeg ham om hvorvidt han er fornøyd med sin bolig. Han svarer:

Jeg liker ikke å bo her med gamle mennesker, men jeg har ikke valg. Jeg kan ikke flytte. Jeg må være rolig, ikke bråke. Jeg sier bare hei til naboene. Liker å bo et sted som har buss for skole og trening. Trenger ikke bo i sentrum. Neste år, jeg begynner på videregående skole og kan ikke komme seint.

Svaret hans tyder på at han bor langt fra byen og at det er vanskelig å komme seg til skole og drive med fritidsaktiviteter. Det ser ikke ut som han har noen form for kontakt med det nærmeste miljøet enn å hilse på naboene, og han uttrykker bekymring for framtiden. Slik sett påvirker kommunens valg av bolig hans trivsel og sosiale nettverk i en heller negativ retning. Det bekrefter også en ansatt når hun sier at:

Jeg er veldig glad for at man ikke skal plassere alenebarn midt i byen heller. Og de kan godt bo langt unna byen så lenge det er en god bussforbindelse. Når det ikke er det, så blir det veldig vanskelig for de å ha et sosialt liv ved siden av skole, ved siden av alt det andre... i det hele tatt hvis man er opptatt av skolen eller bare det å spille fotball – det tar jo 6 timer når det egentlig kunne tatt 3 på en måte. Det er jo tid man burde dra nytte av, tenke at man plasserer ikke alenebarn der neste gang.

Ifølge Berg (2012) har valg av bolig ut fra beliggenhet og omgivelser betydning for den enkeltes integrering. Både den unge og den ansatte er klar over konsekvensene av en boløsning som ikke fungerer optimalt, slik som her. Den unge er isolert fra nærmiljøet, og han har eller kan ikke opprette kontakt med jevnaldrende eller voksne. Hans muligheter til å trene og møte venner blir innskrenket på grunn av få bussforbindelser. Sjeldne bussavganger vil ”spise opp” tiden til for eksempel leksearbeid. Uten kontinuerlig tilsyn fra kommunen vil det begrense hans utviklingsmuligheter. Men det er heller ikke hensiktsmessig å bosette barn i sentrum, slik både tenåringen og den ansatte påpeker. I sentrum vil den unge ha større muligheter for å treffe og bli kjent med andre, men han kan også komme i kontakt med miljøer som kan ha dårlig innflytelse på ham.

Lauritsens m.fl. (2002) funn knyttet til valg av bolig viser at bosetting på hybel stort sett brukes for eldre ungdommer. Den mindreårige flytter til hybelen etter å ha bodd i bofellesskap, og får etter avtale tilsyn av bofellesskapets personal. I slike tilfeller vil den unge forberedes til å bo alene allerede i bokollektivet, og vil ha den fordelen at vedkommende kjenner de ansatte som skal fortsette oppfølgingen. I mitt eksempel er den unge bosatt direkte fra et mottak til en hybel, og dermed vil situasjonen være ganske forskjellig.

Informantene har erfart at de guttene som velger å flytte for seg selv og de som bosettes på hybler ofte blir ensomme og isolerte. Grunnen til det er at de ikke har opparbeidet seg et godt nettverk og ikke får nok oppfølging av kommunen (mer om nettverk under pkt.7). Vi har allerede sett at det er stor forskjell på den oppfølgingen den enkelte får i bofellesskap og den man får på hybel. Dersom de unge sliter med psykiske og traumatiske plager, kan det bli ekstra tungt. Den unge informanten bosatt på hybel, uttrykker sin bekymring slik:

Vanskelig å være aleine. Kanskje derfor jeg får vondt i hodet. Jeg tenker mye. Jeg tenker på min familie. Når jeg er med min familie jeg er glad og hører på bra musikk, men ikke når jeg er aleine. Sover ikke bra. Jeg sover kanskje kl 00 og våkner kl 02. Tror det er vanlig...

Dette sitatet illustrerer en av de største utfordringene som alenebarn bosatt på hybler opplever i hverdagen, nemlig ensomhet. Oppedal m.fl (2009) utførte sin undersøkelse blant enslige mindreårige bosatt i kommunen med den hensikt å kartlegge ulike utfordringer i deres hverdag, og sammenhengen mellom disse og psykiske plager. Det viste seg at hele 39 % av alenebarna som deltok i undersøkelsen følte seg ensomme nesten hele tiden. De som bodde alene var mer utsatt for ensomhet enn de som bodde sammen med familie eller kjæreste.

Den unge gutten får ikke sove og får fysiske symptomer slik som hodepine og søvnproblemer. Psykiske plager kjennetegnes av angst og depresjon, søvnvansker og redusert mestringsfølelse. Både traumer, ensomhet og sosial isolasjon regnes som risikofaktorer for utvikling av psykiske plager.⁴

Problematikken rundt boløsninger og ungdommenes ønsker om å bo alene opptar de ansatte i hverdagen. På mitt spørsmål om hva en god løsning er, har de ansatte en del relevante forslag ut fra den unges mestringsnivå. Ifølge denne informanten er tilgang til hybler som kanskje er knyttet til bofellesskapet en god løsning: ”Jeg tror kanskje det kunne vært lurt med hybler, altså litt løsere, men altså de må ha forhold til personalet, det tror jeg alle må ha. Det tror jeg alle ønsker og. Fordi de trenger informasjon, de trenger trygghet, de trenger at noen kan høre på de”. Dette kan være en velegnet løsning for ungdom i min undersøkelse.

5.2.3 Hybel eller bofellesskap?

Jeg har nå belyst ulike erfaringer med bosetting av enslige mindreårige på hybler og bofellesskap. Disse boløsningene byr på ulike utfordringer, men også har sine fordeler. Bofellesskapet tilbyr en viktig form for trygghet ved at ansatte er til stede døgnet rundt. Enslige mindreårige får umiddelbar tilgang til hjelp og støtte. Dessuten vil bofellesskapet være en arena hvor man blir kjent med flere og hvor ungdom med samme erfaring kan knytte vennskap. Hybler som boløsning er godt egnet til tenåringer som klarer seg bra alene og som ikke har store behov for oppfølging.

Ifølge denne studien er det tilfeldigheter som avgjør om noen blir bosatt på hybel eller i bofellesskap. En informant begrunner kommunens og boligkontorets beslutninger slik: ”De har sikkert et begrensa antall boliger. Så det er litt lotteri om hvem som bor hvor”. Dette forklares altså med kommunens boligkapasitet. Som vi har sett tilbyr kommunen bare en boløsning til alle som bosettes der. Jeg har allerede gått gjennom spørsmålet om kommunen tar hensyn til kravet om individuelle behov og tilpasning i bosettingsarbeidet.

⁴http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainArea_5661&MainArea_5661=5631:0:15,2337:1:0:0:::0:0

ECON (2007) påpeker nettopp dette at ungdom bosatt på hybler får minst tilsyn av kommunen. Rapporten (ECON, 2007) fastslår at ungdom som ikke er modne nok til å bo alene på hybel, men allikevel plasseres der uten tilstrekkelig oppfølging, kan boløsningen føre til konsekvenser for vedkommende. Eksempler på dette er faktorer som kan påvirke den unges psykiske helse, slik som økt følelse av ensomhet og sosial isolasjon. Informanten fra denne studien som er bosatt på hybel, bor i et ikke-inkluderende nærmiljø som ikke stimulerer hans utviklingsmuligheter. Det at den unge ikke får et utvidet nettverk kan føre til at han ikke får forbedret sine språkferdigheter eller får venner på sin egen alder. Ungdom søker ofte bekreftelse hos jevnaldrende og innlemmes i miljøer som gir denne bekreftelsen (se pkt. 7.3). Den unge kan havne i kriminelle miljøer dersom han ikke får innpass hos andre ungdomsmiljøer. Dersom det ikke settes inn forebyggende tiltak fra kommunens side, vil det eventuelt kunne bremse eller forskyve en normal utvikling hos ham. Det essensielle er at kommunen fanger opp disse problemene og foretar en ny kartlegging av tenåringen og setter inn nødvendige tiltak.

En kan stille spørsmål ved målet i kommunens bosettingsarbeid med mindreårige – å satse på rask og effektiv bosetting eller bosetting tilpasset individuelle behov. Det er klart at bosetting av alenebarn må ta utgangspunkt i en god kartlegging, og at det må gjøres vurderinger underveis. De fleste bosatte trenger tett oppfølging i begynnelsen og da vil et bofellesskap kanskje passe bedre enn hybel, forutsatt at bofellesskapet fungerer tilfredsstillende. Å kunne klare seg forutsetter at den unge mestrer hverdagen sin, men det er ikke alle som gjør det, ifølge informantene. Mange gutter kjenner ikke til ensomheten som deres jevnaldrende fra hybler opplever i det daglige.

Man kan også stille spørsmål ved hvilke forutsetninger de unge har for å velge bolig selv. De fleste har ikke bodd så lenge i Norge. På hvilket grunnlag kan de vite hva som er den beste boløsningen for dem? Selv om de mindreårige ikke er voksne, er de aktive aktører som prøver å påvirke sitt liv i den retningen de tror er riktig. Ofte kan det være vanskelig for en ungdom å se konsekvensene av egne valg dersom han velger å flytte ut fra bofellesskapet. Det er nettopp i slike situasjoner de ansatte kan støtte dem og hjelpe dem med å gi mening til det som skjer rundt dem. Ved å forklare konkret de fordelene som er ved å bo i bofellesskap og kanskje presisere overfor de unge at de trenger noen rundt seg fram til de har skaffet seg venner og blitt bedre kjent i området og byen, vil de kanskje forstå at bofellesskap er en god løsning likevel. Men hvordan forstår man deres reaksjoner når forventninger ikke innfris? Dette skal jeg se nærmere på i neste kapittel.

5.3 Når forventningene ikke innfris

De enslige mindreårige informantene har gitt uttrykk for at de har bodd lenge på mottak. De forteller om en vanskelig tid hvor de bodde sammen med flere andre og manglet frihet. De har savnet å kunne være for seg selv og å ha et normalt liv. En av dem beskriver oppholdet på mottaket slik:

Det var vanskelig å bo på et mottak, du vil ikke bo der. Alt var ikke bra. Det som jeg ønsker blei det ikke. Vet du hva, det er en fengsel. Å bo på mottak er en fengsel. Syns du det er greit å bo på en fengsel? Nei, ingen ville det, ikke sant? Jeg ønsket å bo alene, gå på skole, gå på fotballtrening.

Som vi ser, befinner alenebarn seg i en spesiell situasjon på mottaket. Den unge informantens utsagn tegner et bilde av en hverdag med begrensninger. Han sammenligner oppholdet på mottak med fengsel. Bronfenbrenner vektlegger at aktøren i et mikrosystem alltid vil møte på utviklingsmuligheter og risikofaktorer (Klefbeck og Ogden, 2003). Mikrosystemet kjenne- tegnes av barnets direkte kontakt med miljøet, og som fysisk og sosialt kan avgrenses i forhold til andre miljøer (Klefbeck og Ogden, 2003). Asylmottaket er mikrosystemet til alenebarn under mottaksfasen. Forskning om asylmottakets betydning for barnemigranternes hverdag har vist ulike resultater. Det er allment akseptert at mottak representerer et miljø med liten stimulering av utviklingsmuligheter hos guttene (Berg, 2012, Lauritsen m.fl., 2002, Oppedal m.fl., 2009). Guttenes hverdag er preget av usikkerhet, monotoni, konflikter og fordeling av knappe ressurser. Marthe F. Kjærnsrød (2010) fant i sin undersøkelse at de enslige mindreårige oppfatter oppholdet på mottaket som et midlertidig bosted, og at de fleste opplever det som en belastning når livet står på vent. Mens Eide (2000) med utgangspunkt i intervjuer med 25 informanter fant at de fleste alenebarn på grunn av det sosiale med aktiviteter og vennskap stort sett trivdes på mottaket. Det negative med opphold på mottak var knyttet til språkproblemer i forbindelse med det å uttrykke følelser, samt konflikter og manglende voksenkontakt.

Barnemigranter lengter etter å komme i gang med livet så fort de har flyttet til kommunen (Lauritsen m.fl., 2002, Eide, 2012). En av de ansatte som har hatt lang erfaring med alenebarn forklarer at mange blir lei av å bo sammen med andre og ser fram til å få noe eget. Hun sier noe lignende som guttene, nemlig at:

Altså, når de bor på mottaket, så er det ofte flere som bor på et rom og det er noe som, jeg tror nesten alle ser fram til det der å få noe for seg selv, og så få egen leilighet, egen hybel. Uten

masse regler og alt det som er på mottaket og så det å slippe å bo så tett sammen med andre som de kanskje ikke fungerer så godt sammen med heller, fordi det er forskjellige kulturer og språk og nasjonaliteter og alt det der.

Ifølge denne informanten er det flere grunner til at barnemigranter ønsker å flytte fra asylmottak. En av grunnene er å slippe å bo med ukjente, som kan være utfordrende på grunn av at de har en annen bakgrunn, snakker et annet språk og har en annen kultur enn dem selv. Kommunikasjonsproblemer kan utvikle seg til konflikter. Dessuten vil livet i et asylmottak preges av mottakets strenge regler, som gjør at alenebarn ikke føler at de har den friheten som de kunne hatt dersom de bodde alene. Lauritsen m.fl (2002) påpeker at mottakstilværelsen vil påvirke alenebarns liv i en negativ retning. Opphold på asylmottak kjennetegnes av passivering og utvikling av asosial atferd. Oppholdet der er lite egnet til å skape trygge rammer for disse barna, som ofte sliter med sorg (Ingebrigtsen m.fl., 2004). Selv om norske myndigheter understreker betydningen av å bosette alenebarn så fort som mulig (St.mld. nr. 17, 2000-2001), ser det ikke ut som det er så enkelt å få til i praksis.

De ansatte forstår at de unge ser fram til å flytte til kommunen fordi livet da vil kunne gå videre. Jeg har allerede nevnt hvilken betydning kartleggingen fra mottaket har i bosettingsarbeidet og hvordan mottaket eksempelvis bidrar til høye forventninger hos barna. Dette har vist seg å være en utfordring for kommuneansatte. Det er særlig de høye forventningene som de unge har, som er vanskelig å gjøre noe med:

Det er klart det er store forventninger både materielt, særlig materielt tror jeg, men også det å få starta for mange raskt å bli ferdig med grunnutdanning, komme seg videre. Så det vi ofte har sett er jo at når de kommer til kommunen, så har de en der ”kommet til himmelen” – følelse. De tenker at alt skal bli bare så fantastisk, ikke sant? Så skal de få masse penger og de skal få PC og mobiltelefon og sykkel og alt. Og så er jo det bare ikke sånn. Så de er på en liten lykkerus når de kommer og så tar ting tid og så krasjlander de egentlig veldig, før de på en måte begynner å etablere seg litt og så jobbe seg litt oppover igjen, ja, er litt i gang på skolen og får ordna ting i leiligheten og alt det der.

Studier viser at barnemigranter er opptatt av å være vanlige barn og ungdommer (Hjelde og Stensrud, 1999). Selv om de er betegnet som en sårbar gruppe, er mange av dem ressurssterke og ønsker å gjøre noe med livet sitt (Øien, 2012). En av grunnene til at noen enslige mindreårige flykter, er at de har drømmer, ambisjoner og mål om å oppnå sosial mobilitet i vesten (Øien, 2010). Derfor ønsker de å komme i gang med å nå sine mål, samtidig som de ikke har nødvendig kunnskap om hvordan det norske samfunnet fungerer. Bosettingen i

kommunen kan representere en risikofaktor i den økologiske overgangen til et nytt mikromiljø (Klefbeck og Ogden, 2003). Møtet med virkeligheten kan derfor innebære et slag i ansiktet, slik informantene bemerker i sitatet ovenfor. Hvordan kan en kommuneansatt hjelpe og støtte den unge i en slik situasjon?

Hundeide (2003) er opptatt av at barnet skal kunne forstå verden rundt seg. Til det trenger den unge støtte av en voksen omsorgsperson. Fordi flyktningbarn er her uten sine foreldres omsorg, vil den ansatte være en stedsfortreder og den som utøver omsorg overfor dem. Når den unge i ”lykkerus møter veggen så fort han bosettes i kommunen”, vil den ansatte spille en viktig rolle, særlig med tanke på å gi emosjonell støtte og skape mening og sammenheng i den situasjonen den unge befinner seg i. Det kan gjøres ved å fokusere på ”her og nå”, og ved at den ansatte engasjerer seg og veileder den bosatte i det uryddige terrenget som ikke stemmer med kartet. Ved å forklare og gi mening til den nye situasjonen, vil den ansatte skape en bedre forståelse hos den unge for hvorfor ting er slik som de er (Hundeide, 2003). Dessuten vil den ansatte kunne lære den unge om hvordan han skal håndtere den nye situasjonen, som for eksempel ved at hun viser hvordan han kan innrede boligen, hvordan han kan søke om ulike støtteordninger o.s.v. Når den unge får en forklaring på hva, hvorfor og hvordan ting skal gjøres vil han lettere forstå sammenhenger og hvorfor ting blir gjort på en bestemt måte. Ved å utøve en slik meningsskapende dialog (Hundeide, 2003) vil den ansatte eventuelt lykkes i å gjøre situasjonen lettere for den bosatte. På den andre siden er en slik dialog avhengig av tillit mellom den ansatte og den bosatte. Når den unge ikke kjenner den voksne godt nok kan det være et hinder for at han får hjelp og støtte. Dessuten spiller den unges språkferdigheter en stor rolle for både bosettingen, relasjonen til de ansatte og trivsel generelt. Dette bekreftes av de ansatte. Det er ikke alltid slik at tolk er til stede under det første møtet mellom de unge og kommuneansatte. Det gis mye viktig informasjon under slike møter, og mye tyder på at de unge går glipp av den:

Selv om vi har snakket med dem [alenebarna] på mottaket så går vel ikke alt helt inn på en måte. De hører det, men så får de ikke alt med seg og sånt, for at vi har jo ikke hatt med tolk når vi har vært der. Og så tror jeg de bare har et sånt bilde av det å komme til kommunen. Det å komme til Norge i det hele tatt, det er veldig bra, for det er noe som blir snakket om ute i verden.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011) understreker hvor viktig det er med tolk til stede under møtet mellom kommuneansatte og den unge på mottaket. Den unge har krav på at han informeres om sine rettigheter, og en kompetent tolk vil kunne videreformidle

den unges ønsker. Under slike møter formidles det mye informasjon på en gang. Selv om ungdom gir uttrykk for at de har forstått hva det snakkes om, er det ikke sikkert at de i virkeligheten har gjort det. God kommunikasjon spiller en viktig rolle i å skape realistiske forventninger hos de bosatte ungdommene. En av informantene legger vekt på at man skal forklare tidlig hvordan det er å bo i kommunen for å forebygge nedturen hos alenebarn etter at de blir bosatt der:

Altså, det syns jeg faktisk er veldig viktig å lære dem fra de kommer hit – at man må legge ned de forventningene og de kravene i forhold til når man kommer hit, for at jeg tror at det kan komme et skikkelig trykk i trynet. Det kan bli vanskelig å svelge på sikt hvis man ikke får jenknet de ned og få forklart dem det her på en ordentlig måte, rett og slett. Det er vanskelig for dem. Det har jeg brukt mye tid på å forklare dem.

Ifølge sitatet har den ansatte jobbet mye med å forklare de bosatte om ”den harde virkeligheten” i kommunen. Dette har vært tidkrevende. Som bakkebyråkrat opplever den ansatte at de kravene som stilles til henne både av kommunen og av de unge ikke kan tilfredsstilles, fordi de er uforenlige (Lipsky, 1980). Den ansatte har kunnskap om hva disse tenåringene trenger, men klarer ikke innfri verken deres eller sine forventninger fordi hun hindres av mangel på ressurser. Fordi kommunen ikke har råd til å innfri barnas forventninger, vil den ansatte som allerede nevnt prøve å kompensere for dette på en eller annen måte (Lipsky, 1980). For å kunne mestre et slikt dilemma vil den ansatte tilpasse sitt arbeid. Hennes arbeid kjennetegnes av den nære relasjonen til den unge, der omsorg er en viktig del av hennes yrkesutøvelse. Siden hun ikke klarer å innfri forventningene vil hun prøve å snakke med tenåringene og forklare dem at kommunen ikke kan skaffe dem alt de ønsker seg. Hun vil slik prøve å dempe skuffelsen og frustrasjonen over situasjonen de er i etter å ha blitt bosatt i kommunen. Lipsky (1980) forklarer at når bakkebyråkraten på grunn av sine arbeidsrammer og ressursmangel ikke kan hjelpe brukeren, vil hun få dårlig samvittighet. I dette tilfellet handler den ansatte slik at hun trolig vil forberede de unge på den nye tilværelsen og samtidig dekke over både for dem og for seg selv det faktum at hun egentlig ikke har handlingsrom til å hjelpe dem.

De unge trenger tid til å tilpasse seg den nye situasjonen. Selv om de kan ha bodd i Norge over 1 år, kjenner de fortsatt ikke til regelverket og hvordan kommunen er organisert. I byråkratiske systemer tar saksbehandling tid, noe som kan være vanskelig for den unge å forstå. Lipsky (1980) understreker nettopp dette med at byråkratier kjennetegnes av administrativt arbeid som stjeler tid og ressurser fra brukerne. Mens de unge er opptatt av å få den hjelpen

de har krav på, vil den ansatte bruke tid på å skrive og fremme ulike søknader for ulike støtteordninger.

Utviklingsstøttende omsorg innebærer at den voksne omsorgsgiver skal være i stand til å identifisere og ivareta både generelle og spesifikke behov hos den unge (Bengtson og Ruud, 2012). Den ansatte har identifisert nettopp et behov hos tenåringene. De trenger å bli forklart hvordan det norske samfunnet fungerer og at virkeligheten ofte er en annen enn den de har hørt av venner eller har blitt forklart på mottaket. For at de skal forstå dette, trenger den ansatte å sette seg inn i guttenes situasjon, og gjøre det som Hundeide (2003) kaller for empatisk identifikasjon med den unge. Derfor spiller den ansattes omsorgskompetanse en viktig rolle i de mindreåriges hverdag. Dette skal jeg se nærmere på i neste kapittel.

6 Kommunens omsorgsarbeid med de mindreårige

Antallet alenebarn som har funnet veien til Norge har svinget fra år til år, men de siste årene har det vært økende (Eide, 2012). Det faktum at det har vært et økende antall som har fått opphold, har stilt norske myndigheter overfor en utfordring med ivaretagelsen av disse barna. Som allerede nevnt, blir de ofte ansett som en sårbar gruppe da de gjerne har mange tap og brudd bak seg (Christie m.fl., 2011, BLD, 2011, Eide, 2012). På grunn av disse barna er uten sine foreldrenes umiddelbare omsorg, er norske myndigheter ansvarlige for dem.

Omsorg til enslige mindreårige asylsøkere har vært et mye diskutert tema innen berørte etater og fagekspertise (Eide og Broch, 2010). Omsorg er et nøkkelbegrep i arbeidet med å gi barnemigranter gode oppvekstvilkår (Bengtson og Ruud, 2012). Den handler om å se den enkelte der den er, og den utøves mellom mennesker hver dag. Den kanskje mest synlige omsorgen i relasjoner er den som foreldre gir sine barn. Men hva med enslige mindreårige flyktninger som ikke har sine foreldre her? Hvordan klarer kommunen å oppfylle sin rolle som omsorgsgiver? Hva innebærer denne omsorgen for hverdagen til alenebarn?

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på kommunens omsorgsarbeid med alenebarn. Først skal jeg belyse de ansattes og alenebarn syn på omsorg. Deretter skal jeg se på de ulike sidene av oppfølgingen de unge får etter bosetting. Sist vil jeg se på de ansattes ulike roller i arbeid med enslige mindreårige.

6.1 Omsorg som tillit, mening og regulering

Omsorg forbindes ofte med relasjoner og nære personer som tar seg av, bryr seg om og viser interesse for en, gjerne kalt privat omsorg (Ruyter og Vetlesen, 2004). Som mennesker er vi avhengige av at andre viser omsorg fra vi er født. Omsorgsbehov vil alltid variere ut fra barnets alder og mestringsnivå. Ved hjelp av omsorg lærer vi å skape tillit til andre og ikke minst bli trygge på oss selv og på individene rundt oss.

Omsorg preger andre sider av vår hverdag også, som for eksempel i profesjonell sammenheng. En sykepleier vil pleie og vise omsorg for sine pasienter. En lærer vil kunne sørge for at elevene har forstått leksene. En sosialarbeider vil hjelpe en bruker med for eksempel å fylle ut skjemaer. Disse eksemplene handler om den offentlige omsorgen.

Det kommunale barnevernet har omsorgsansvaret for mindreårige i kommunen i denne studien. De ansatte står for oppfølgingen av de mindreårige og utøver omsorg overfor dem. Men hva legger de i begrepet omsorg? Det skal jeg nå se nærmere på.

6.1.1 De ansattes syn på omsorg

Omsorg vil være en avgjørende del av relasjonen mellom den ansatte og alenebarn (Eide, 2000). Kontakten mellom den voksne og den unge vil danne grunnlaget for den omsorgen som gis til den unge. Denne omsorgen vises på ulike måter. En ansatt fra bofellesskapet deler sine erfaringer om omsorg slik:

De får jo veldig mye omsorg og... det er bare de små tingene som å dekke på til frokost og gjøre det koselig i huset, fyre i peisen for å få det varmt og godt. Det er så mye i omsorg. For meg så blir omsorgen å se de der de er. Her og nå, tenker jeg. At man tar del i deres liv (...). Jeg er opptatt av at hvordan de har hatt det på dagen, hva de har gjort når de går på skolen, så lurer man på hvilke fag skal de ha i dag og hva skal du i ettermiddag og Amir trener mye og jeg viser interesse for det. Men ikke bare interesse... vil jo gjerne at de tar seg en dusj og at de legger seg når de burde legge seg og passe på at de kommer seg opp, prøve å passe på at de kler seg godt.

Den ansatte fra sitatet ovenfor følger en turnus som gjør at han er i tett kontakt med beboerne i bokollektivet. Han forbinder omsorg med hverdagslige ting som ofte kan virke ubetydelige, men slik gir han faktisk et signal til guttene at han bryr seg om dem. Det at han dekker til frokost, fyrer i peisen og gjør det koselig kan ses på som en introduksjon til norsk levemåte. At den ansatte vil gjøre det koselig i huset og fyre i peisen, kan også tolkes som en omsorgshandling rettet mot å skape en hjemlig atmosfære. En slik atmosfære vil bidra til at beboerne føler seg ivaretatt, og det kan styrke tilknytningen til den ansatte. Tankegangen og handlingen til den ansatte er velment, men det er ikke sikkert at tenåringene oppfatter hans omsorg på samme måte. Tenåringene kan forbinde vedfyring med fattigdom eller klasseforskjeller. Det kan tenkes at øvre og rikere lag i samfunnet de kommer fra har brukt strøm til oppvarming. Dermed kan man ikke ta for gitt at fyr i peisen kan tolkes som en koselig atmosfære for beboerne. Med andre ord er den ansatte med på å mediere et kulturelt redskap. Hundeide (2003, s.116) forklarer begrepet kulturelt redskap, eller artefakter, som symbolske redskaper med innebygget kunnskap. Når andre introduserer oss for et slikt redskap, vil det si at redskapet medieres til oss. Han (2003) legger til at når man tilegner eller approprierer (gjør det til sitt eget) slike redskaper blir de en del av våre automatiske hverdagshandlinger og rutiner. Den ansatte vil kunne vise hvordan man dekker på bordet slik at guttene lærer av slike situasjoner og eventuelt hjelper til neste gang. Mange av guttene som kommer fra kjønnsdelte

kulturer er kanskje ikke vant med å bidra til å dekke på til frokost, eller de føler seg kanskje usikre på hva de skal gjøre. Andre ganger kan det være godt å komme til et dekket bord fordi man har hatt en søvnløs natt. For at guttene skal forstå det som en hjemlig atmosfære, må den ansatte forklare hva peisfyring symboliserer her i Norge. Guttene vil lettere forstå en slik omsorgshandling samtidig som de lærer om den norske kulturen og de kodene som omgir dem. Slik vil den ansatte skape mening og sammenheng i guttenes hverdag (Hundeide, 2003). De vil lettere forstå hvordan ting henger sammen og se meningen i omsorgshandlingene.

Tilhørighet er viktig for den situasjonen de enslige mindreårige befinner seg i. De har gått gjennom mange tap og brudd og de fleste savner den tilhørigheten de hadde til sine familier. Livet kommer i gang igjen etter bosettingen i kommunen, og bofellesskapet kan være en inngangsport til å finne en plass å slå seg til ro med. Det at den ansatte gjør det koselig for dem kan gi en følelse av tilhørighet, eller det kan vekke tanker og følelser om at det går an å få et noenlunde normalt liv igjen. På den andre siden kan en slik omsorgshandling føre til savn for det man hadde "hjemme", som for eksempel familie med samhørighet og fellesskap. Hvordan den ansatte takler slike reaksjoner, vil avhenge av hans kompetanse til å hjelpe den enkelte som sliter med savn og sorg. Man skal ikke se bort fra at enkelte barnemigranter har vokst opp alene uten nær familie. Dette vil kanskje stille andre krav og utfordringer for den ansatte og hans kompetanse til å ivareta den enkelte.

Den ansatte tar initiativ til å involvere seg i livet til guttene i bofellesskapet ved å vise interesse for deres hverdag, skole og fritid. Han vil gjerne vite hvordan de har det, og han legger til rette for at de kommer seg opp, at de dusjer og har nok klær slik at de ikke fryser eller blir syke. Med slike omsorgshandlinger er han med på å se de ulike behov de har, vinne deres tillit og justere seg til deres situasjon (Hundeide, 2003). Etter hvert, når de unge mestrer selv og har kontroll på å stå opp, dusje og kle seg riktig, vil han kunne trekke seg tilbake.

Når ansatte skal utøve god omsorg overfor alenebarn, forutsetter det at de har kontakt med de unge over tid (Bengtson og Ruud, 2012). Den fordelene har den ansatte fra bofellesskapet. Hans kollega som jobber ute i felten har andre arbeidsforhold, og dette vil prege hennes omsorg overfor gutter bosatt på hybler. Hun snakker om å være tilstede for alenebarn bosatt i hybler. Slik deler hun sine erfaringer:

Folk har forskjellig oppfatning om hva omsorg er. Jeg tenker på det å være tilstede, det å kunne lytte til dem. Jeg er sånn at jeg kan godt gi en klem. Jeg tenker at det er også noe jeg merker at de savner veldig. Nå er jeg såpass gammel at jeg spøker litt med de unge kollegaene at fordelene jeg har er at jeg er så gammel og at jeg kan gi de her guttene en klem. For mange av de så ligger det helt naturlig i kulturen deres. Det er klart at hos noen merker jeg at det er et savn, at det er en voksen som kan gi dem en klem. Eller klappe litt på skuldrene. Omsorg...

hvis en tenker i forhold til egne barn, det er jo det med oppdragelse, opplæring. Og så i det hele tatt det å bry seg, ja... spørre hvordan de har de. Vi lærer jo litt om matlaging når vi er på hjemmebesøk, hjelpe de med post når de ikke skjønner, forklare hvordan de skal vaske klær. Det er jo slike praktiske ting i hverdagen. Leksehjelp. Så det er ganske allsidig.

Nå er det slik at alenebarn bosatt på hybler får tilsyn ca en gang i uka, alt ettersom de har behov for oppfølging. Ansatte må derfor avtale møter med ungdommene på forhånd. Den ansatte trekker fram et viktig element i sitatet når hun viser omsorg ved å gi klem, altså fysisk omsorg. For å kunne identifisere et grunnleggende behov slik som fysisk kontakt, må omsorgsgiver ta utgangspunkt i barnets initiativ og gi det bekreftelse (Hundeide, 2003). Med klem og klapp på skulderen gir hun som omsorgsperson en positiv bekreftelse av guttene. Europa-programmet "Erklæringen om god praksis" (UNHCR, 2004) understreker nettopp respekten for kulturell identitet hos barnemigranter. Likeledes skal blant annet omsorgstilbud som gis barna avspeile deres kulturelle behov. Det som også er interessant i dette tilfellet er at den ansatte tenker bevisst på kulturelle forskjeller, noe Hundeide (2003) også påpeker om barn og omsorg. Hundeide (2003) viser til at barnets utvikling er preget av den kulturen barnet vokser opp i. I visse kulturer viser man både følelser og omsorg ved å være fysisk. Samtidig reflekterer den ansatte også over sin alder og hva som er tillatt i en slik kontekst. Det kan tenkes at unge kvinnelige sosialarbeidere er forsiktige med den fysiske kontakten fordi de er redd for å bli misforstått. Det refererer hun til når hun snakker om fordelene med å være litt eldre enn sine kollegaer.

Oppdragelse av barn er et fenomen som er nært knyttet til kultur. Hvordan man oppdrar et barn i et bestemt land og/eller kultur avhenger av sosiale, kulturelle og økonomiske forhold rundt omsorgsgiver og barnet (Hundeide, 2003). Oppdragelse kan bety noe helt annet for eksempel i Afghanistan enn i Norge. Den ansatte tar hensyn til dette og benytter seg av kunnskapen om kulturelle forskjeller, noe som vil være gunstig for relasjonen til de unge. Når den ansatte nevner oppdragelse og opplæring i sin beskrivelse av omsorg, tenker hun tydelig over den omsorgstypen hun har gitt og gir til sine barn. Det at hun viser omtanke ved fysisk omsorg kan også forklares ut fra hennes erfaring med egne barn. Det er vanlig at norske mødre viser omsorg for sine barn ved å gi klem. Engebrigtsen (2002) påpeker at barn vekker behov for å beskytte og gi omsorg hos voksne. Den ansattes egen erfaring som voksen og som mor ser ut til å vekke morsinstinktet overfor disse tenåringene hun er i relasjon med (se pkt. 6.2.3). En kan påstå det at i de aller fleste kulturer er mor som er den nærmeste omsorgsgiver for barnet. Derfor kan tenåringene kjenne seg igjen i hennes omsorg.

Begge informantene viser at de har omsorgskompetanse og kan støtte og hjelpe tenåringene. Er det forskjell på denne kompetansen til disse to ansatte om som jobber med samme målgruppe, men i forskjellige kontekster?

For å kunne utøve omsorg forutsettes det som sagt at de ansatte er i en relasjon med de unge. Relasjoner utvikles ved tett kontakt med ungdommene over tid. En relasjon bygges opp når partene har tillit til hverandre (Tjersland m.fl., 2010), men tillit skapes også ved å vise omsorg (Eide, 2000). Informantene har forskjellig utgangspunkt for å skape relasjoner til beboerne. Han som jobber i bofellesskapet følger en turnus og har den fordel at han i perioder bor under samme tak som den unge. Dessuten viser han forståelse for de unges situasjon som nettopp har flyttet inn i bofellesskapet, og den forståelsen er med på å hjelpe, støtte og veilede de unge mot en selvstendig tilværelse. Derimot er virkeligheten til hans kollega annerledes. Hennes arbeid preges av uregelmessig tilstedeværelse. Det er derfor grunn til å anta at det tar lengre tid for henne å skape en relasjon til den unge, noe som kan påvirke hennes omsorgsutøvelse. En kan dermed ikke si at hennes utøvelse av omsorg er mindre god. Tvert imot. Siden hun er kvinne og representerer morsrollen, vil hun kanskje minne for tenåringene om deres mødre. Ved hjelp av en slik identifisering vil guttene føle trygghet og anerkjennelse i samspill med henne. Det kan være en viss fare for at enkelte ungdommer kan bli altfor knyttet til henne, men ut fra et profesjonelt ståsted er det opp til henne hvordan hun velger å utøve omsorg (se 6.2.3). Hun klarer fint å nå tenåringene med den omsorgskompetansen hun har både fra hennes egen erfaring som mor, men også ved å være følsom overfor kulturforskjeller og ved å kunne identifisere ulike behov guttene har. Men man skal ikke ta for gitt at alle kollegaene hennes er like følsomme for kulturelle forskjeller i møte med alenebarn. Alle typer omsorg er avgjørende for hvordan enslige mindreårige vil takle hverdagen og den nye situasjonen de befinner seg i etter å ha flyttet fra asylmottaket. Videre, vil den ha betydning for deres videreutvikling og mestringsevner. Vi har nå sett på omsorg fra de ansattes synsvinkel. Jeg vil i det følgende se nærmere på hva de unge informantene sier om den omsorgen de får fra kommuneansatte.

6.1.2 Enslige mindreåriges syn på omsorg

Vi har sett at omsorgsarbeidet for mindreårige i kommunen er organisert med utgangspunkt i boløsningen for den mindreårige. For å få et nyansert bilde av hva ungdommene mente om den omsorgen de fikk, spurte jeg først en som bodde på hybel. Tenåringen svarte slik:

Jeg har hatt besøk av forskjellige damer fra kommunen, men mest av Astrid. Jeg fikk hjelp av henne til å kjøpe spisebord. Jeg måtte vente over to uker for å kjøpe bord. Det er forskjellig hvor ofte de kommer. De har vært hos meg og laget middag. Vi snakker om livet og forskjellige ting når jeg får besøk. Snakker om skolen. Jeg er fornøyd. Jeg sa jeg ville ha jobb, men de sier at det er vanskelig og kan ikke. De sier jeg har andre ting å tenke på. Jeg må hjelpe familien min. De vet ikke hvordan det er å være flyktning. Jeg har avtale med saksbehandler av og til, men jeg ville likt hvis de kom oftere. Jeg er mye alene og tenker mye og får ikke sove. Jeg vil ikke tenke på hjelpen jeg får av kommunen.

Denne tenåringen får tilsyn av forskjellige ansatte. Hans utsagn tyder på at han ikke får regelmessig tilsyn og at det kan gå en viss tid mellom hver gang noen er hos ham. Det ser ut som det ikke finnes noen fast besøksrutine fra kommuneansatte. Det er rimelig å anta at de ansatte ikke anser ham som en som har mye behov for tilsyn og derfor ikke er innom ham så ofte. I en relasjon innebærer tilknytning at den enkelte skal være i stand til å knytte bånd til ulike voksne omsorgspersoner slik at de voksne kan dekke ulike behov hos vedkommende (Hundeide, 2003). Det faktum at denne tenåringen må forholde seg til mange ansatte og dermed ulike omsorgsgivere, kan være problematisk. Dersom personalet ofte skiftes ut ved at noen slutter eller ved at det er mange vikarer, vil det være vanskelig for tenåringen å skape en god og vedvarende relasjon til alle ansatte som er innom. Derfor vil også kvaliteten i relasjonene han etablerer til de ansatte variere, siden sosialarbeidere som voksne omsorgsgivere har en tidsavgrenset kontakt med den enslige mindreårige.

Som allerede nevnt handler den emosjonelle dialogen mellom omsorgsgiver og den unge om å bygge tillit og trygghet hos den unge og vise interesse for den unges aktiviteter slik at han opplever bekreftelse (Hundeide, 2003). Dialogen forutsetter at omsorgsgiver er i stand til å ha et positivt bilde av den unge. I tråd med dette vil de ansattes syn på tenåringen ha avgjørende betydning for hvordan de utøver omsorg overfor ham, men også for hans opplevelse av omsorgen. Besøkene går ut på å prate om det som opptar tenåringen, slik som hverdagslige ting og om skolen. De avtaler noen ganger å lage middag sammen, noe som ansatte også viser til. I slike situasjoner vil den ansatte ha anledning til å bevisst støtte og gi omsorg overfor gutten. Ved hjelp av samtaler vil de ansatte og den unge bli bedre kjent med hverandre, skape tillit og etablere en relasjon (Hundeide, 2003). Den unge gir også uttrykk for at han ønsker å ha tilsyn oftere og at han er ensom. Dette er tegn på at de ansatte kanskje må revurdere hans behov for tilsyn.

Han sier at han er fornøyd med omsorgen, men samtidig at han ikke ønsker å tenke på den hjelpen som kommunen tilbyr. Det er mulig at språkproblemer fører til at han ikke klarer å uttrykke seg godt på mitt spørsmål, men det er oppsiktsvekkende at han uttrykker to vidt forskjellige ting. Grunnen til at han sier to ulike ting kan være at han på et generelt plan er fornøyd med den hjelpen og omsorgen han får. Når derimot spørsmålet om jobb dukker opp, opplever han ikke å få den hjelpen og støtten han ønsker og kanskje også forventer å få. Videre føler han et ansvar overfor sine foreldre og yngre søsken som er flyktninger et annet sted. Forskning viser at mange enslige mindreårige ungdommer bekymrer seg for økonomien og ønsker å hjelpe sine familier økonomisk (Eide, 2000, Lauritsen m.fl., 2002, Oppedal m.fl., 2009, Øien, 2010, Eide 2012). Men de ansatte ser ham først og fremst som en ungdom. Ungdomstiden sett fra vestlig synsvinkel, er en spesiell periode i et individs liv. De ansatte vil at den unge skal prioritere skole og få seg en solid utdanning, venne seg til å bo alene og skaffe seg et nettverk, og bli integrert i samfunnet. Eide (2000) rapporterer at på grunn av solidaritet og emosjonell tilknytning til sine familier velger en del enslige mindreårige flyktninger å slutte på skolen for å tjene penger. For tenåringsen kan det være vanskelig å akseptere det svaret han får av de ansatte. Det er fullt mulig at han betraktes som en voksen i den kulturen han kommer fra, der det bl.a. forventes at han bidrar økonomisk (Engebriksen, 2002, Hund-eide, 2003, Øien, 2010). Gutten og de ansatte ser ulikt på dette, og han opplever at han ikke blir møtt med forståelse. Det understreker han med utsagnet om at de ansatte ikke vet hvordan det er å være flyktning. Til det kan man si at han har en erfaring som kan være vanskelig å sette seg inn i for en sosialarbeider med norsk bakgrunn.

Et relevant spørsmål vil være om ansatte bruker nok tid til å bli kjent med og prøve å sette seg i den unges situasjon. Sitatet viser at sosialarbeiderne kanskje ikke er sensitive nok til å fange opp det han sliter med. Ifølge den emosjonelle dialogen skal omsorgsgiver i samspill med barnet være i stand til å følge barnets initiativ og ha samtaler med de unge (Hundeide 2001, 2003). De ansatte har kanskje forståelse for guttens ønske om å jobbe, men kan kanskje ikke støtte hans initiativ til å forsørge familien. De kan se også det som en utfordring å kunne gi et godt svar. Kanskje noen har et svar til den unge, men at man kan spørre seg om hvilke forutsetninger gutten har for å forstå og godta det svaret han får fra sosialarbeideren. Denne gutten kommer fra en kultur hvor fellesskap og slektsbånd verdsettes høyt (Barth 2008, Hansen

2010⁵). Han har ikke bodd i Norge lenge nok til å forstå at samfunnet tilrettelegger for at man skal kunne bli selvstendig. Han har heller ikke erfaring med et godt utbygd velferdssystem som det norske. Hvordan skal han da finne mening i svaret han får? Måten den ansatte begrunner sitt svar på overfor den unge kan tenkes å ha to utfall. Dersom hun klarer å forklare hans situasjon og de forventningene det norske samfunnet har til en gutt på 16,5 år, vil den unge eventuelt akseptere forklaringen. Men, dette krever at den ansatte først bekrefter hans ønske om å støtte familien økonomisk. Dette betyr at den ansatte er i stand til å justere seg etter hans oppmerksomhet som i dette tilfellet er bekymring om familien (Hundeide, 2003). Når den ansatte blir del av denne oppmerksomheten vil hun være en medspiller i tenårings utforskning av sin livsverden. Felles oppmerksomhet åpner muligheten til den ansatte for å beskrive, forklare og gi mening til den situasjonen tenåringen er i her og nå. Ved å utdype forklaringer og sammenligne andre erfaringer vil den ansatte sette ting på perspektiv. Slik vil den unge se sammenhengen mellom det å være ungdom i et norsk samfunn og hva det innebærer å bo i Norge. Det er det den meningsskapende og utvidende dialogen handler om, altså hvordan klarer den ansatte som en sensitiv omsorgsgiver å beskrive og gi mening til den situasjonen tenåringen er i (Hundeide, 2003).

Kanskje blir gutten møtt med korte svar, kanskje uten begrunnelser? I så fall vil han muligens føle seg avvist og umyndiggjort. Den meningsskapende dialogen krever et gjensidig engasjement mellom barnet og omsorgspersonen (Hundeide, 2001). Dersom gutten møter stengte dører, vil han oppleve omsorgen han får som negativ fordi han opplever de ansatte som utilgjengelige omsorgsgivere. De ansatte ser ikke ut til å være med på å skape felles oppmerksomhet eller gi utdypende forklaringer. Det kan fort lede til at den unge mister tilliten til dem.

Det kan også tenkes at språkproblemer er med på å skape kommunikasjonssvikt mellom gutten og de ansatte. Fife (2002) hevder at kommunikasjonsproblemer mellom to individer fra ulike kulturer oppstår når både verdssystemene og kodene er forskjellige. Han får kanskje forklaring på hvorfor de ikke kan hjelpe ham, men det kan være for vanskelig for ham å forstå det eller godta svaret, fordi det at han ikke kan mye norsk kan føre til at de ansatte ikke bruker tid på utdypende svar.

⁵ Dag Ottar Hansen, foredragholder om Afghanistan, se mer på www.hansenc.no.

Nå har jeg gått gjennom synspunkter på omsorg som den bosatte på hybel har. Men hvordan er det med tenåringen fra bofellesskapet? Opplever han omsorgen på samme måte eller annerledes? Han uttrykker sine tanker rundt omsorg slik:

De ansatte lager frokost, noen av de gjør det ikke engang. Bare sier der er det, gjør det sjøl. De lager mat og vi hjelper til. Vi gjør halvparten og de gjør halvparten. Egentlig, de vil ikke gjøre det. De vil hjelpe mest. De hjelper ikke noe mer vet du. På deres måte er det kanskje å passe på oss. Aldri, de har gjort noe mer til meg. Det er ikke alle vår type, eller det er ikke alle som hører på oss. Det er noen... noen liker å le, noen liker ikke det. Noen er som jeg liker ikke at de jobber her. Hvis jeg sier til dem, det går ikke noe, ikke sant. Bare, så det er bedre å ikke tenke på det.

Denne tenåringen som nylig har flyttet inn i det nye bofellesskapet, sier også noe om den omsorgen han får der. De ansatte i bofellesskapet er tilgjengelige døgnet rundt. Dermed befinner han seg i en annen situasjon enn den jevnaldrende fra hybelen.

Han tar utgangspunkt i måltider for å beskrive omsorgen han får av personalet. Måltider representerer fellesskap i mange kulturer, også den norske, noe som bringer mennesker sammen. Han forklarer at noen av de ansatte lager frokost, andre engasjerer de unge ved å lage frokost sammen, mens enkelte legger det opp slik at de unge selv forbereder maten. Her har personalet ulike fremgangsmåter i samhandling med beboerne. Noen er mer engasjert enn andre. Tenåringen fokuserer mest på de ansatte som gjør minst mulig, fordi det sannsynligvis gjør mest inntrykk på ham. Informanten tolker denne omsorgen som noe ufrivillig, at personalet ikke gjør en større innsats enn det de må. Hans refleksjon over omsorgen fra de ansatte vitner om at han er klar over de kulturelle forskjellene som er til stede.

Det kan tenkes at ansatte fokuserer på en metodikk som skal selvstendiggjøre guttene. Antagelig vil noen av dem hente erfaringer fra sin egen oppdragelse og oppvekst, hvor man blir opplært til å være uavhengig, og overføre det til guttene. Hundeide (2003) kaller dette den skjulte barneoppdragelsen. Faren ved en slik handling er at gutten ikke vil forstå denne typen omsorg fordi den er ukjent for ham.

For at en omsorgsgiver skal kunne veilede barn og unge i deres læring, må han/hun være i stand til å identifisere hva barnet allerede kan og hva barnet kan utvikle videre. Å lære enslige mindreårige å lage frokost er hensiktsmessig, og en slik aktivitet er viktig å trene på, men må gjøres på en positiv måte. Gradert støtte forutsetter at omsorgsgiver demonstrerer aktiviteten til barnet før barnet imiterer den (Hundeide, 2003). Barnet skal etter hvert mestre denne

aktiviteten på egen hånd og utføre den selv. Man kan hevde at den unge allerede har blitt introdusert for matlaging av andre og derfor ikke trenger mye hjelp eller støtte. Det kan tenkes at den unge har vanskelig for å forholde seg til ulike holdninger og meninger fra ansattes side når det gjelder matlaging.

Tenåringen sammenligner trolig den omsorgen han får i bofellesskapet med tidligere erfaringer. Han understreker at de ansatte aldri har gjort noe ekstra for ham. Muligheten for at han ikke anerkjenner de ansatte som omsorgspersoner er stor, og dermed opplever han at omsorgen ikke er ekte. Han kan ha gitt uttrykk overfor personalet at han ikke trenger hjelp til noe, men at han kanskje innerst inne ønsker at de ansatte viser engasjement og innlevelse. Han kan være en stolt gutt som ikke vil vise sin sårbarhet overfor de ansatte. En kan også se det slik at han opplever omsorgen som upersonlig fordi han ikke har følelsen av å være medlem i en familie med to foreldre og søsken, siden han ”deler” på personalet sammen to andre gutter.

Jeg har allerede påpekt hva det vil si å ha flere ansatte innom hos tenåringene. Det vil kunne være både fordeler og ulemper med å ha flere rundt seg. For det første trenger denne gutten ikke å forholde seg kun til dem som ikke vil hjelpe til med maten. Han vil ha anledning til å oppleve en annen type omsorg når en annen ansatt kommer på jobb. For det andre opplever han forskjellige nivåer av omsorg, altså at enkelte ansatte viser deltakelse, slik han ser det. Denne forskjellen kan gjøre ham utrygg og påvirke samhandlingen mellom ham og de ansatte i en negativ retning og det vil kunne påvirke hans opphold og trivsel i bofellesskapet.

Den unge informantens fortelling kan også tyde på at det kan være utydelige rammer og manglende struktur rundt ham. Bengtson og Ruud (2012) viser til at enhver relasjon skjer innenfor rammen av struktur. Strukturen definerer ulike roller, oppgaver, tid og sted innenfor et miljø. Dessuten vil struktur være et hjelpemiddel til å skape relasjoner. I bofellesskapet vil struktur vise til ulike rutiner, som for eksempel frokost – hvem lager hva, hvordan og når. Som man ser har personalet ikke en enhetlig praksis overfor beboerne siden tenåringen opplever uforutsigbarhet i hverdagen (se pkt. 6.2.2). Det påvirker igjen omsorgen tenåringen får og hans relasjon til enkelte ansatte. En løsning kan være at de ansatte i samråd med beboerne for hver uke fordeler ansvaret for matlagingen. Det skapes sosialt fellesskap og samvær ved å lage mat sammen. De ansatte kan involvere seg mer i begynnelsen, og når de unge føler seg trygge nok, kan de gradvis overta matlagingen.

Tenåringen nevner også at han ikke blir hørt av enkelte og han opplever å ikke passe godt sammen med dem. Slik jeg forstår hans utsagn, finner han ikke mening i å snakke med disse

ansatte om at ting ikke fungerer. Han vil ikke bruke tid på å løse problematikken på eget initiativ fordi han kanskje ikke møter forståelse. Dersom han velger å si ifra om misnøyen, kan han misoppfattes og han kan risikere å bli stemplet som vanskelig. Enkelte ansatte kan kanskje ikke vise fleksibilitet og være imøtekommende. Tenåringens unngåelse av problemet kan også tolkes som at han håper at ting går seg til etter hvert eller at han synes at det er håpløst og derfor trekker seg tilbake.

Når flere gutter bor i samme bofellesskap, risikerer de å bli behandlet likt selv om de har ulike behov. Likhet er en sentral verdi i norsk kultur (Fife, 2011). Denne verdien kan bidra til å skape avstand mellom den unge og noen av personalet fordi det er sannsynlig at han ønsker å bli sett på som et individ forskjellig fra de andre beboerne. Tenåringens syn på omsorg kan også være et tegn på opprør mot de voksne. Han befinner seg i en alder hvor løsrivelse fra omsorgspersoner er vanlig (Bengtson & Ruud, 2012). Det kan forklare hans motvilje mot å snakke ut med enkelte ansatte og hans påstand om at han ikke trenger hjelp til noe.

Som man ser er begge de unge informantene heller ambivalente i sin oppfatning av omsorgen de får. De virker ikke helt fornøyde, men de godtar situasjonen og føler at de ikke kan gjøre så mye for å forandre den. Begge gir uttrykk for at de ikke ønsker å tenke så mye over hjelpen de får. Tenåringen fra hybelen savner å ha mer besøk, mens hans jevnaldrende fra bofellesskapet kommer ikke like godt overens med alle ansatte.

Jeg har allerede snakket om omsorgskompetansen som de ansatte viser i oppfølgingen av disse ungdommene. Vi har også sett hva disse guttene selv mener om den omsorgen de får av de ansatte. De ansattes utsagn viser til en mangesidig omsorg, mens de unges opplevelse av omsorgen beskrives som varierende, avhengig av engasjementet til den enkelte ansatte. En vil kunne påstå at den omsorgen som utøves av de ansatte er ganske grunnleggende. Omsorgen er preget av det norske synet på barn, noe som ser ut til å være delvis fremmed for de bosatte guttene. Dette viser også Engebrigsten (2012) til når hun sier at begrepet omsorg omfatter alle tiltak for alenebarn som er aktuelle under norske forhold. Her tas det utgangspunkt i norske verdier og forestillinger om hva god barndom er. Og hva som er til "barnets beste" betraktes ut i fra et vestlig barndomsideal. Det vestlige barndomsidealet kan idéhistorisk føres tilbake til 1700-tallet og filosofen J.J. Rousseau. Tankegangen fra Rousseau har påvirket synet på barnet og dets plass i samfunnet (Heyerdahl, 1993). Ut fra en norsk (også vestlig) synsvinkel skal barn helst vokse opp hjemme og i en familie, der hvor først og fremst moren skal være omsorgsgiver. Barnet ses på som en aktør med egne interesser, men samtidig som sårbart og derfor med behov for beskyttelse. Omsorgsgiver skal vise ansvar og legge til rette for en god

oppvekst og utvikling av barnet i dets miljø, slik at barnet skal kunne vokse opp og bli selvstendig (Engebrigtsen, 2012). En slik oppfatning av barn gjør seg gjeldende hos de ansatte, som for eksempel ved at de anbefaler de unge å skaffe seg utdanning og ikke tenke på jobb. De prøver å beskytte de unge fordi de er i en sårbar situasjon og de kanskje ønsker at barna får en noen lunde normal ungdomstid som andre norske barn.

Engebrigtsen (2012) påpeker at norske myndigheter framhever barnets beste ut fra norske og vestlige kulturelle premisser, og at dette har store betydning for vår forståelse av barnemigranter og den omsorgen som tilbys disse barn og unge. Hun peker videre på at prinsippet om ”barnets beste” er skrevet i nøytrale ordelag og oppfattes generelt, men må kunne fortolkes kontekstuell. Det vil si at omsorgen og hensynet til barnets beste må aktualiseres ut fra barnets spesifikke situasjon og bakgrunn (Engebrigtsen, 2012). Funn fra denne studien viser at ansatte er bevisste på de kulturelle forskjellene og handler ut fra en ”her og nå”- situasjon. Men det ser ut som at ikke alle er like empatiske i sin omsorgsutøvelse, noe guttene ser ut til å savne. Hundeide (2003) legger vekt på at kompetente omsorgsgivere gjennom assistert og gradert støtte vil kunne introdusere for barnet for det kulturelle fellesskapet. Ved hjelp av veiledning vil barnet tilegne seg holdninger, ferdigheter og kunnskap for å fungere i dette fellesskapet. Tenåringene som kommer fra en annen kultur kan ikke uten videre vite hvordan man opptrer i bestemte situasjoner som krever kulturell kompetanse. De trenger derfor å bli vist og veiledet av en kompetent voksen omsorgsgiver.

Omsorg handler ikke bare om emosjonell og meningsskapende dialog mellom omsorgsgiver og barnet. Den handler også om å regulere barnets initiativ og aktivitet (Hundeide, 2003). En måte å gjøre det på er å sette grenser. Dette skal jeg komme nærmere inn på i det følgende.

6.1.3 Grensesetting

For at et barn skal utvikle seg i en sosial og kulturell kontekst, er det avhengig av støtte og veiledning fra en voksen omsorgsperson. Den voksne skal alltid ta utgangspunkt i barnets positive initiativ og veilede slik at barnet opplever at det er det selv som mestrer en ferdighet. Det er dette den graderte støtten handler om (Hundeide, 2003). Omsorgsarbeidet med alenebarn handler om mye mer enn å sørge for at de skal ha det trygt og godt. Enkelte informanter som jobber med alenebarn tar utgangspunkt i den oppdragelsen de har gitt sine barn når de utøver profesjonell omsorg. Blant annet blir grensesetting brukt i samspill med alenebarna. Å sette grenser for de unge forbindes med omsorg, slik som denne informanten sier når hun reflekterer over temaet:

Jeg tenker det er mye omsorg i . . . , at de ser at her har vi grenser. For grenser trenger alle mennesker en periode i livet sitt inntil de kan stå på egne bein. Da må ikke vi være vinglete, i dag er egentlig greit, men i morgen er det faktisk ikke greit fordi det er en annen som er på jobb.

Den regulerende dialogen ved gradert støtte handler om at omsorgsgiver ut fra barnets initiativ hjelper det med å opprettholde kontroll, initiativ og fokus mot en målrettet aktivitet. Denne dialogen har en annen funksjon også, slik som regulering av atferd, hvor grensesetting rettes mot barns brudd på sosiale normer (Hundeide, 2003). Når den ansatte som omsorgsgiver bruker grensesetting overfor barnemigranter, begrunner hun det med at ”alle” trenger grensesetting fram til man blir selvstendig. Vi vet at overgangen fra å være ungdom til å bli voksen er preget av usikkerhet, prøving og feiling. Dersom det viser seg at den unge har eller er på vei til å utvikle uheldige mønstre innen atferd, vil det kanskje være nødvendig for ansatte å bryte opp de mønstrene. Å sette grenser på en positiv måte kan derfor viktig. Den ansatte fra sitatet overfor sier ingenting konkret om hvordan hun går fram ved bruk av grensesetting, men hennes kollega sier at:

De forhandler seg frem til sine egne fordeler. Det blir litt diskusjoner av det. For meg så funker det å si at: ”Sånn er det. Nå diskuterer vi ikke det her noe mer. Sånn er det og det er ikke noe poeng å diskutere, vi kommer ingen vei med det”.

Ut fra sitatet til kollegaen kan man forstå at de unge prøver seg fram for å få det de vil ha. Man kan anta at den ansatte har gitt en god begrunnelse for at guttene ikke kan få sin vilje, men at den unge ikke ønsker å gi seg. Det kan virke som den ansatte overfor kanskje bruker det Hundeide (2003) kaller for negativ grensesetting, fordi man kan ane en viss irritasjon når han avslutter ”forhandlingen” på den måten han gjør. Men det kan også tolkes som at han er bestemt og ikke åpen for videre diskusjon. Positiv grensesetting kjennetegnes ved at omsorgsgiver forklarer på en vennlig og respektfull måte hvordan barnet har brutt regler, eller hvorfor det ikke får lov til å for eksempel være oppe til midnatt. Den ansatte nevner diskusjoner, og det kan godt hende at den unge har fått en god begrunnelse fra den ansatte, men at den unge ikke har lyst å gi opp kampen enda. Kanskje er det ikke vanlig for tenåringene i deres opprinnelige kultur at omsorgsgiver gir en god forklaring. Tenåringene kan dermed tolke positiv grensesetting fra den ansatte som et ”kanskje” når de for eksempel har blitt forklart at de må legge seg tidlig fordi de skal på skolen imorgen. En annen måte å se det på er at tenåringene oppfatter positiv grensesetting som svak barneoppdragelse, og at de er vant til å få et

klart NEI fra sine foreldre. Å sette grenser er nok ikke lett når man tar i betraktning kulturelle forskjeller og språkproblemer.

Omsorg er som sagt et vidt begrep og er en sentral del av den oppfølgingen som alenebarn trenger når de blir bosatt i kommune. Funn fra denne studien viser at oppfølging har andre sider også som er betydningsfulle i den mindreåriges hverdag. Dette skal jeg belyse videre.

6.2 Oppfølgingen – mer enn bare vanlig omsorg?

Oppfølging av alenebarn i kommunen har stor betydning for den enkeltes overgang fra mot-taket og ikke minst overgangen fra å være ungdom til å bli voksen. Under min datainnsamling ønsket jeg å finne ut hva de ansatte la vekt på i deres oppfølgingsarbeid med alenebarn. De ansatte snakker om ulike mål som de jobber etter, men de fleste var samstemte i at spesielt ungdom bosatt på hybler skulle hatt mer oppfølging: ”Det med oppfølging – at det burde vært mye lettere.”

Tettere oppfølging av alenebarn bosatt på hybler vil skape kontinuitet i den omsorgen som ansatte utøver. Slik kontinuitet vil bidra til en mer stabil hverdag for den enkelte, noe som vil påvirke den unges utviklingsmuligheter på en positiv måte. Mange informanter er opptatt av og understreker hvor viktig dette med kontinuerlig oppfølging er. Den viktigste faktoren for en slik oppfølging er bruken av tid.

Det kommer klart fram at det er forskjell på oppfølging av bosatte i bofellesskap og bosatte på hybler. En ansatt eksemplifiserer den umiddelbare, praktiske og kontinuerlige hjelpen som beboeren kan få i bofellesskap på denne måten:

Mens her får de 100 % oppfølging stort sett hele tida og noen ganger blir de kjørt og noen ganger ikke da, men har de noe de må handle så er vi der med en gang. Vi hjelper til med det, mens for de guttene ute må det planlegges. Ting tar litt tid og så går det kanskje ikke i det hele tatt og så blir de litt sure kanskje, og så blir personalet litt sure... Her er jo ting ordna, ikke sant, her er det mat hver dag, mens det er ikke nødvendigvis sånn ute når du bor aleine...

Kontinuitet innebærer at de ansatte følger opp de unge over tid. Bokollektiv er en boform der oppfølgingen av de unge kan være optimal. Selv om de unge påstår at de klarer seg fint alene, har de stort behov for omsorg, spesielt de som ikke har noe særlig nettverk rundt seg (om nettverk se punkt 7). Alenebarn som har vært gjennom tap og opplevd omsorgsbrudd er mer utsatt for ulike risikofaktorer som kan føre til en uheldig utvikling. De risikofaktorene kan være psykiske plager, tilknytningsproblemer og destruktiv atferd (Eide, 2000).

Ved kontinuerlig oppfølging vil den unge ha noen som kjenner ham og hans behov. Han vil lettere henvende seg til en voksen og dele problemer eller gode opplevelser. En voksen vil også på ulike måter være i stand til gi råd, veilede og støtte den unge. Dessuten vil den unge under slik oppfølging lettere lære språket og integreres fortere i samfunnet. En kontinuerlig oppfølging av god kvalitet vil derfor være svært verdifull i omsorgarbeidet med enslige mindreårige flyktninger.

Den kontinuerlige og tette oppfølgingen vil bidra til å sikre en god utvikling hos de mindreårige. Men de ansattes oppfølging av mindreårige i virkeligheten støter på en del utfordringer, slik som blant annet tidsbegrensninger, taushet, samarbeid mellom kollegaer og det praktiske i hverdagen. Først skal jeg se nærmere på betydningen av tid i oppfølgingen.

6.2.1 Tid

Noen ganger skulle jeg ønske at jeg var to personer og jeg kunne være på to forskjellige steder sånn at jeg fikk tid til alt. For nå ser jeg det at fredagen min er dobbeltbooka hele dagen. Må jo bare kunne gå på en eller annen måte. Det er bare noen som får litt mindre tid.

Dette er virkeligheten til mange ansatte som følger opp enslige mindreårige asylsøkere bosatt på hybler. Tid ser ut til å være en av de største utfordringene og er påpekt av informantene flere ganger. Dette er et typisk problem som bakkebyråkraten opplever i sin arbeidssituasjon (Lipsky, 1980). Betydningen av tidsbruk i oppfølging av nybosatte gutter i kommunen er avgjørende for hvordan den unge opplever å bli ivaretatt. Krav om effektivisering innen velferdssystemer har som konsekvens økt arbeidsmengde for bakkebyråkraten (Lipsky, 1980). Arbeidsmengden tar tid og ressurser. Som følge av dette oppstår det konflikt mellom den ansattes prioriteringer. Skal hun prioritere de opprinnelige avtalene, eller rekke flere avtaler før arbeidstiden er over? Å satse på å rekke alle avtaler vil hun eventuelt bli ferdig og kan avslutte arbeidsdagen. Ut fra sitatet vil man forstå at en slik dobbeltboking av avtaler vil gå på bekostning av en eller flere ungdommer. Vil hun som bakkebyråkrat slå seg til ro med at hun må stjele tid fra andre gutter for å være effektiv på jobben? Ifølge Lipsky (1980), vil dilemmaet mellom krav om effektivitet og velferdssystemets begrensede ressurser, føre til at bakkebyråkraten både får dårlig samvittighet og føler seg utilstrekkelig.

Den britiske forskeren Ravi K. S. Kohli (2007) har forsket på mottak og bosetting av barnemigranter i England og han har funnet ut at mange sosialarbeidere følte at de kom til kort og at de ikke utførte en god jobb. Omsorgarbeidet var ofte krisepreget og ikke forebyggende. Kohlis resultater kan relateres til funn fra denne studien. I slike situasjoner vil bakkebyråkraten privatisere nederlaget, gjøre det til sitt personlige nederlag (Lipsky, 1980). Den ansatte

vil føle seg utilstrekkelig og ha skyldfølelse for alt det som ikke har blitt gjort. Likevel vil bakkebyråkraten gjøre et forsøk på å strekke seg lang for å ivareta sitt ansvar (1980). Ifølge sitatet lager hun flere avtaler enn hun har mulighet til å rekke. Hun overkompenserer og har vanskelig for å sette grenser. Det neste spørsmålet vil da være om denne arbeidsmåten gir god tjenesteyting. Det kan hende at den ansatte rekker alle sine avtaler og gjør en utmerket jobb. Men tidspress kan føre til en dårligere kvalitet på tjenesten hun som bakkebyråkrat tilbyr. Hennes prioritering går utover tenåringenes individuelle behov. Det er klart at mange barnemigranter er ressurssterke og klarer seg, noe som jeg har vist til tidligere. Men de trenger noen som har tid til å høre på hva de har å si. Tidsfaktoren vil sannsynligvis påvirke relasjonen til den ansatte i en negativ retning, fordi mindre tid til å vedlikeholde relasjonen kan føre til tap av tillit.

De ansatte som er i hyppig eller daglig kontakt med de unge nevner også andre utfordringer i oppfølgingsarbeidet. Et eksempel er tausheten fra de mindreårige.

6.2.2 Å bli møtt med taushet

Oppfølgingsarbeidet er ifølge informantene ganske allsidig. Det har både sine positive og negative sider. De ansatte møter ofte hindringer underveis, og mye handler om å overkomme hindringene eller å forebygge dem. En utfordring er tausheten fra guttenes side. En av de ansatte som følger opp gutter bosatt på hybler, gir en grundig beskrivelse av konsekvensen av tausheten for relasjonen mellom henne og de unge. Hun forteller at:

Mange av de er veldig åpne, selv om de er åpne til en viss grad føler jeg. Så det tar litt lenger tid før en kommer innenfor, men det er jo naturlig. Noen er jo veldig lukka på sin historie. De trenger tid. Slik som jeg kommer innom i en time eller to så er det ikke nok på en måte. Noen må ha lenger tid for at de skulle åpne seg mer, men jeg tror også at noen bare er så lukka på sin historie at de ikke kommer med den til noen. Det er litt spennende syns jeg. Da tenker jeg hva er det som ligger bak her. Det blir en utfordring jeg prøver å finne ut av, samtidig som at de må jo komme med det sjøl. Man kan jo ikke presse på noe som helst, men det har jo hendt at det har kommet sånne ”drypp”. Da går det an å ta forsiktig tak i det. Det kan være et eller annet vi gjør, eller et eller annet vi ser, eller et eller annet som gir assosiasjoner og så kommer det kanskje et eller annet. Noen ganger så gir det en aha-opplevelse på ting også ”å ja, er det derfor det er sånn”? Det forklarer kanskje litt atferd eller et eller annet...

Sosialarbeidere som er i kontakt med enslige mindreårige asylsøkere opplever ofte vanskeligheter med å nå inn til dem. Engebriksen (2002) forklarer tausheten som en ufrivillig strategi fra barns side, spesielt under mottaksopphold. De som for eksempel har holdt skjult for norske

myndigheter at de har familie, bruker taushet for å unngå avsløring. Disse barna kan i krisesituasjoner "sprekke" og likevel avsløre sine hemmeligheter. Engebrigtsen (2002) viser også til sosialantropologen Karin Harsløf Hjelde sin teori om denne tausheten. Sistnevnte (Hjelde, 1995 i Engebrigtsen, 2002) forklarer at taushet er et tegn på mistillit overfor offentlige ansatte og anfører at det er en viktig grunn til at alenebarn har vanskelig for å knytte seg til nye mennesker de første årene i Norge. Disse erfaringene vil de unge ta med seg videre til kommunen. Deres første kontakt med andre i den nye tilværelsen er med offentlige ansatte. Fordi de unge sliter med manglende tillit til og ikke klarer å knytte seg til nye ansatte, vil de ansatte oppleve det som krevende å jobbe med dem.

Sitatet overfor viser oss at det etter hvert kommer bruddstykker med informasjon fra den unge. Hjelde og Stensrud (1999) har gjort en evaluering av arbeidet med barnemigranter bosatt i Oslo. Et av funnene i rapporten var nettopp dette at de ansatte ikke visste hele historien, men at slike fragmenter forekom i ulike situasjoner. Videre viser Hjelde og Stensrud (1999) at de unge fortalte lite om sin oppvekst, krigsopplevelser, flukt eller traumatiske opplevelser mens prosjektet deres pågikk. Når vanskelige temaer fra en voksen ble tatt opp, ønsket ikke de unge å prate (Hjelde og Stensrud, 1999).

Eide og Broch (2010) har i sin kunnskapsrapport pekt på tre mulige forklaringer på taushet fra alenebarn. Den første forklaringen kommer fra Melzak (1992 i Eide og Broch, 2010) som ut fra en psykoterapeutisk synsvinkel hevder at taushet hos alenebarn er en måte å håndtere dyptliggende forstyrrelser. Slik vil den enkelte glemme hendelsesforløpet. Den ansattes reaksjon fra sitatet over er at hun lar den unge på eget initiativ snakke om det og at hun i tillegg viser forsiktighet i den videre samtalen, noe som Hundeide (2003) understreker som viktig i sin teori om gradert støtte. Man kan også se på bruddstykker av informasjon som en test både på tillit, forståelse, bekreftelse og trygghet for den ansatte. Om den ansatte presser den unge til å fortelle mer om seg selv og sine opplevelser, kan den ansatte havne i en situasjon som hun kanskje ikke har nok kompetanse til å håndtere. Oppedal m.fl (2009) fant ut at hele 61 % av alenebarn som har opplevd krig på nært hold oppgir at de sliter med post-traumatiske plager. For at den ansatte skal hjelpe den unge ved utløsning av en traumatisk reaksjon, må den ansatte gjenkjenne symptomer på traumer (Christie m.fl., 2011). Papadopoulos (2002 i Eide og Broch, 2010) sin teori går ut på at den unge går i en "frossen tilstand". Taushet brukes som strategi til å lege traumatiske hendelser. Med tiden vil den unge finne tilbake til "varmen" og begynne å leve igjen. De unge i denne studien som sliter med mistillit til de ansatte, trenger tid til både å skape tillit til den ansatte, og kanskje hele sine sår

før de er klare til å snakke om slike hendelser. Den tredje forklaringen som Eide og Broch (2010) viser til, er Kohlis (2006b) påstand om at stillhet er en del av overgangen der barnet løsriver seg fra voksne omsorgspersoner på sin vei til å bli voksen. Fordi informantene er på vei til en voksen tilværelse kan dette også være relevant for denne studien.

Det som til syvende og sist er avgjørende i slike situasjoner er at den ansatte må ha nok tid til den unge. Men tid ser ut til å være en knapp ressurs. Informantene peker også på andre utfordringer i sin oppfølging av de unge. Det de snakker mye om det som er av praktisk art, slik som ikke fastsatte regler og rutiner i bofellesskap, altså struktur og rammer rundt tenåringene.

6.2.3 Rammer rundt enslige mindreårige bosatt i bokollektiv

Bosetting av barnemigranter i døgnbemannede bofellesskap er et forholdsvis nytt prosjekt i kommunen. Ifølge informantene ble bofellesskapet omorganisert fra bofellesskap med tilsyn til døgnbemannet i løpet av en kort periode. I overgangsperioden ble nye gutter bosatt i kollektivet. I ettertid fant man ut at mye skulle vært på plass før guttene ble plassert der. En ansatt fra bofellesskapet deler sine tanker om det slik:

Nå er ikke rutiner og husregler i boks enda. Det som jeg skulle ønske aller mest er at vi hadde fått mer tid sammen som en personalgruppe til å spikre et opplegg rundt ungdommene, for det føler jeg at vi ikke har hatt. Det blir liksom spredt - dere kan gjøre det og dere kan gjøre det. Så har vi liksom aldri fått møttes ordentlig og samkjørt de ulike prosjektene vi hadde pågående rundt omkring. Så det skulle jeg ønske at vi fikk mer tid før guttene kom.

Her snakker den ansatte om konsekvensen av ikke å ha fastsatt rammer og struktur rundt ungdommene. For at guttene skal ha optimale utviklingsmuligheter er det viktig at et slikt bofellesskap er bygd opp på stødige rammer som skal fremme beskyttelsesfaktorer i omsorgsarbeidet med barn (Bengtson og Ruud, 2012). Rutiner og husregler som sier når det for eksempel er frokost eller leksetid er med på å regulere den enkeltes tid. Slikt vil skape forutsigbarhet og trygghet. Forutsigbarhet oppstår når den unge vet at det alltid er noen som kan hjelpe ham med lekser, mens tryggheten skapes av at den unge vet hva som skjer til ulike tider av døgnet, som for eksempel leggetid. Tjersland m.fl (2010) hevder at uoversiktlige og kaotiske situasjoner ikke fremmer mulighetene for å skape gode relasjoner til tenåringene.

Den ansatte savner det å ha mer tid med sine kollegaer for å diskutere og fastsette disse rammene rundt guttene. I fellesskap kan man bli enige og lettere lage gode retningslinjer både for de bosatte og personalet. Personalet er allerede i gang og jobber med ulike prosjekter, men

de ansatte opplever at det er vanskelig å møtes for å høre på hverandres mening. Dette ser ut til å gå utover både bosatte og ansatte i bofellesskapet. Informanten legger til:

Vi som personalgruppe skulle kanskje vært enda litt mer samkjørte, for det blir fort sånn der manipulering. De setter oss... ikke direkte, men indirekte, de setter oss litt opp mot hverandre ved å si at du sier nei, men hun sier ja. Og da blir det sånn at hvis det setter seg fast at noen har gjort ting som jeg mener er galt og jeg har kanskje gjort ting som de mener er galt. Så det skulle jeg ønske at vi kanskje var mer samkjørte i forhold til rutiner og sånt.

Som en konsekvens av fraværende rammer rundt beboerne i kollektivet har de ansatte måttet håndtere manipulering fra de unge. Dette på grunn av manglende felles retningslinjer som de kan følge i arbeidet med de unge. Informanten mener at hvis de hadde fått mer tid til å jobbe sammen som et team, så ville bofellesskapet kanskje fungert annerledes og kanskje man hadde unngått manipulering og uenighet blant personalet. De ansatte er ikke samkjørte. De unge vil derfor benytte seg av situasjonen for å oppnå fordeler. Det skaper dessverre splid mellom de voksne, men det preger også hverdagen til beboerne. Samarbeid mellom kollegaer er viktig for å speile sunne verdier og holdninger overfor de bosatte (Tjersland m.fl., 2010). De ansatte vil fremstå som forbilder, og deres atferd vil kopieres av de bosatte. Tjersland, m.fl. (2010) påstår at hvis kollegaene trer som individualister og ikke er samarbeidsvillige, vil deres atferd smitte over slik at de bosatte vil bli selvpoptatte, ha større spillerom for å manipulere og skape strid mellom personalet.

Jeg har nå vært gjennom de mest fremtredende utfordringene som de ansatte har meldt om i arbeidet med barnemigranter. Ifølge informantene gjenstår det mye arbeid, og derfor stilte jeg som utenforstående spørsmålet om de hadde tro på en løsning. Spørsmålet er delvis besvart i de to forrige sitatene. En informant sier dette:

Vi får jo flere stillinger og vi får mer tid til å jobbe med oppfølging, vi får mer tid til å jobbe med informasjon, råd, veiledning. Jeg ville hatt mer struktur på dette her og jeg ville hatt mer tid til å koordinere tiltaka. Det er mye som har mulighet til å forbedres her.

Det den ansatte poengterer i sitatet over er at det ansettes flere som skal jobbe med enslige mindreårige. En slik løsning på et kapasitetsproblem innen velferdssystemer beskrives av Lipsky (1980). Det er vanlig at når velferdssystemet øker tilbudet av tjenester, øker også etterspørselen etter dem. Det betyr igjen større arbeidsmengde på bakkebyråkratene som har ansvaret for disse tjenestene, dermed også et skjevt forhold mellom antall ansatte og antall

brukere, slik som informanten beskriver ovenfor. Som konsekvens av dette vil arbeidsgiveren ansette nye, slik som informanten sier i sitatet.

Omsorgarbeidet med enslige mindreårige skaper både utfordringer, nye erfaringer og frustrasjon hos de ansatte. Mange ansatte gjør en god jobb med enslige mindreårige og de er bevisst sin rolle overfor disse barna. Mer om dette følger her.

6.3 Den ansatte

De ansatte er ofte de første voksne som bosatte er i kontakt med i kommunen. I mange tilfeller kan de være de eneste voksne som fungerer som deres omsorgsgivere (se pkt. 7.1). Informantenes refleksjoner omkring denne oppgaven dreier seg om viktige elementer i det å skape en god relasjon. En god relasjon innen sosialt arbeid er ifølge Aamodt (1997) vanskelig å definere. Relasjonskompetansen til sosialarbeider kan blant annet uttrykkes som respekt, forståelse, å lytte, å vise innsikt, ærlighet og ekthet. En av informantene er opptatt av å skape en relasjon til de unge, og sier:

Mine mål er jo å kunne være forutsigbar i forhold til ungdommene. Å kunne være en person som de tenker at de kan stole på. Være ærlig og åpen, og være forutsigbar. Men i forhold til arbeidet med ungdommene så er det viktig å lytte til de og høre hva de ønsker seg i livet. Og klart det er et mål at de skal være i stand til å klare seg selv etter hvert. Og hele veien, selvfølgelig.

Å bygge opp relasjoner kan være tidkrevende og avhengig av hyppigheten av kontakt mellom sosialarbeider og medbruker (Tjersland m.fl., 2010). Det vil være ulike grader av kontakt for ansatte som jobber i bofellesskap sammenlignet med dem som jobber med ungdom bosatt på hybler.

Relasjonen som oppstår mellom den ansatte og de unge vil være av stor betydning for de unges utvikling. En god relasjon forutsetter at begge parter har tillit og føler seg trygge på hverandre. Vi har allerede sett at disse ungdommene sliter med tap, savn og sorg, og har det strevsomt. Men man skal også huske at de også ønsker å bli sett på som vanlige ungdommer (Hjelde og Stensrud, 1999). Tilliten mellom de ansatte og ungdommen vil være avgjørende for selve relasjonen og den oppfølgingen de unge får (Bengtson og Ruud, 2012). Derfor blir det spesielt viktig at den ansatte jobber mot å få guttenes tillit og skape en nær, trygg og stabil relasjon.

Informanten fra sitatet over nevner forutsigbarhet, ærlighet, åpenhet og lytting i møte med de unge. Å være forutsigbar i kontakt med de unge vil være hensiktsmessig fordi hun slik vil vise

guttene at hun vil være der for dem. Det å for eksempel stå ved sine løfter eller holde sine ord skape tillit mellom henne og dem, og det vil føre til at guttene lettere stoler på henne. Tjersland m.fl. (2010) understreker at forutsigbarhet er et sentralt element i relasjonsarbeidet, og at det bidrar til å skape trygghet, noe som alenebarn trenger sårt.

Ærlighet og åpenhet er personlige egenskaper som kan sammenlignes med begrepet autensitet, som Tjersland m.fl (2010) bruker i sin beskrivelse av relasjonsbygging. Autensitet kommer til uttrykk ved at den ansatte formidler skal være ekte og genuint. Ekthet vil være med på å styrke relasjonen til de unge på den måten at de unge får bekreftet at det hun sier samsvarer med hennes handlinger. Å være åpen vil også bidra til å skape tillit, men det er viktig å påpeke at for stor åpenhet også kan være skadelig for relasjonen mellom den ansatte og den unge. Åpenheten som hun viser, kan misoppfattes av de unge fordi de eventuelt kan knytte seg sterkt til henne, og slik skape et avhengighetsforhold til henne. Det kan da oppstå problemer dersom den ansatte setter grenser for den unge og at tilliten dermed kanskje vil ødelegges.

Lytting er grunnleggende i samtaler mellom mennesker. Uten å lytte er man ikke tilstede i samtalen. Når den ansatte snakker om å lytte de unge og deres ønsker om framtida vil hun være i stand til å forstå deres opplevelser og sette seg inn i deres situasjon, altså skape en empatisk identifikasjon med barnet (Hundeide, 2003). Slik vil hun kanskje forstå de unges virkelighet ut fra deres synsvinkel.

Det ser ut som den ansatte bruker gode tilnæringsmåter for å skape en god relasjon til de unge, men tar de hensyn til det kulturelle perspektivet? Guttene har en annen kulturbakgrunn enn de ansatte. Dessuten vil språkproblemer ha mye å si for den kommunikasjonen som finner sted mellom partene. I tillegg har de unge fått en annen oppdragelse som kanskje ikke vektlegger forståelse av seg selv, sine handlinger og sine reaksjoner. Slike forhold vil føre til at relasjonen kanskje utvikles saktere. Selv om det er språkhindringer til stede, vil vårt kroppsspråk, ansiktsuttrykk og stemningsleie kommunisere mye av våre holdninger til andre rundt oss (Aamodt, 1997). Gode intensjoner vil oppfattes fort av de unge når den ansatte er velvillig til å hjelpe, har en positiv innstilling og skaper gode hverdagssituasjoner. Kreativitet kan være ett nøkkelord i arbeidet med disse ungdommene.

Som voksen omsorgsgiver vil den ansatte ha anledning til å være en god rollemodell. Mange informanter har tanker om den rollen de har i relasjon til alenebarn, og funnene viser at de ansatte ønsker å framstå som gode rollemodeller. En informant tenker på dette og sier at: "Det å være bevisst på det vi gjør og være ansvarlig for vår holdning, atferd, hva vi snakker og hvordan snakker vi med dem, det er det som er veldig viktig". Jeg har så vidt nevnt betyd-

ningen av å være forbilde eller rollemodell for tenåringene. Barns forbilder er som oftest foreldrene, men barnemigranternes situasjon i Norge er særegen. De har ikke sine foreldre som de kan se opp til. Derfor vil den ansatte være en stedsfortreder, og innta denne posisjonen. Å være rollemodell for guttene kan ikke være særlig enkelt.

Jeg har allerede nevnt kultur, språk og forskjeller i oppdragelse. Den ansatte vil kanskje føle større ansvar for å framstå som et godt eksempel som representant for norsk kultur, norske holdninger og sosiale koder. En trygg og god voksen rollemodell kan bety mye for den unges videre utvikling og overgangen fra å være ungdom til å bli voksen. En voksen kan gi støtte, oppmuntre, veilede, sette grenser, lære og hjelpe på ulike måter (Hundeide, 2003). Ved å være et godt forbilde vil det bidra til at de unge lettere integreres i samfunnet og etter hvert klarer seg alene.

Som man ser vil den ansattes tilstedeværelse og kompetanse være betydningsfull i møte med bosatte barnemigranter i kommunen. Dette fører til neste spørsmål – i hvilken grad skal de ansatte involvere seg personlig i omsorgsarbeidet med alenebarn?

6.3.1 Personlig eller profesjonell omsorg?

Mange ansatte som utvikler en nær relasjon til barnemigrantene, kan engasjere seg personlig også. En av informantene som har jobbet lenge med dem sier at:

Vi sier at vi blir litt sånn ”mammaer”, vet du. Det er sånn at noen ganger tenker jeg: ”uff, hvorfor kan ikke jeg bare ta dem med meg hjem”. Det hadde vært så mye enklere, men det har vi ikke lov til. Det er klart at noen skulle hatt en voksen å komme hjem til.

Et nært engasjement blir lagt merke til av kollegaer, og en av dem mener at man som profesjonell kanskje burde holde avstand. Han sier at:

Man skal skille mellom jobb og privat. De [alenebarna] må oppleve at de har noen rundt seg som er tydelige på sin rolle og forutsigbar, som de kan forstå. At vi greier å være nær og prøver å forstå hvilken situasjon de har, samtidig som vi klarer å være profesjonelle og ikke rote det til med at de tror at vi er noe annet enn det vi faktisk er. Og skjønner det der at vi går hjem fra jobb og har et liv utenom. Altså, det er den menneskelige biten opp i det.

Som allerede nevnt, får bakkebyråkraten dårlig samvittighet som følge av å føle seg utilstrekkelig (Lipsky, 1980). En kan derfor spørre seg om tidspresset for den første informanten blir for stort, og på grunn av den dårlige samvittigheten ta enkelte gutter med hjem. Byråkratens ulike roller kan føre til konflikter, spesielt i situasjoner hvor både kontroll- og omsorgsfunk-

sjonen er fremtredende og konkurrerer mot hverandre (Lipsky, 1980). På grunn av den tette kontakten vekker den mindreårige den ansattes omsorgsfølelse, samtidig som hun er bevisst på å følge arbeidsplassens retningslinjer.

Begge informantene fra sitatene over som jobber innen profesjonell omsorg, sier noe om den kompleksiteten de opplever i sin oppfølging av mindreårige. Som profesjonelle omsorgsutøvere vil de opprette kontakt med de mindreårige, og den tilliten som etableres mellom partene spiller en stor rolle i omsorgen som mindreårige får. Jeg har allerede nevnt at de ansattes engasjement i arbeidet med de unge springer ut fra et mål om å hjelpe dem. Vi har også sett at denne gruppen barn og unge fremkaller både beskyttelses- og morsinstinkt hos mange kvinnelige ansatte. De blir følelsesmessig engasjert i disse barna, slik informanten fra det første sitatet gir uttrykk for. Dette reagerer hennes kollega på når han påpeker at man skal opptre profesjonelt i slike situasjoner. Men hva vil det egentlig si å være profesjonell innen omsorgsykker? Hvordan skiller man mellom å være personlig og profesjonell i denne sammenheng?

Per Nortvedt (2004) er en norsk professor som har forsket på og utgitt bøker om omsorgsetikk og filosofi. Ifølge ham er det ikke lett å skille mellom den personlige og profesjonelle omsorgen, noe også Skau (2011) gir uttrykk for. Den profesjonelle omsorgen inneholder en upersonlig og en personlig dimensjon (Nortvedt 2004). Omsorgsutøveren tar utgangspunkt i individets behov, og den omsorgen betegnes som saksorientert. Som profesjonell omsorgsgiver har den ansatte faglig kompetanse som kan være til nytte i oppfølgingen av de mindreårige. Det vil si at den ansatte vil være upartisk i sin utøvelse av omsorg fordi grunnlaget for handling er i de mindreåriges objektive behov. Denne upartiskheten er ikke styrt av omsorgsgivers personlige bånd eller relasjon til brukeren (Nortvedt, 2004). Derimot vil den personlige dimensjonen innen profesjonsomsorg forutsette relasjonell tilknytning, som kan være både tidsbegrenset, men også langvarig. De mindreårige har krav på ettervern etter fylte 18 år, og dermed vil tilknytningen til kommuneansatte bli langvarig.

Ut fra et upersonlig, profesjonelt synspunkt vil omsorgen overfor de mindreårige være gjennomtenkt ut fra et identifisert behov for oppfølging (Nortvedt, 2004). Likevel vil den personlige dimensjonen opptre tidlig inn i forholdet mellom den ansatte og tenåringen. Den spontane medfølelsen og empatien som oppstår hos den ansatte vil ifølge Nortvedt (2004) føre til engasjement. Men hva betyr engasjementet for ansatte og mindreårige? Ivaretakelsen av mindreårige er sentral i omsorgen som kommunen tilbyr. Den spontane medfølelsen hos den ansatte springer ut fra omtanke og ønske om å hjelpe andre. Dette kan knyttes til beskyttelses- og morsinstinkt. Det personlige engasjementet er intuitivt ifølge Nortvedt (2004). Om man

fokuserer på den upersonlige biten av profesjonell omsorg, vil man oppdage mangel på innlevelse og ekthet. Ved slik omsorg vil brukeren oppfatte denne upersonlige delen som fremmedgjørende og føle seg krenket (Nortvedt, 2004). Dersom den ansatte som legger vekt på profesjonalitet, fokuserer på å være profesjonell uten å være medmenneskelig, vil han ses på som en følelsesløs person som gjør sin jobb på grunn av lønn. Den mindreårige vil oppleve å ikke bli sett som et enkeltindivid.

Å balansere mellom egne følelser og yrkesmessige handlinger innen omsorg kan ikke alltid være lett for de ansatte. Informanten som snakker om profesjonalitet prøver å understreke den følelsesmessige distansen som kreves i en slik situasjon. Ifølge ham kan det skje ved å klargjøre og ha tydelige definisjoner av de rollene og oppgavene som jobben deres medfører. Dette kan være et viktig poeng for å unngå en altfor tett tilknytning og avhengighetsforhold fra de mindreåriges side.

Det blir vanskelig for ansatte å unngå å involvere seg i de mindreåriges liv fordi disse barna stiller i en spesiell posisjon uten sine nærmeste og et sosialt nettverk. Møtene med ungdommene i denne studien fremkaller et spekter av følelser, fra sorg til glede. Man vil ikke kunne ha et klart skille mellom profesjonell og personlig omsorg (Nortvedt, 2004). Derimot vil en kombinasjon av dimensjonene upersonlig og personlig i profesjonsomsorg kreve en balanse mellom følelsesmessig distanse og ekthet.

Vi har sett at omsorgen som utøves overfor de mindreårige er viktig. Ikke minst den ansattes rolle som omsorgsgiver. Den ansatte vil ofte være den første den unge etablerer en relasjon til. Dermed vil hun i starten være hans sosiale nettverk dersom han ikke kjenner noen andre i kommunen. Funn fra denne studien viser at den ansattes oppgave i en slik situasjon er å bli en brobygger mellom den mindreårige og de sosiale omgivelsene. Dette skal jeg skrive mer om i neste kapittel.

7 Sosialt nettverk

Mennesket er som et sosialt vesen avhengig av andre mennesker. Utvikling hos individet skjer når det forholder seg til andre mennesker slik at begge parter påvirker og former hverandre. I samspill med omsorgsgiver begynner barnets sosialisering ved at foreldrene tar kontakt med den nyfødte. Sosialisering innebærer at barnet forberedes til å bli en del av samfunnet. Barnet tilegner seg kunnskaper og ferdigheter som er nødvendige for å bli en fullverdig samfunnsdeltaker, samtidig som det utvikler egne personlighetstrekk (Schiefloe, 2011).

Det utviklingsøkologiske perspektivet legger vekt på helheten og sammenhengen i barns oppvekst og utvikling (Klefbeck og Ogden, 2003). Alenebarn som kommer hit trenger å bygge opp ett nytt sosialt nettverk rundt seg. Deres overgang til et nytt mikrosystem kan by på utfordringer (Klefbeck og Ogden, 2003). De må lære språket og bli kjent med norsk kultur, normer og verdier. Dette kan bli overveldende for mange hvis de ikke har støtte fra andre. Å ha et nettverk bestående av voksne, venner og andre jevnaldrende rundt seg vil bety mye for de utviklingsmulighetene en gutt på 16-17 år har i framtiden, spesielt med tanke på å slå seg til ro i Norge.

I dette kapittelet skal jeg belyse betydningen av voksne omsorgspersoner i hverdagen til alenebarn. Deretter skal jeg se nærmere på skolens betydning for de mindreårige. Til slutt tar jeg for meg venner og fritid, som er viktige arenaer i de unges sosialisering og integrering.

7.1 Voksne omsorgspersoner

Et sosialt nettverk har stor betydning for alenebarns utvikling og mestring. I det personlige nettverket, eller mikrosystemet, inngår familie, venner, naboer, osv (Klefbeck og Ogden, 2003). Alenebarn har mistet sitt personlige nettverk som følge av at de har flyktet fra sitt hjemland. Den nye tilværelsen til de mindreårige forutsetter tilpasninger og innpass i nye sosiale arenaer. Faktorene som bestemmer de unges tilknytning og involvering i sine sosiale omgivelser er ressurser og sosial tilpasning (Schiefloe, 2011).

Det er ulikheter mellom ungdom når det gjelder nettverket de har opparbeidet seg, ifølge funn fra denne studien. De ansatte hevder at de barna som kan skaffe seg et nettverk og som mestrer hverdagen, klarer seg best. En sier at:

Vi ser at noen klarer seg veldig bra. Noen er veldig selvstendige og de klarer å få seg et nettverk som er ålreit. Klarer seg bra på skolen. Du ser at det er resurssterke ungdommer som fikser det her, det å bo aleine.

Den ansatte viser til de ressurssterke guttene som har klart å skaffe seg et nettverk. Slike ressurser kan være språk. Ved å lære seg norsk kommer de unge lettere i kontakt med andre, enten det er voksne eller jevnaldrende. Nettverket vil forsyne de unge med informasjon, veiledning og hjelp til å løse ulike problemer. Slike nettverk vil også bidra til sosial tilpasning og integrering av den enkelte.

Nettverk oppstår gjennom relasjoner, hvor kontakt med andre er en grunnleggende komponent (Hundeide, 2003, Schifloe, 2011). En del enslige mindreårige som flytter til en ny kommune kjenner trolig ingen eller veldig få andre enn den ansatte som har vært til stede under det første møtet på mottaket. Spesielt de som bosettes på hybler har ikke mange andre enn miljøarbeider og saksbehandler å forholde seg til. Funn fra denne studien kan tyde på at det kan være en sammenheng mellom å ha et solid sosialt nettverk og å klare seg. En ansatt understreker nettopp dette: ”De har for lite voksenkontakt, ikke sant? De som klarer seg, det er de som har en som er der over tid”.

En kommuneansatt vil ofte være bindeleddet mellom den unge og det norske samfunnet. Den ansatte vil introdusere de unge for ulike sider ved norsk kultur, og ved hjelp av støtte, rådgivning og opplæring vil hun etter hvert bidra til at den unge utvider sitt nettverk. Den empatiske identifikasjonen med tenåringen vil hjelpe den ansatte til å sette seg inn i dennes perspektiv (Hundeide, 2003). Når hun har forstått hvordan hans verden ser ut fra hans ståsted, vil hun lettere sette i gang tiltak eller tilrettelegge for at den unge utvider sitt nettverk.

Men ifølge sitatet over er kontakten mellom voksne og de unge ikke tilstrekkelig. Ifølge den ansatte de som klarer seg bra er de som har en solid tilknytning til en voksen over tid. Dersom de unge utvikler et forhold til en voksen som de stoler på, vil det påvirke deres utviklingsmuligheter positivt fordi de føler seg trygge og får den støtten de trenger. Det fastslår også en ansatt når hun sier at:

Det er noe med at de skal ha en kjent voksen person i systemet her som de kjenner igjen. For at de blir jo på en måte så veldig aleine, ikke sant? Jeg tror jo det er viktig at de på en måte har noen de kan føle seg trygge på for de kommer jo hit helt aleine.

De ansatte gir uttrykk for at personalet ofte er de eneste voksne i guttenes liv og at guttene bør ha flere voksne personer i sitt sosialnettverk. Enkelte har slekt i Norge, men langt fra alle. Oppedal m.fl (2009) undersøkte nettopp dette med barnemigranternes tilknytning til voksne omsorgspersoner. De over 16 år som ikke hadde noen nære voksenrelasjoner i Norge var mer utsatt for psykiske plager enn de som hadde nære voksenrelasjoner. Av ungdom som oppgir at

de har en relasjon til voksne i kommunen (offentlige ansatte), gir 43 % av dem uttrykk for at de er engstelige. Bekymring for at den offentlig ansatte ikke bryr seg så mye og at vedkommende ville forlate dem, oppgis som årsaker til at de føler seg utrygge i relasjonen. En kan sammenligne Oppedals resultater med funnene fra denne studien. De ansatte uttrykker bekymring over at de ofte er de eneste voksne som har kontakt og en relasjon til mindreårige. Som allerede nevnt, vil dessuten forholdet mellom ansatte og de mindreårige opphøre etter som de blir eldre. Som konsekvens vil de stå alene dersom de ikke har opparbeidet seg et større sosialt nettverk. Derfor oppmuntrer de ansatte alenebarna til å ta kontakt med voksne. Tilknytning til egne etniske grupper kan være hensiktsmessig og positivt, men ifølge Eide (2000) kan tilknytning til etniske miljøer være avhengig av omsorgssituasjon. Hvilken boløsning som velges for den mindreårige vil ha betydning for kontakten med slekt og andre landsmenn. Om den enkelte bor i et norsk fosterhjem eller hos tante og onkel vil ha to forskjellige betydninger for kontakten med sine egne. De to enslige mindreårige fra denne studien forteller at de ikke har særlig kontakt med voksne fra sitt hjemland. Den ene informanten svarer slik om kontakten med sine landsmenn:

Ikke så mye, jeg hadde, sånn 4-5 måneder siden jeg hadde kontakt. Fordi at det er liksom, hvordan skal jeg si til deg... Jeg prøver ikke å ha kontakt med de fordi at jeg er lei meg og så vet du, når man prates så blir det ikke så bra. Derfor, jeg vil ikke ha kontakt.

Svaret er for så vidt oppsiktsvekkende. Det viser at min informant unngår bevisst kontakt med sine landsmenn. Grunnen ser ut til å være at han får hjemlengsel av å snakke med dem. En annen grunn kan være at han kanskje opplever sosial kontroll innen sin etniske gruppe og det kan skape indre konflikter hos ham. Andre rapporter viser at alenebarn bosatt hos slekt ofte har opplevd konflikter på grunn av omsorgspersoners manglende integrering i norsk samfunn (Eide, 2000). Eller fordi alenebarn kritiseres av sine egne på grunn av at de ikke kler seg passende eller ikke praktiserer hjemlandets tradisjoner (Oppedal m.fl., 2009).

Det kan være grunn til å anta at de ansatte ikke er helt klar over hvordan de unge opplever kontakten med sine landsmenn. Å gjøre dem oppmerksom på denne problematikken kan være nødvendig for at de skal kunne hjelpe ungdom med å etablere kontakt med voksne fra hjemlandet. Det holder ikke bare å oppmuntre guttene til å ta kontakt når de ansatte ikke vet hvorfor guttene unngår sine landsmenn.

Funn fra denne studien viser at de ansatte generelt ønsker å bidra til å løse problemet med voksenkontakter. De ansatte ser det som en del av sin jobb å hjelpe de unge med å skaffe seg denne typen kontakter. Likevel viser funnene at personalets innsats varierer. Ansatte som

jobber med ungdom bosatt på hybler er mer aktive og initiativrike med tanke på å utvide de unges sosiale nettverk med voksne kontakter. Det er ikke lett ifølge denne informanten:

Jeg har jo vært med en del i forbindelse med fotball og snakket med en fotballtrener og vært med på sett på når de har trenet. Men det er ikke lett og det har vel litt med oss norske å gjøre, tenker jeg. Vi er ikke så veldig åpne, vi er ikke så veldig omfavnende og tar ikke så veldig fort imot innvandrene eller flyktningene.

Tatt i betraktning at bofellesskapet er nytt vil det ta tid før alt det nødvendige blir etablert. Dette kan være en grunn til at ansatte fra bofellesskapet ikke prioriterer å utvide mindreåriges sosiale nettverk. En annen grunn kan være at de ansatte konsentrerer seg om å skape relasjoner til de unge, og at behovet for andre voksne kan melde seg på et senere tidspunkt. En tredje grunn kan være at de unge i bofellesskapet har kontakt med flere ansatte, og at de derfor ikke har behov for andre voksne. Informanten fra sitatet over møter visse hindringer i sitt forsøk på å skaffe guttene voksenkontakter. Hun viser til skepsis blant nordmenn. Denne kan forklares med fra den negative oppmerksomheten som alenebarn har fått i media. Det kan også skyldes mangel på kunnskap om denne gruppen flyktninger i befolkningen.

Den samme informanten forteller også at hun bruker sine egne kontakter som kan stille opp som støttekontakter og vennefamilier som de unge kan besøke. Denne typen aktivitet kaller Eide (2000) for ubetalt omsorg, altså basert på frivillig innsats. Flere rapporter anbefaler kommuner å skaffe ungdom slike kontakter slik at de får et større nettverk (Lauritsen 2002, ECON 2007, Oppedal m.fl, 2009). Men ifølge Eides (2000) studie var det ikke mange alenebarn som hadde langvarig kontakt med slike voksne.

Relasjonen mellom ansatte og de unge vil i denne sammenheng være av stor betydning for guttene, men det kan diskuteres hvor sterk tilknytningen mellom partene bør være. De ansatte utøver omsorg som er betalt, de gjør en jobb. De unge vil nok ønske seg et ekte engasjement, slik Nortvedt (2004) beskriver i begrepet profesjonell omsorg. Engasjementet som de fleste ansatte legger i sitt arbeid med mindreårige er positivt, selv om de utøver betalt omsorg.

Et sosialt nettverk kan utvides på andre måter også. Det finnes andre områder som man kan satse på å hjelpe den unge til å skape kontakter til andre. Skole er et eksempel på en arena hvor den unge både kan skaffe seg venner, lære språket og satse på framtidig utdanning. Derfor skal jeg i det følgende se nærmere på hvilken betydning skolen har for de unge.

7.2 Skole

Mange alenebarn som bosettes i kommuner ser fram til å komme i gang med skole og utdanning. De fleste drømmer om å studere og få en solid utdanning for å sikre seg jobb slik at de kan hjelpe sine familier i hjemlandet. Å gå på skole innebærer også å bli kjent med andre og få nye venner. Betydningen av venner er stor fordi ungdom speiler seg i hverandre. Venner som samhandlingspartnere bidrar til ungdom utvikler seg. Venner styrker den enkeltes selvfølelse og det blir lettere å mestre hverdagen.

Enslige mindreårige flyktninger er en sammensatt gruppe med hensyn til alder, kjønn, nasjonalitet, fluktbakgrunn, skolegang og skoletilbudet de får her i Norge. De har rett til utdanning på lik linje med andre barn i Norge. Dette er regulert av artikkel 28 og 29 i FNs barnekonvensjon, som er inkorporert i norsk lov siden 2003 (Pastoor, 2012). Den norske opplæringsloven tilsier at alle barn i Norge i alderen 6 til 16 år har rett til grunnskoleopplæring, også enslige mindreårige uansett oppholdsstatus. Slik er det ikke for ungdom over 16 år som ikke har fått innvilget oppholdstillatelse. Et særskilt statstilskudd blir gitt for grunnskoleopplæring for mindreårige i statlige mottak, noe som ofte har vist seg å være utilstrekkelig (Pastoor, 2012). Derfor vil de unge over 16 år i utgangspunktet få et dårligere opplærings tilbud før de har fått innvilget sin søknad. Hva skjer når de får oppholdstillatelse og bosettes i kommunen?

Det har vist seg at barnemigranter har forskjellig skolegang, der noen har grunnskoleopplæring, andre bare deler av den. Enkelte har aldri gått på skole og er analfabeter (Pastoor, 2012). Før de mindreårige over 16 år etter bosettingen begynner på skole, gjør kommunen en vurdering av den skolegangen de har fra hjemlandet. Ut fra denne vurderingen bestemmes det om de kan søke seg til videregående opplæring eller om de må gjennomgå grunnskoleopplæring først. Opplæringslovens § 4A-1 sikrer de bosattes rett til grunnskoleopplæring for voksne (fra 16 år), et tilbud som mange kommuner benytter seg av etter å ha bosatt enslige mindreårige (Pastoor, 2012). Funn fra denne studien viser at de unges kunnskaper kartlegges på forhånd. En del av dem kommer under kategorien for voksenopplæring, altså grunnskoleopplæring for personer over 16 år. En av informantene som er plassert i en slik klasse med voksne flyktninger, beskriver sine skoleerfaringer som demotiverende og lite inspirerende, og sier at:

Det er ikke så lett. Det er bra, men jeg lærte meg litt, ikke så mye. Det er litt vanskelig. Når man går på skolen, det er mange ord som er vanskelig. Jeg går på skolen med mange store voksne personer. Egentlig, jeg lærte meg på skolen ikke så mye. Jeg lærte meg på gata. Jeg

hadde kontakt med mange. Men det er ikke så god norsk, det er kebab norsk, det er gatespråk vet du.

Ifølge informanten får han ikke noe særlig utbytte av undervisningen. Den norsken han har tilegnet seg kommer fra gata. Kebabnorsk er et språkfenomen der man låner ord fra andre språk og forbindes med dårlig norsk, og brukes stort sett av ikke vestlige innvandrerungdom.⁶ Dessuten blir det vanskelig for en ungdom på 17 år å sammenligne seg selv med de eldre og ikke minst når han selv føler at han ikke har så mye til felles med dem.

Pastoor (2012) viser til at skolen for mindreårige har stor betydning både for å tilegne seg generell kunnskap og språkferdigheter, for sosialisering og for psykisk helse. Skolen bidrar til at den unge får struktur rundt hverdagen (Pastoor, 2012). Ved at de får en strukturert hverdag på skolen og et miljø som fremmer læring og inkludering, og ved at de opplever sammenheng i tilværelsen, vil de få økt selvtillit og framtidshåp. Pastoor (2012) legger i den forbindelse vekt på at de unge går gjennom flere viktige overgangsprosesser, og derfor trenger de støtte og hjelp. Disse overgangene dreier seg om en *sosialiseringssprosess*, altså utviklingen fra å være barn til å bli voksen. En *integreringsprosess* hvor den unge tilpasser seg den nye tilværelsen. Den siste er en *gjenopprettings- og helbredelsesprosess* hvor den unge retter seg mot oppbygging en meningsfull tilværelse i Norge.

Ifølge sitatet ser det ut som tenåringen ikke helt klarer å finne seg til rette på voksenopp-læringen. Det kan forklares med at han ikke har gått på skolen så lenge siden han nylig var bosatt i kommunen. Likevel vil hans deltakelse på skolen gjøre at han blir kjent med andre. En vet jo at økologiske overganger som det å begynne på en ny skole på nytt sted kan by på utfordringer, da dette innebærer nye kompetansekrav i et nytt miljø (Klefbeck og Ogden, 2012). Kompetansekrav i denne sammenheng kan for eksempel handle om kommunikasjon med voksne medelever. Hans tidligere skolekunnskaper og skoleforventninger kan også ha noe å si for hans trivsel på skolen. Pastoor (2012) forklarer at en del mindreårige mangler dokumentasjon på fullført grunnskolegang fra sitt hjemland. En skal ikke se bort i fra at denne informanten på grunn av språkproblemer kan ha hatt vanskeligheter med å formidle sine kunnskaper under den foretatte vurderingen av hans skolegang. Dessuten er han fra sitt hjemland trolig vant til et skolesystem som er ulikt det norske.

⁶ <http://www.forskning.no/artikler/2010/desember/272142>

Videregående skole for de fleste ungdommer er også et viktig mål. De vil helst begynne der så fort de bosettes i kommunen. De ansatte har hatt erfaringer med mindreårige som ikke har klart seg på videregående skole, og en av informantene forklarer:

Vi prøver å få dem til å forstå at hvis de ikke har alle trinna fra grunnskolen og har det godt på plass, særlig det med språket, så blir det så vanskelig når de kommer på videregående. Da klarer de ikke henge med på videregående. Det er en utfordring av og til fordi de synes det går for seint og de tenker vel at de er kanskje bedre i norsk enn det de er. De er gode til å snakke norsk daglig, men det med språkforståelse mangler da.

Med utgangspunkt i sitatet ser det ut som språket spiller en viktig rolle. De tror at de er bedre i norsk enn de i virkeligheten er, og det kan være en falsk trygghet når de ytrer ønske om å gå på videregående skole. Det kan derfor skape forvirring når de ansatte prøver å forklare dem at videregående skole stiller krav til norsk språkforståelse. Pastoor (2012) påpeker nettopp dette problemet med ungdom som begynner på videregående skole. De som ikke har blitt ferdig med alle trinn på grunnskolenivå sliter fordi deres fagkunnskaper og språkforståelse er utilstrekkelige. Selv om de ansatte snakker mye om det, insisterer de mindreåriges på å begynne på videregående skole. Forskning har vist at de mindreårige er ambisiøse og har høy motivasjon for å lykkes (Eide, 2000, Pastoor, 2012). På tross av dette klarer de seg dårligere enn norske elever. Men det ser ut som de ansatte bruker mye tid på å forklare og overbevise dem til å vente med dette til de har vært gjennom alle grunnskoletrinnene. Bakgrunnen for en slik motivasjon kan også være å komme til en klasse med jevnaldrende, et sted hvor de kan få venner. Men kanskje også de mindreåriges oppfatning om at man blir ferdig med sin utdanning innen en viss tid har noe å si. Når en 17 åring må gå alle trinn fra grunnskoleopplæringen før han kan søke seg videre til videregående skole vil vedkommende være 20-21 år gammel. Det kan derfor bli vanskelig for dem å identifisere seg med norske 16-, 17 åringer. Men siden det ikke kommer konkret og relevant informasjon av denne studien, kan jeg ikke si noe sikkert om den bakenforliggende årsaken for at tenåringene insisterer på å begynne på videregående skole.

Skolegang er uansett viktig for karrierevalg i framtida, og mange kommuneansatte prøver å få de unge til å forstå det. En informant understreker dette når hun sier at: ”I Norge er det veldig viktig å utdanne seg, for har du ikke utdanning stiller du egentlig veldig svakt”. Denne studien viser at de unge faktisk er usikre og bekymret for fremtidig skolegang:

Min lærer har sagt at det er nasjonalprøve i norsk om en uke og jeg er stressa. Jeg vet ikke hvordan det går. Hvis det går bra kan jeg søke på videregående skole. Vet ikke hvilken

videregående skole jeg skal søke, jeg kjenner ikke skolene, ikke fagene. Norsk og samfunnsfag er vanskelig. Jeg forstår naturfag bedre, men samfunnsfag forstår ikke jeg. Hva er kald krig? - jeg vet ikke. Jeg tenker på skole, utdanning. Tenker på en bra utdanning for å få en god jobb.

Sitatet vitner at den unge sliter med flere fag, og derfor trolig mangler faglig grunnlag for videregående opplæring. Forskning viser at mange minoritetsspråklige faller fra i videregående opplæring. Pastoor (2012) peker på svake norskkunnskaper, overgangen til ny skole, karakterer fra grunnskolen, egnede læremidler, læremiljø, samt sosioøkonomisk bakgrunn som viktige faktorer som forklarer frafall. Eide (2000) fant ut at økonomiske årsaker, brudd i omsorgssituasjonen, negative holdninger fra medelever og mulige språkproblemer bidro til at alenebarn sluttet fra videregående skoler.

Gutten tar skolegangen på alvor og er opptatt av å komme på videregående skole. Men han er urolig for resultatet fra den nasjonale prøven og hva det kan ha å si for hans framtid. Sitatet viser at han er lite informert om de ulike skolene og retningene som han kan velge. Mange norske elever som er ferdig med videregående opplæring vet ikke hva de skal studere. De søker kanskje hjelp hos en studieveileder, skaffer seg informasjon på internett, eller forhører seg med sine foreldre. Slik er det ikke med den enslige mindreårige som ikke kan språket godt nok for å skaffe seg informasjon fra nettet, eller forstår hva veileder sier. De må derfor henvende seg til personalet fra kommunen. En ansatt forklarer:

Noen er veldig klare på hva de vil utdanne seg til. Mens andre vet ikke helt, og det er vel litt med det at de ikke vet hva slags jobber som er her, hva kan de gjøre, hva kan de klare. Man må prøve å finne ut av ting sammen med de. Noen har forestillinger om at det og det yrket er veldig fint og man kan tjene mye penger, men så vet de kanskje ikke helt hva det går ut på. Vi må prøve å forklare litt da.

Når slike viktige avgjørelser om utdanning og yrkesvalg skal tas, vil disse avgjørelsene ha betydning for de unges framtid. Lauritsen m.fl. (2002) sier at mange alenebarn står alene om dilemmaer og valg fordi de ikke ønsker å fortelle offentlige ansatte om sine bekymringer som de har om familie. De sliter mellom å velge skolegang for seg selv og arbeid for å hjelpe familiene. De voksne informantene spiller derfor en sentral rolle for å hjelpe de unge med å forstå hva de ulike yrkene innebærer.

Skolen er en viktig faktor både i sosialiseringen og den kognitive utviklingen for mindreårige. De tilegner seg kunnskap og språkferdigheter. Informantene i denne studien savner å gå på vanlig skole. Skolegangen er viktig for dem, men de kan lite om utdanning og trenger derfor

hjelp til å orientere seg og finne fram til en retning som de kan trives med. De ansatte som følger mindreårige opp er klare om de utfordringene som tenåringene står overfor. De gir også uttrykk for at de ønsker å hjelpe disse tenåringene med å forstå hvorfor de for eksempel må bli ferdig med grunnskoleopplæringen først, men det er ikke alltid enkelt.

Skolen representerer også en sosialiseringarena som de mindreårige kan utnytte for å etablere vennskap og utvide sitt sosiale nettverk. En annen arena der ungdom kan møte andre jevnaldrende, er fritidsaktiviteter. Denne studien viser at tenåringene stort sett klarer å skaffe seg venner. Valg av fritidsaktiviteter har også betydning for mindreåriges tilgang til venner, men også for den fysiske og psykiske helsen. Dette skal jeg skrive om videre i oppgaven.

7.3 Venner og fritid

Den norske sosiologen Ivar Frønes (2006) skiller mellom foreldre-barn og barn-barn relasjoner. Forholdet mellom barn og foreldre er noe man skal vokse fra, mens forholdet mellom jevnbyrdige på en kompleks arena er noe man skal vokse i, ifølge Frønes (2006). Det er utenfor familien man møter virkeligheten. I løpet av ungdomstiden vil tenåringen sammen med jevnaldrende venner utvikle holdninger som vil prege dem resten av livet.

Frønes (2006) viser til Georg H. Meads teori om de signifikante andre og deres betydning for barns sosialiseringsspross. De signifikante andre er personer som barnet har et faktisk forhold til (Frønes, 2006). På grunn av den nære relasjonen som kan oppstå mellom barn vil derfor jevnaldrende falle inn under denne gruppen. Disse individene vil være representanter for kultur, forståelsesformer, og samfunnets budbringere til barnet. Kvalem og Wickstrøm (2007) påpeker at samhandling mellom jevnaldrende bidrar til at ungdom konstruerer sitt eget selv ved at venner viser emosjonell støtte og ved at man sammen med venner gjør nye erfaringer.

I denne studien er jeg interessert i å vite mer om alenebarns venner. Jeg ville først vite om de hadde norske venner. Grunnen til det er at kontakten med norske venner vil hjelpe de unge raskere til å lære norsk og til å integreres i samfunnet. Det ser ut som de fleste klarer å skaffe seg venner, men det er ikke lett å få norske venner. En ansatt sier:

Hvor skal de møte de? Det er ikke så enkelt. Det er noen som i en eller annen sammenheng har kontakt med norske ungdommer og som har norske venner. Det er så personavhengig hvem som greier å skaffe seg norske venner og hva slags miljø de kommer i. Det er veldig forskjell-

lig. Det å komme i kontakt med norske, da må de gå på norsk skole, vanlig norsk ungdomsskole, eller fritidsaktiviteter.

Ifølge sitatet er det individuelle forskjeller mellom tenåringene som klarer å skaffe seg norske venner og de som ikke klarer det. Den ansatte tror at det er personlige egenskaper som bestemmer om den enkelte kommer eller ikke i kontakt med norsk ungdom. De unges overgang til et nytt mikromiljø betyr et nytt miljø med nye roller, nye aktiviteter og nye kontekster. Hvordan alenebarns utviklingsmuligheter blir i det nye miljøet avhenger av størrelsen på miljøet, hvor godt det tilrettelegges for gode relasjoner, og av nærhet og kontinuitet i relasjonene (Klefbeck og Ogden, 2003). En må ta hensyn til at de unge er forskjellige og har ulike forutsetninger for å etablere nye relasjoner. Venner som en del av det sosiale nettverket til den unge har mye å si for den enkeltes trivsel, velvære og tilpasning i den nye situasjonen. I sosialt isolerte mikromiljøer kan den unge vanskelig skape gode og varige relasjoner. Det finnes heller ingen garanti for at den unge aksepteres eller mestrer den nye settingen i den økologiske overgangen fra et mikromiljø til et annet (Klefbeck og Ogden, 2003).

Noen av tenåringene er innadvendte, stille, kanskje mistenksomme, mens andre er åpne, initiativrike og har lett for å komme i prat med andre. Om den enkelte er mistenksom kan vedkommende vanskelig motiveres til å ta kontakt med andre ungdommer. Det kan også tenkes at enkelte allerede får sitt behov for venner tilfredsstillt av relasjoner til en eller flere voksne. Men det er riktignok ikke det man får inntrykk av.

På mitt spørsmål om hvor tenåringene får venner og hva slags venner de har, svarer informanten bosatt på hybel: ”Jeg har noen venner fra hjemlandet som er under barnevernet, men de er bare litt eldre enn meg, kanskje 18 og 19 år”. Mens informanten fra bokollektivet sier at:

Jeg kjenner noen norske. Jeg ble kjent med de fra Røde Kors og jeg har litt kontakt med de av og til. Vi sender melding og treffes. Det er bra fordi jeg snakker norsk da. Når jeg snakker feil, blir bedre av å snakke riktig med han.

Ut fra sitatene over kan man se bestemte ulikheter mellom guttene. Hvorfor har den ene kun venner med samme bakgrunn, mens den andre har kontakt med norske jevnaldrende? Kan det være selve omsorgssituasjonen som påvirker deres muligheter til å treffe andre jevnaldrende?

Eide (2000) legger vekt på tre ulike arenaer for sosialisering av alenebarn. Det ene er omsorgssituasjonen, de to andre er skole og fritid. Omsorgssituasjonen til tenåringene fra denne studien ser i første omgang ikke ut til å ha særlig betydning for etablering av vennskap, fordi begge guttene sier at de har venner. Forskjellen mellom dem ligger i at gutten fra bofelles-

skapet har norske venner, mens den andre gutten kun har venner med samme bakgrunn som ham selv. Kan omsorgssituasjonen likevel ha betydning for forskjellen i vennenes bakgrunn? Det kan tenkes at ungdom som bor i bofellesskap oftere blir oppmuntret av ansatte til å ta kontakt med norske tenåringer. De ansatte som kjenner til arenaer hvor norsk ungdom oppholder seg, kan fungere som brobyggere mellom de mindreårige og norsk ungdom. Tenåringene fra hyblene har ikke samme type oppfølging fra de ansattes side. Selv om de ansatte kan komme med forslag om å treffe norske jevnaldrende, vil trolig kreve oppfølging, noe den ansatte ikke har tid til.

Tenåringen oppgir at han har eldre venner. Ifølge Frønes (2006) vil aldersavstand mellom ungdom ha betydning for sosialisering. Forskjellen ligger i at de eldre innehar kompetanse og en sosial posisjon som virker tiltrekkende på de yngre. De eldre vil framstå som rollemodeller, og vil videreformidle sin kompetanse til de yngre.

Engebrigtsen (2002) presiserer at de som klarer å etablere vennskap med norsk ungdom er de som lærer språket, tilpasser seg sosialt i et norsk ungdomsmiljø og henger med på skolen. ECONs rapport fra 2007 viser også at alenebarn hadde få norske venner spå tross av at de hadde sterkt ønske om å nettopp ha norske venner. De hadde også problemer med innpass i norske miljøer. Derimot viser rapporten at kontakt med etniske venner forebygger ensomhet. Samme undersøkelse viser at kommunene på grunn av begrenset tilgang til midler jobbet lite med å utvide de unges sosiale nettverk.

Denne studiens funn viser at enkelte ansatte jobber for at guttene skal skaffe seg norske venner. Noen av informantene mente at så fort de unge begynte på norsk skole, kom de til å få venner, mens andre mente at guttene ordnet slikt selv. Ansatte som forsøker å hjelpe alenebarn med å utvikle relasjoner møter ofte på ulike hindringer. Det er ikke alltid lett å hjelpe barna inn i miljøer der de kan bli kjent med andre. Likevel understreker de at det er viktig å arbeide for at det opprettes kontakt mellom mindreårige og norske jevnaldrende:

Av de som ikke har norske venner, har jeg foreslått det med flyktningguide som Røde Kors har. Da kan jeg snakke med de [Røde Kors] og så kan de finne en ungdom på samme alder, med samme interesser, samme kjønn. Slik at de kan gjøre ting sammen, enten å gå på fotballkamp eller på kino, eller tur, eller shopping, alt ettersom. Det har det vært litt "Ja/Nei" og lander på at det vil de ikke. Det vet jeg ikke helt hvorfor fordi de vil veldig gjerne ha norske kontakter, norske venner. Det virker som det er en sperre på et eller annet. Det virker som da er det bedre å sitte aleine... akkurat det vet jeg ikke helt hvorfor det er sånn. Jeg prøver å gjøre det her så positivt som mulig, men det er en greie der. Det er ikke så lett det der i forhold til norsk ungdom.

Det å hjelpe ungdommen med å få norske venner er altså ikke så lett for de ansatte. Hva som ligger bak den avgjørelsen hos guttene om ikke å benytte seg av en slik mulighet er vanskelig å si. En grunn kan være språkproblemer, og at de derfor heller søker mot ungdom fra hjemlandet eller de med en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Frønes (2006) legger vekt på at jevnaldrendes relasjoner tar utgangspunkt i at de jevnaldrende er like både i situasjon og at de opplever situasjonen likt. De mindreårige befinner seg i en annen situasjon enn norsk ungdom. De er her uten foreldre og familie og de bor enten på hybler eller i bofellesskap og har en annen bakgrunn enn norsk. De mindreårige og norsk ungdom vil derfor ikke oppleve seg som like.

En annen årsak kan være kulturforskjeller, der alenebarn ikke forstår helt sosiale koder og væremåte. Forskning viser at alenebarn blir frustrerte fordi de ikke har forstått norsk tankegang og oppførsel, i tillegg til at de føler seg ukomfortable med norske venner (Oppedal m.fl., 2009). Jevnaldrende har en egen kommunikasjonsmåte ifølge Frønes (2006). Måten jevnaldrende kommuniserer på handler om kontrakter dem imellom. For at en jevnbyrdig skal vinne innpass og posisjon i gruppen må vedkommende avkode de tvetydige signalene som de andre sender. Det er ikke tilfeldig hvordan de unge forstår hverandre, de etablerer kontrakter om gjensidig forståelse og felles forutsetninger. Når de mindreårige har problemer med å forstå norsk vil det være vanskelig å avkode signalene. Derfor vil de mindreårige føle seg ukomfortable med norske venner. Den begrensede kontakten mellom mindreårige og norsk ungdom vil også bidra til at mindreårige eventuelt vil bruke lenger tid til å etablere kontrakter om gjensidig forståelse.

En tredje årsak kan være at norsk og enslig mindreårig ungdom har ulike forutsetninger for å utvikle vennskap. Selv om likhet er et utgangspunkt for etablering av relasjoner mellom jevnaldrende, vil mindreårige og norsk ungdom stille ulikt. Med det mener jeg at på grunn av de erfaringene som barnemigranter har gjort, har de et annet utgangspunkt for å skape vennskap enn norske jevnaldrende (se pkt. 7.3.1). Det kan hende at alenebarn er på et annet modningsnivå enn norske jevnaldrende, og at det derfor det lettere for guttene å henvende seg til jevnaldrende som har vært gjennom det samme. Frønes (2006) viser til at relasjoner mellom jevnaldrende er en arena for sammenligning og diskusjon. Når de mindreårige har gjort erfaringer som er så ulike fra det norske ungdom har av erfaringer, blir det vrient for begge gruppene å finne felles temaer å snakke sammen om. For eksempel vil norsk ungdom finne det vanskelig å leve seg inn i den mindreåriges erfaringsbakgrunn og få innsikt i dennes opplevelser. De har ikke samme grunnlag for å sammenligne erfaringer.

Relasjoner mellom jevnaldrende er ikke noe man får, men noe man oppnår. Vennskap må reflektere gjensidighet og aktivt vedlikeholdes (Frønes, 2006). Det ser ut som nærmiljøet, skole og fritid kan være svaret for at de unge skal kunne få relasjoner til norsk ungdom og andre jevnaldrende. Men jeg vil gjerne vite hva slags betydning foruten det å få venner, fritid har for den enkelte. Hvordan preger fritidsarenaen tenåringenes hverdag? Det skal jeg belyse i neste punkt.

7.3.1 Fritid

Fritid er som sagt en sosialiseringsarena som kan bidra til at alenebarn får utvidet nettverk. Vi har sett at kontakten mellom norsk ungdom og mindreårige av flere grunner kan være vanskelig. Lauritsen m.fl., (2002) mener at de unge kanskje bør få et sosialt nettverk innen sin egen nasjonalgruppe først slik at de blir trygge før de søker til norske ungdomsmiljøer.

Funn fra denne studien viser at de ansatte også jobber for å skaffe mindreårige kontakter innen minoritetsgrupper. De ansatte fra kommunen driver et foretak som heter ”Torsdagsgruppa”. Dette er en form for ungdomsklubb hvor enslige mindreårige med ulik etnisk bakgrunn samles hver torsdag. De ansatte tilbyr et varmt måltid og pleier å ta opp temaer som kan være relevante i de mindreåriges hverdag. Klubben er åpen for mindreårige bosatt både på hybler og i bofelleskap. Foruten å være et uhøytidelig samlingssted, tilbyr klubben aktiviteter som for eksempel biljard- og bordtennisspill. Dessuten får de ansatte mulighet til å pleie relasjoner med dem som møter opp. En ansatt forklarer hva tiltaket går ut på:

Det er jo en klubb hvor alle enslige mindreårige kan komme. Så pleier vi å lage mat og de spiller biljard og vi har temakvelder og snakker med de. Og det er jo veldig bra for da får man på en måte tulla litt med de, snakka med de og spilt litt biljard og hatt det litt gøy og samtidig.

Flere informanter fra prosjektet forklarer at en slik fritidsklubb er verdsatt av mange tenåringer. En av informantene forteller at det ikke alltid passer for ham å være med, men at han gjerne går dit når han kan: ”Jeg er med på torsdagsgruppa hvis jeg kan og har tid. Når jeg skal ikke trene. Jeg liker å være med fordi jeg er mye aleine”.

Helland og Øia (2000) legger stor vekt på betydningen som en fritidsklubb kan ha for ungdom. Den tilbyr voksne rollemodeller, slik som de ansatte. Klubben fremmer samhold, tilhørighet og trivsel. Den bidrar til at de unge får et samlingssted og kan få venner som har vært gjennom det samme. Dessuten får de som bor på hybler et varmt måltid som de spiser i fellesskap med andre. De vil kanskje glemme ensomheten i de to-tre timene de deler med både

voksne og jevnaldrende. Klubben kan hjelpe ungdom med å mestre ting som de ikke mestrer på andre arenaer (Helland og Øia, 2000). De mindreårige lærer mye nytt og føler seg akseptert. Dessuten vil et slikt sted føre til at de unge kan øve på sine sosiale ferdigheter og forstå koder og signaler. I tillegg vil klubben påvirke holdninger ved at de unge kan være rollemodeller for hverandre og fremme et positivt selvbilde, som allerede nevnt. Med andre ord vil det si at i denne sammenheng er likheten mellom de mindreårige sterk. Likheten kan handle om alder og posisjon. Denne likheten gjør at jevnaldrende sammenligner seg med andre enten det gjelder skole eller fotballbanen (Frønes, 2006). De mindreårige stiller likt når det gjelder erfaringer – det at de har flyktet fra sine hjemland og er her uten sine familier. Ved å utveksle erfaringer vil de kjenne seg igjen og forstå hverandre. Derfor vil det kanskje være lettere å søke til jevnaldrende med lignende bakgrunn.

Fritid handler også om aktiviteter som er viktige for både den fysiske og psykiske helsen. Fritidsaktiviteter kan bidra til at den mindreårige får møte andre på samme alder og med samme interesser, og får etablert vennskap. Dessuten vil de som er bosatt på hybler kanskje kjenne mindre på ensomheten når de har noe å se fram til og gjøre på fritiden. Dette er noe som de ansatte er opptatt av. De oppmuntrer guttene til å prøve noe de kan like: ”Og at de skal være i aktivitet, om de går på malerkurs eller om de spiller fotball eller trener på Elixia, så lenge de gjør noe, så lenge de ikke sitter bare hjemme, så er det bra”.

Helland & Øia (2000) påpeker at det er forskjell på innvandrerungdoms og norsk ungdoms aktiviteter på fritida. Norsk ungdom er ofte mer aktiv i organisasjoner og i sitt nærmiljø. De tilbringer mye tid med venner på sine rom og utnytter muligheter til friluftsliv. Innvandrerungdom drar gjerne til sentrum, er aktive på fritidsklubber og i helsestudio, driver med kampsport og driver ulike former for dans. Disse skillene kan være en pekepinn på de ulike preferanser disse to ungdomsgruppene har, noe som kanskje ansatte fra kommunen ikke er klar over. Det kan også være grunnen til at enslige mindreårige trekker seg fra tilbudet om å treffe norske jevnaldrende, eller at de ikke føler seg helt komfortable med norske venner.

Kommunen tilrettelegger for at de unge kan bedrive aktiviteter på fritiden. Denne studien viser at det er guttene selv som bestemmer typen aktivitet. Å kunne velge selv vil oppleves som mestring og frihet, kan bidra til å styrke selvbilde. For eksempel sier en av informantene: ”De bestemmer alt selv. De bestemmer selv hva de vil gjøre. Hvis de har lyst å begynne på fotball, så begynner de på fotball. Hvis de har lyst å begynne på nanbudo, så gjør de det. De velger helt selv”. Andre studier viser også at mindreåriges valg av fritidsaktiviteter var basert på deres egne ønsker og interesser (ECON, 2007, Lauritsen m.fl. 2002). De ansatte hjelper de

mindreårige med å finne fram til ulike fritidsaktiviteter ifølge denne studien. De prøver også å følge de unge i fritidsaktiviteter, men det har de ikke alltid tid til. De mindreårige setter pris på denne støtten. Kommunen mottar ulike stønader ved bosetting av barn. Noe av den økonomiske støtten skal også dekke for barnas fritidsaktiviteter. Likevel ser det ut som kommunen av økonomiske grunner har et begrenset aktivitetstilbud. Dette rammer tenåringene i denne studien...

8 Avsluttende kommentar

Temaet i denne oppgaven har vært kommunens organisering av omsorgsarbeidet rettet mot enslige mindreårige flyktninger under og etter bosetting. Formålet har vært å synliggjøre disse barnas egen erfaring og opplevelse av sin livssituasjon, og de ansattes omsorgsarbeid med dem. Jeg intervjuet sju ansatte og tre tenåringer for å få en dypere forståelse av hverdagen til de mindreårige. De ansatte jobbet tett med de unge og hadde derfor erfaringer som kunne få fram viktige momenter i kommunens omsorgsarbeid. Tenåringene meddelte sine egne tanker, meninger og følelser ut fra sin egen opplevelse av dette omsorgsarbeidet. Resultatene skal ikke generaliseres slik at det gjelder alle enslige mindreårige, men snarere å gi et bilde av de ulike utfordringene som både de unge og de ansatte møter. I dette siste kapitlet vil jeg oppsummere de mest sentrale funn som er betydningsfulle for studiens problemstilling.

BOSITUASJON

Funn viser at når kommunen skal forberede seg til bosetting av mindreårige, tar man utgangspunkt i den individuelle kartleggingen av den unge som er gjort på asylmottaket. Med bakgrunn i dette verktøyet skal kommunen finne en boløsning for den unge.

Selv om kartleggingen brukes mye i bosettingsarbeidet viser det seg at den har sine begrensninger. Ofte oppdager kommuneansatte at det gis feil informasjon eller at informasjon blir holdt tilbake. Dette kan ha uheldige konsekvenser for den bosatte med tanke på at valg av bolig skal være individuelt tilpasset.

Videre viser funn at kommunen selv bestemmer hva slags bolig den unge får, selv om det skal tas hensyn til den unges ønsker og til individuelle behov. Det fremkommer ikke konkret informasjon i datamaterialet om årsakene til dette. Men det er mest sannsynlig at kommunen har begrenset tilgang til boliger.

Kommunen har flere former for omsorgsløsninger. Det viser seg at selv om bosetting i bofellesskap er hensiktsmessig, er de bosatte ikke fornøyde. De påpeker at de ønsker og har forventninger om å bo alene. Kommunen tilbyr ikke mer enn en boløsning ved bosetting av mindreårige. Når det gjelder hybel har kommunen erfart at de mindreårige opplever å bli ensomme. Dette kan skyldes den oppfølgingen som tilbys av kommunen. Dessuten er denne boløsningen ikke individuelt tilpasset i den forstand at den unge er bosatt langt fra byen og uten muligheter til å være med venner og delta på fritidsaktiviteter. Slik sett er bofellesskapet

en bedre form for bosetting både på grunn av den kontinuerlige oppfølgingen, men også det sosiale rundt de enslige mindreårige.

Kontakten mellom kommune og mottak har også betydning for bosettingen av mindreårige. Samarbeidet mellom disse to instansene kunne være tettere og man kunne hatt mer tydelig definerte ansvarsområder. Ved etablering av en tett kontakt mellom disse to vil det kunne jobbes mot et felles mål om at den unge skal bli tilbudt en god omsorgsløsning.

Det ser ut som barns opphold på mottak er med på å skape store forventninger til kommunen. Forventninger kan dreie seg om valg av bolig, oppfølging, skole, økonomisk støtte, osv. De ansatte investerer mye tid på å dempe disse forventninger og hjelpe de unge med å forstå sin situasjon her og nå. Det har vist seg at de unge har gått glipp av viktig informasjon fra møtet med kommunerepresentanter fordi det ikke har vært tolk til stede.

OMSORG

Kommunens omsorgsarbeid med den mindreårige er viktig for vedkommendes videre utvikling og framtid. Dette er et område som preges av nære relasjoner. De ansatte er opptatt av å gi god omsorg. Funnene viser at de ansattes syn på omsorg springer ut fra deres syn på barn og oppdragelse.

De ansatte er opptatt av å vise at de bryr seg og være til stede. Selv om mange av informantene tar hensyn til den kulturelle dimensjonen i omsorgsutøvelse overfor barna, finner misforståelser sted. Språkproblemer preger samhandlingen. De mindreårige opplever omsorgen som stort sett god, men at det blir vanskelig å forholde seg til ulike ansatte. Det har vist seg at de foretrekker enkelte ansatte fremfor andre. Det kan skyldes de ansattes sensitivitet for kulturelle forskjeller, eller på grunn av tilliten disse barn har til enkelte ansatte.

Funn viser at kontinuitet er viktig i oppfølging av barn. De som var bosatt på hybler fikk ikke nok tilsyn, noe som bekymrer de ansatte. Oppfølgingsarbeidet påvirkes av tidspress og knappe ressurser. De ansatte må gjøre prioriteringer eller påta seg flere arbeidsoppgaver som går på bekostning av mindreåriges oppfølging. Dessuten møter de ansatte på andre utfordringer også, for eksempel taushet fra tenåringenes side. Dette kan gjøre kontakten mellom dem vanskelig. Det viser seg likevel at disse tenåringene trenger mer tid på seg før de skaper tillit til en voksen. Faste rammer og struktur er viktig for utvikling av barn og unge. Bofellesskapet har ennå ikke fått på plass regler og rutiner og de ansatte gir uttrykk for at de er lite samkjørte. Samarbeidet mellom kollegaer er så som så. Dette påvirker relasjonen mellom dem og de

unge ved at de unge bruker manipulering for å oppnå sine mål. Derfor bruker de ansatte grensesetting som middel for å regulere deres atferd og for å skape struktur og forutsigbarhet.

Videre viser funn at de ansattes relasjonskompetanse har også en del å si for omsorgsarbeidet med de unge. Ansattes tilnærming til de unge skjer ved å se den andre og ved å skape tillit. De ansattes rolle som omsorgsgiver kan til tider være krevende, men også givende. Funn viser at det er forskjell blant de ansatte når det gjelder deres engasjement i arbeidet med de unge. De unge foretrekker gjerne ansatte som viser ekte engasjement. Disse engasjerte seg i arbeidet med de unge på tross av knappe ressurser, tidspress og begrenset økonomi. Dette engasjementet preges av profesjonalitet, men også den personlige dimensjonen ofte er fremtredende. Selv om morsinstinkt kommer fram, klarer de fint å balansere mellom å være profesjonell omsorgsgiver og være personlig i tilnærmingen til mindreårige.

SOSIALT NETTVERK

De mindreårige som bosettes i kommunen kjenner ingen eller få personer i den nye tilværelsen. Noen har kanskje slekt her i Norge og noen har venner fra mottaket. Dersom de har oppholdt seg i en annen kommune under mottaksfasen, vil deres eneste kontakt være de ansatte. Derfor trenger de å bygge opp et sosialt nettverk rundt seg.

Funn fra denne studien viser at de ansatte er en av de få personkontaktene for den mindreårige etter bosettingen. Dette stiller ekstra krav til dem som omsorgspersoner. De ansatte uttrykker bekymring for dette siden relasjonen mellom dem og de unge vil avsluttes etter hvert som de vokser og skal ut av systemet. Derfor jobber enkelte med å skaffe de unge voksenkontakter. Det har vist seg at dette har vært et vanskelig oppdrag. Enkelte ansatte bruker sine egne kontakter som kan stille opp som støttekontakter for de unge. Mindreårige har ikke særlig kontakt med sine voksne landsmenn. De unngår bevisst kontakt med dem. Likevel ser det ut som relasjoner mellom personalet og mindreårige i bofellesskapet dekker de mindreåriges behov for voksenkontakt.

Skole er en sosialiseringsarena som kan bidra til at den unges omgangskrets utvides. Dette ser ut til å være vanskelig siden de unge er over 16 år og går på voksenopplæring. Det begrenser deres muligheter for å treffe jevnaldrende. Derimot øker dette deres muligheter til å få tilknytning til voksne.

Skolen er med på å øke kunnskap og forbedre språkferdighetene til disse barna. Funn viser at de har ambisjoner og de fleste ønsker å ta høyere utdanning etter hvert. Derfor vil de fleste

begynne rett på videregående skole, noe som forskning har vist kan være veldig krevende for dem. Videre ser det ut som de unge mangler informasjon og oversikt over de ulike studie- og yrkesretninger. De har gitt uttrykk for at de trenger hjelp av de ansatte for å bli forklart for hva de ulike retningene går ut på.

Når det gjelder venner, klarer de fleste å skaffe seg venner og bekjentskap. Funn viser at tenåringene har lettere for å få venner med samme eller en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Det kan forklares med at de unge og norsk ungdom er ulike og har ulik utgangspunkt for å etablere vennskap. Vennskap mellom de unge og norsk ungdom vil bidra til at de mindreårige lærer norsk og lettere tilpasser seg i samfunnet. De ansatte forsøker derfor å finne veier og arenaer hvor de kan presentere de unge for norsk ungdom. Men ifølge funn fra denne studien er dette vanskelig, og det har gitt sparsomme resultater. Derimot viser det seg at bruken av en ungdomsklubb for de enslige mindreårige kan bidra med mye positivt. Det er et åpent tilbud for alle bosatte, uansett bosettingsform. Der møter de både ansatte og andre jevnaldrende i mer eller mindre samme situasjon.

Når det gjelder fritidsaktiviteter velger de fleste barna selv aktivitet ut fra sitt eget ønske og egen interesse. Det viser seg at aktivitetstilbud for denne gruppen ofte forsinkes fra kommunens side grunnet økonomi og besparinger. Dette går utover barna og skaper frustrasjon både hos dem og de ansatte. Dessuten er oppfølging av barna i fritidsaktiviteter preget av dårlig tid blant de ansatte.

8.1 Egne refleksjoner

Med denne oppgaven har jeg kanskje ikke kommet til nye konklusjoner enn det som allerede finnes innen forskning for denne gruppen. Ivaretagelsen av mindreårige handler om mer enn vanlig omsorg. Som vi har sett er omsorg et vidt begrep. De ansatte viser et ekte engasjement og de prøver så godt de kan for å lage faste rammer rundt dem. Dette er ikke lett når den ansatte møter ungdom med savn, sorg og traumer.

Med utgangspunkt i denne problemstillingen:

”Hvilken betydning har omsorg, boligsituasjon og sosialt nettverk i bosetting av enslige mindreårige flyktninger i kommunen?”,

mener jeg at jeg har gjort funn innen omsorg, boligsituasjon og sosialt nettverk som har betydning for de mindreåriges tilværelse.

Det faktum at kommunen velger bolig til den mindreårige vil påvirke den enkelte og hans muligheter til å få omsorg, komme i kontakt med andre og drive med fritidsaktiviteter. Bor man langt fra viktige sosialiseringarenaer slik som skole og fritid, vil den mindreårige ikke ha samme tilgang til disse arenaene som dem som er bosatt i bofellesskap. På den andre siden vil et bofellesskap som ikke er godt organisert påvirke den unges utviklingsmuligheter i en annen retning. Vi har sett at informantene fra bofellesskapet opplever de ansattes omsorg og dermed engasjement som ufrivillig.

Måten kommunen organiserer sitt omsorgsarbeid med de mindreårige preger den ansattes muligheter for å utøve sitt omsorgsansvar. Tidspres og knappe ressurser er med på å begrense samhandling og dermed ivaretagelsen av disse tenåringene. Likevel er de ansatte innstilt på å hjelpe, støtte og veilede de unge til en bedre framtid.

Jeg er ingen grunn til å anta hvilket boligvalg eller omsorgsløsning er best fordi jeg mener at det er avhengig av den mindreåriges individuelle forutsetninger for å mestre livet. Jeg mener likevel at kommunen kunne jobbet mer mot å ta hensyn til individuelle behov og foreta justeringer underveis.

Når det gjelder den metodiske delen ser jeg at intervjuguiden inneholder mange ulike temaer. Dette har gjort at jeg har hatt datamateriale som berører flere områder som kan være vanskelig å ha med i en begrenset oppgave som denne. Om jeg hadde gjort dette igjen, ville jeg valgt å gjøre spesifikke valg når det gjelder temaer. En ser at mine hovedkategorier er ganske omfattende. Datamaterialet omfatter funn som jeg ikke har kunnet ta med, for eksempel hjelpevergen og hjelpevergens rolle som en voksen omsorgsperson i de mindreåriges liv. Det er derfor jeg ville satset å fordype meg i et tema.

Noen ville kanskje kritisert oppgaven for å være negativ i den forstand at fokuset har vært på den manglende ivaretagelsen av de mindreårige i kommunen. Jeg har påpekt at de ansatte gjør stort sett en god jobb med de unge, men kommunens regler, retningslinjer og økonomi begrenser deres arbeid med disse barna. Det går utover de unges trivsel og utviklingsmuligheter.

Enslige mindreårige er som sagt en flyktninggruppe som engasjerer både organisasjoner, myndigheter, politikere og vanlige folk. Deres sårbarhet vekker medfølelse og ønske om å hjelpe. En skal ikke glemme at disse barn og unge er ressurssterke også. Jeg tror at et positivt fokus på de mindreåriges mestringsevner vil bidra til at den enkelte vil ha mer tro på seg selv

og dermed klare seg bra. Dette er et tema som kan være spennende å fordype seg i. Det viktigste er å få fram de mindreåriges stemme.

Referanser/litteraturliste

Bengtson, M. & Ruud, A.K. (2012). Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen. I: K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 183-198). Oslo: Gyldendal Akademisk

Barne- og familiedepartementet (2001). *Håndbok for kommunene om arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger*. BFD 2001

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2011). *Arbeid med mindreårige asylsøkere og flyktninger. En håndbok for kommunene*. BLD 2011

Barth, F. (2008). *Afghanistan og Taliban*. Oslo: Pax

Befring, E. (2007). *Forskningsmetode med etikk og statistikk* (2.utg.). Oslo: Det Norske Samlaget

Bengtson, M. & Ruud, A.K. (2012). Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen. I: K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 183-198). Oslo: Gyldendal Akademisk

Berg, B. (2012). Fra et liv på vent til bosetting i kommunene. I: K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 199-218). Oslo: Gyldendal Akademisk

Christie, H.J., Døhlie, E. & Eide, K. (2011). Omsorgen for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere – introduksjon av en arbeidsmetode. *Barn i Norge 2011* (12). (s.58-78). Hentet fra: http://www.vfb.no/filestore/Hefter_og_brosjyrer_til_nedlasting/Barn_i_Norge/NYweb_BAR_NiNORGE2011.pdf

Dalen, M. (2004). *Intervju som forskningsmetode – en kvalitativ tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget

ECON (2007). *Bo- og omsorgstiltak for enslige mindreårige i kommunene. Utgiftskartlegging og vurdering av kvalitet*. Rapport, 032. Oslo: ECON

Eide, K. (2000). *Barn i bevegelse. Om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger*. Porsgrunn: Høgskolen i Telemark

Eide, K. (2005). *Tvetydige barn. Om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Doktoravhandling. Bergen: Universitetet i Bergen

Eide, K. (red.). (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Eide, K. og Broch, T. (2010). *Enslige mindreårige flyktninger. Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Oslo: Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP), Helseregion Øst og Sør.

Engebrigtsen, A. (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn... Et transnasjonalt perspektiv på enslige, mindreårige asylsøkere*. NOVA 2002-rapport 7/02

Engebrigtsen, A. (2012). Omsorg og barn utenfor barndommen. I: K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 157-179). Oslo: Gyldendal Akademisk

Fangen, K. (2004). *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget

Fife, A. (2002). *Tverrkulturell kommunikasjon*. Oslo: Yrkeslitteratur AS

Fife, A. (2011). *Har jeg forstått riktig? Kulturforskjeller i hverdagslivet*. Oslo: Kolofon Forlag AS

FNs konvensjon om barnets rettigheter. Hentet fra:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2000/barnekonvensjonen-kortversjon-norsk.html?id=87582

Frønes, I. (2006). *De likeverdige. Om sosialisering og de jevnaldrendes betydning*. (3.utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk

Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Gulbrandsen, L.M. (red.). (2006). *Oppvekst og psykologisk utvikling. Innføring i psykologiske perspektiver*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Hammersley, M. & Atkinson, P. (1987). *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. London: Routledge

- Helland, H. & Øia, T. (2000). *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Heyerdahl, G.B. (1993). Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). I: T.B. Eriksen (red.), *Vestens tenkere. Fra Descartes til Nietzsche*. Bind II. Oslo: Aschehoug & Co
- Hundeide, K. (2001). *Ledet samspill. Fra spedbarn til skolealder* (2. utg). Høvik: Vett & Viten AS
- Hundeide, K. (2003). *Barns livsverden: Sosiokulturelle rammer for barns livsverden*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag
- Integrering- og mangfoldsdirektoratet (2009). *Barna først*. Oslo: Magasin utgitt av IMDi
- Ingebrigtsen, K., Berger, T. & Thorsen, L. (2004). ”Ingen her vet at jeg ikke tør sove”. Rapport med tilrådning om tilsynsmodell for enslige mindreårige asylsøkere. Redd Barna; Rapportnummer 30/04
- Kjærnsrød, M.F. (2010). ”Jeg har en annen drøm...”. *En studie av enslige mindreårige asylsøkeres opplevelse av å leve i asylmottak i Norge*. Universitetet i Oslo: Masteroppgave i spesialpedagogikk ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet, institutt for spesialpedagogikk
- Klefbeck, J. & Ogden, T. (2003). *Nettverk og økologi. Problemløsende arbeid med barn og unge* (2.utg.). Oslo: Universitetsforlaget
- Kohli, R.K.S. (2007). *Social Work with Unaccompanied Asylum Seeking Children*. London: Palgrave Macmillan
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2.utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Kvalem, I.L. & Wichstrøm, L. (red.). (2007). *Ung i Norge. Psykososiale utfordringer*. Oslo: Cappelen Forlag
- Lauritsen, K., Berg, B. & Dalby, L. (2002). *Enslige flyktninger – kollektive utfordringer. Kommunenes arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Trondheim: SINTEF
- Lidén, H. (2012). Det vanskelige asylintervjuet. I: K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 118-143). Oslo: Gyldendal Akademisk

Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation

LOV 1981-04-08 nr 07: Lov om barn og foreldre (barnelova).
Hentet fra: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19810408-007.html#31>

LOV 1992-07-17 nr 100: Lov om barneverntjenester (barnevernloven).
Hentet fra: <http://www.lovdatab.no/all/hl-19920717-100.html#3-4>
<http://www.lovdatab.no/all/hl-19920717-100.html#4-15>

Nortvedt, P. (2004). Profesjonell omsorg – dyd eller ferdighet? I: Ruyter, K.W. & Vetlesen, A.J. (red.). *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Pastoor, L.W. (2012). Skolen – et sted å lære og et sted å være. I: K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 219-240). Oslo: Gyldendal Akademisk

Ruyter, K.W & Vetlesen, A.J. (red.) (2004). *Omsorgens tvetydighet – egenart, historie og praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Schiefloe, P.M. (2011). *Mennesker og samfunn. Innføring i sosiologisk forståelse* (2.utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Skau, G.M. (2011). *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker* (4.utg.). Oslo: Cappelen Damm

Stang, E.G (2012). Barns stilling i utlendingsloven. I: Eide, K.(red.) (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 102-117) Oslo: Gyldendal Akademisk

Stang, E.G (2012). Den rettslige reguleringen av omsorgssituasjonen. I: Eide, K.(red.) (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 144-156) Oslo: Gyldendal Akademisk

Stang, E.G (2012). Flyktningbarn og menneskerettigheter. I: Eide, K.(red.) (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 81-101) Oslo: Gyldendal Akademisk

St. meld. nr 17. (2000). *Asyl og flyktningpolitikken i Noreg 2000-2001*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/20002001/stmeld-nr-17-2000-2001-/8.html?id=194129>

St. meld. nr 27 (2011-2012). Barn på flukt. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.

Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/regpubl/stmeld/2011-2012/meld-st-27-2011-2012.html?id=684767>

Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode* (3.utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Tjersland, O.A., Engen, G. & Jansen, U. (2010). *Allianser: Verdier, teorier og metoder i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk

UNHCR/Save the Children (2004): *Enslige mindreårige i Europa-programmet. Erklæring om god praksis*. (3.utg.). Norsk oversettelse. Geneva: UNHCR, EU og Save the Children.

Hentet fra: <http://www.reddbarna.no/soek?q=erkl%C3%A6ring+om+god+praksis>

Varvin, S. (2003). *Flukt og eksil. Traume, identitet og mestring*. Oslo: Universitetsforlaget

Øien, C. (2010). *Underveis. En studie av enslige mindreårige asylsøkere*. Fafo-rapport 20. Oslo: Fafo

Øien, C. (2012). Epilog. I: K. Eide (red.), *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. (s. 315-324). Oslo: Gyldendal Akademisk

Aamodt, L.G. (1997). *Den gode relasjonen – støtte, omsorg eller anerkjennelse?* Oslo: Ad Notam Gyldendal

Kilder fra nett:

<http://www.udi.no/Nynorsk/Beskyttelse-asyl/Einslege-mindrearige-asylsokjarar/>

<http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Asyl/Enslige-mindrearige-asylsokere/>

<http://www.udi.no/Sentrale-tema/beskyttelse/Asylsokere-og-flyktninger/Enslige-mindrearige-asylsokere/#prosess>

<http://www.udi.no/arsrapport2010/Asyl-og-mottak/Storst-nedgang-blant-enslige/>

<http://www.poyry.no/om-oss/poyry-management-consulting/tjenester>

Vedlegg

Vedlegg 1: NSD søknad

Vedlegg 2: Informasjonsskriv for ansatte

Vedlegg 3: Informasjonsskriv for EM

Vedlegg 4: Informasjonsskriv for hjelpeverge

Vedlegg 5: Intervjuguide for ansatte

Vedlegg 6: Intervjuguide for EM

Ketil Eide
Avdeling for helse- og sosialfag
Høgskolen i Telemark
Postboks 203
3901 PORSGRUNN

Vår dato: 15.10.2010

Vår ref: 25152 / 3 / JSL

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 01.10.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

25152	<i>Bosettingen av enslige mindreårige flyktninger/ asylsøkere i kommunen</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Telemark, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Ketil Eide</i>
Student	<i>Mrika Kozmaqi</i>

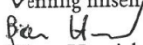
Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen,

Bjørn Henriksen

Juni Skjold Lexau

Kontaktperson: Juni Skjold Lexau tlf: 55 58 26 35
Vedlegg: Prosjektvurdering
✓ Kopi: Mrika Kozmaqi, Deichmansgata 87 A, 3924 PORSGRUNN

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 25152

Formålet med prosjektet er å finne ut hvordan kommunen arbeider når de flytter enslige mindreårige flyktninger fra et asylmottak til en eventuell ny bolig eller by, og hvilken betydning de ulike tiltakene iverksatt av kommunen kan ha for den enkelte.

Det behandles sensitive personopplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn, eller politisk, filosofisk eller religiøs oppfatning (jf. pol § 2 nr 8 bokstav a).

Utvalget består av 3-4 enslige mindreårige flyktninger i alderen 16 år og oppover, og 3-4 kommuneansatte som jobber med målgruppen. Utvalget informeres skriftlig og muntlig om prosjektet (jf. informasjonsskriv mottatt 14.10.2010) og samtykker skriftlig og muntlig til deltakelse. Flyktingenes verger vil også få informasjon - og avgi samtykke - til ungdommenes deltakelse i prosjektet.

Opplysningene samles inn gjennom personlig intervju og observasjon. Det registreres ikke personidentifiserende opplysninger under observasjonsdelen av studien. Det registreres direkte personidentifiserende opplysninger under intervjudelen av prosjektet ved at navn og eventuelt e-postadresse og telefonnummer vil bli registrert. Det tas videre høyde for at det registreres indirekte personidentifiserende opplysninger gjennom bakgrunnsvariabler. Det vil bli benyttet lydopptak, og lydfilene vil bli lagret på pc.

Innsamlede opplysninger registreres på privat PC. Personvernombudet legger til grunn at bruk av privat PC er i tråd med Høgskolen i Telemark sine rutiner for datasikkerhet.

Datamaterialet anonymiseres senest ved prosjektslutt, 01.06.2011, ved at lydopptak og navnelister slettes og eventuelle indirekte personidentifiserende opplysninger slettes eller grovkategoriseres på en slik måte at de ikke kan tilbakeføres til en enkeltperson.

VEDLEGG 2

TIL MILJØARBEIDERE/SAKSBEHANDLERE

**FORESPØRSEL OM DELTAKELSE I PROSJEKT OM ENSLIGE MINDREÅRIGE,
SAMTYKKEERKLÆRING**

Hei!

Mitt navn er Mrika Kozmaqi og er utdannet sykepleier. Jeg holder på med masterutdanning ved HIT, Avd. for Helse- og Sosialfag. Jeg skal begynne på min masteroppgave nå og skal gjøre en studie av enslige mindreårige flyktninger. Oppgaven har som tittel: "Bosettingen av enslige mindreårige flyktninger/asylsøkere i kommunen."

Å flytte fra et asylmottak til en bolig i kommunen kan være en stor overgang for den enkelte enslig mindreårig. Målet med studien er å finne ut mer om hvordan disse barna/ungdommene blir ivaretatt av kommunen, og hvordan det tilrettelegges for at alenebarna får det så godt som mulig.

For å kunne svare på min problemstilling ønsker jeg å observere arbeidet som kommunen gjør i forbindelse med bosettingen av ungdommene, dette ved å være med på ulike møter og fysisk tilstede i f.eks omsorgsboligen. I tillegg ønsker jeg å intervju deg. Intervjuet vil ivaretas etter retningslinjer fra NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste). Informasjonen vil bli slettet når studien er ferdig, senest 1. juni 2011.

Jeg har taushetsplikt og alle opplysninger som jeg får vil bli behandlet konfidensielt. For å kunne besvare min oppgave er jeg avhengig av å bruke datamaterialet fra intervjuet. Derfor kommer jeg til å anonymisere innholdet slik at det ikke kan spores tilbake til deg som har deltatt i studien.

Jeg vil understreke at deltakelsen er helt frivillig og du kan trekke seg når som helst fra studien, uten å måtte oppgi grunn.

Studien vil bli godkjent av NSD.

Min veileder er Ketil Eide (tlf.nr: xxxxxxxx).

Med vennlig hilsen,

Mrika Kozmaqi

Jeg samtykker til å delta i studien.

DATO

.....

UNDERSKRIFT

.....

TIL ENSLIGE MINDREÅRIGE UNGDOMMER

INFORMASJON OG TILLATELSE TIL Å DELTA I PROSJEKT

Hei

Jeg heter Mrika Kozmaqi. Jeg er student ved Høgskolen i Telemark.

Jeg skal skrive en oppgave om enslige mindreårige flyktninger som flytter fra asylmottaket til kommunen etter å ha fått oppholdstillatelse. Jeg vil gjerne lære mer om hvordan kommunen jobber med å finne bosted til enslige ungdomsflyktninger. Derfor vil jeg gjerne være med og se hvordan ungdomsarbeidere jobber med deg og dine venner.

Jeg ønsker også å snakke med deg og stille deg noen spørsmål. Jeg har taushetsplikt, det vil si at alt du sier forblir mellom oss og jeg sier ikke det videre til noen andre. Jeg kommer til å anonymisere informasjonen (f.eks forandre navn og sted).

Din deltakelse er helt frivillig. Det vil si at hvis du ikke ønsker å være med i prosjektet, kan du trekke deg når som helst. Du trenger ikke forklare hvorfor du ikke vil være med.

Min veileder (lærer) er Ketil Eide (tlf.nr: xxxxxxxxx).

Med vennlig hilsen,

Mrika Kozmaqi

Jeg ønsker å delta i studien.

DATO

UNDERSKRIFT

.....

.....

TIL VERGE/HJELPEVERGE

INFORMASJON OM PROSJEKT OG SAMTYKKE TIL INTERVJU AV ENSLIGE MINDREÅRIGE FLYKTNINGER

Hei!

Mitt navn er Mrika Kozmaqi og er utdannet sykepleier. Jeg holder på med masterutdanning ved HIT, Avd. for Helse- og Sosialfag. Jeg skal begynne på min masteroppgave nå og skal gjøre en studie av enslige mindreårige flyktninger. Oppgaven har som tittel: "Bosettingen av enslige mindreårige flyktninger/asylsøkere i kommunen."

Å flytte fra et asylmottak til en bolig i kommunen kan være en stor overgang for den enkelte enslige mindreårige. Målet med studien er å finne ut mer om hvordan disse barna/ungdommene blir ivaretatt av kommunen, og hvordan det tilrettelegges for at de får det så godt som mulig.

For å kunne svare på min problemstilling ønsker jeg å observere arbeidet som kommunen gjør i forbindelse med bosettingen av ungdommene. Jeg ønsker i tillegg å intervjuere enslige mindreårige for å få deres perspektiv med i oppgaven. Intervjuet vil ivaretas etter retningslinjer fra NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste). Informasjonen vil bli slettet når studien er ferdig, senest 1. juni 2011.

Jeg har taushetsplikt og alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Jeg kommer til å anonymisere datamaterialet slik at det ikke kan spores tilbake til den enkelte som har deltatt i studien.

Deltakelsen er helt frivillig og deltakeren kan trekke seg når som helst fra studien, uten å måtte oppgi grunn. Deltakeren vil bli informert om dette.

Studien vil være godkjent av NSD.

Min veileder er Ketil Eide (tlf.nr: xxxxxxxxx).

Med vennlig hilsen,

Mrika Kozmaqi

Jeg samtykker at kan delta i studien.

DATO

.....

UNDERSKRIFT

.....

INTERVJUGUIDE FOR KOMMUNEANSATTE

(Presentasjon av meg selv og muntlig informasjon om intervjuet og temaene som skal tas opp under intervjuet.)

Fra asylmottak til kommune

1. Hvilke arbeidsoppgaver har du i forhold til mottakelsen av enslige mindreårige flyktninger i kommunen?
2. På hvilken måte kartlegges overgangen av den enkelte fra asylmottak til kommunen?
3. Hvordan forberedes mottakelsen av den enslige mindreårige i kommunen?
4. Hva vektlegges i denne delen av prosessen og hvor viktig er samarbeidet med asylmottaket og den enslige mindreårige under forberedelsesperioden?
5. Kan du si noe om hva denne overgangen betyr for den unge?
6. Hvilke erfaringer har du med denne delen av prosessen?
7. Kan noe gjøres annerledes ifølge din mening?

Bosettingen av EM i kommunen

1. Hvilke typer bosettingsformer finnes det i kommunen?
2. Hva slags erfaringer har dere/du med de ulike boløsningene?
3. Kan du si noe om hvordan bofellesskapet er organisert?
4. Hvordan skjer bosettingen av ungdommene i praksis?
5. På hvilken måte og i hvilken grad er ungdommene involvert i bosettingsprosessen?
6. Hva er viktig å ta hensyn til i denne prosessen med tanke på barnas ulike bosettingsbehov?
7. Har det hendt at noen mistrikkedes med boløsningen? I tilfelle ja, hva gjorde kommunen for å løse problemet?
8. Ville du gjort noe annerledes?

Kommunens arbeid med EM

Oppfølging av ungdommene

- Hvilke mål og verdier er du opptatt av i arbeidet med alenebarn?
- Kan du si noe om hvilke tiltak settes i gang etter at den enkelte har etablert seg i kommunen?
- Hvordan ivaretas disse ungdommene med tanke på videre omsorg, utvikling og mestring i hverdagen?
- Hva mener du er god omsorg i forhold til enslige mindreårige?
- Hvordan kan man gi god omsorg til disse barna?

Voksenkontakt og omsorgsarbeid

- Kan du si noe om hva tilknytning betyr for alenebarna som nettopp har flyttet til kommunen?
- Hva gjøres konkret for at den enkelte får en langsiktig kontakt med en voksenperson,

- som f.eks omsorgsperson?
- Hvordan er det i forhold til verge/hjelpeverge?

Skole, fritid og jevnaldrende

- Hvordan organiseres skolegangen/undervisningen for den bosatte enslige mindreårige?
- Er ungdommene interessert i å lære seg å snakke norsk og skaffe seg utdanning?
- Hvordan støttes de fra deres/din side?
- Får de leksehjelp? Evt hvem organiserer denne biten?
- Hva med jevnaldrende? Er jevnaldrende med samme bakgrunn som den enslige mindreårige?
- Har de kontakt med norske jevnaldrende? Evt hvordan tilrettelegges det for at ungdommene kommer i kontakt med etnisk norske ungdommer?
- Har kommunen noen tilbud til fritidsaktiviteter til ungdommene?
- I tilfelle ja, hvilke tilbud finnes det og hvordan motiveres den enkelte til å delta?
- Hva tenker du om de fritidsaktivitetene som tilbys av kommunen?
- I hvilken grad er ungdommene med på å bestemme i forhold til disse arenaene?
- Kan noe gjøres annerledes på dette området?
- Er det noe du ønsker å tilføye?

Avslutning.

Oppsummering av intervjuet. Evt. kommentar.

VEDLEGG 6

INTERVJUGUIDE FOR ENSLIGE MINDREÅRIGE UNGDOMMER

(Presentasjon av meg selv og muntlig informasjon om intervjuet og temaene som skal tas opp under intervjuet.)

Fra asylmottak til kommune

- Kan du si noe om hvordan det var å bo på asylmottaket?
- Hvordan syns du det er å flytte til et nytt sted?
- Hva var viktig for deg i venteperioden til du skulle flytte til kommunen?
- Tok kommunen kontakt? Eventuelt på hvilken måte/ hva slags kontakt var det?
- Hva syns du om selve kontakten?

Bosettingen av EM i kommunen

- Hvordan ønsket du å bo etter å ha flyttet fra asylmottaket?
- Hva slags informasjon har du fått om bostedet du skulle flytte til?
- Hva slags hjelp fikk du da du flyttet?
- Hva synes du om å bo på bofellesskap/hybel?
- Hvordan trives du?
- Ville du gjort noe annerledes?

Kommunens arbeid med EM

Oppfølgingen av ungdommene

- Hva hjelper miljøarbeiderne deg med i hverdagen?
- Hva syns du trenger mest hjelp til?

Voksenkontakt og omsorgsarbeid

- Har du fått utnevnt hjelpeverge? Hvordan har kontakten vært med han/henne?
- Hvordan var det å bli kjent med de voksne som er her på bofellesskapet?
- Har du kontakt med andre voksne? Evt hva slags bakgrunn har de?

Skole, fritid og jevnaldrende

- Hvordan er det å lære å snakke norsk?
- Hvordan er det å gå på norsk skole?
- Hva er lett eller vanskelig i forhold til skole?
- Får du leksehjelp? Evt av hvem?
- Har du fått nye venner etter at du har flyttet fra asylmottaket?
- Evt hvor er de fra og hvordan holder du kontakten med dem?
- Har du norske venner?
- Kan du si noe om hva du gjør på fritiden?
- Hvilke fritidstilbud har du fått fra kommunen?
- Hva synes du om tilbudet?
- Hvordan syns du samarbeidet med kommunen har vært?
- Hvilke framtidsplaner har du? Avslutning. Oppsummering av intervjuet. Evt. kommentar.